

AKU-projekti

Väliraportti

Peruskoulun päättäneiden, 15–17-vuotiaiden, ilman opiskelupaikkaa olevien sekä varhaisessa vaiheessa ammatillisen opiskelun keskeyttäneiden nuorten ohjaus- ja seurantaprojekti Tampereen seudulla

Piia Päivänsalo

A - ammatilliseen

K - koulutukseen &

U - uralle

© Opetushallitus

Moniste 8/2003

ISBN 952-13-1772-8 (nid.)

ISBN 952-13-1773-6 (pdf)

ISSN 1237-6590

Editia Prima Oy, Helsinki 2003

SISÄLLYSLUETTELO

	Esipuhe	4
1.	Johdanto	5
2.	Miksi AKUa tarvitaan?	
	2.1 Peruskoulun jälkeen sijoittumatta jääneet nuoret	8
	2.2 Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneet nuoret	9
	2.3 Nuorille suunnattuja ohjauspalveluja	11
	2.3.1 Perusopetuksen lisäopetus	12
	2.3.2 Työvoimatoimiston nuorten palvelut	13
	2.3.3 Peruskoulun oppilaanohjaus	14
3.	AKU-projektin toteutus	
	3.1 Tavoitteet ja rahoitus	16
	3.2 Kohderyhmä ja AKUun ohjaaminen	18
4.	Kyselytutkimus projektiin osallistuneille nuorille	
	4.1 Kyselyn mittari	21
	4.2 Tutkimusaineiston analyysi	23
5.	Tutkimustulokset	
	5.1 Projektiin osallistuneiden nuorten taustatiedot	24
	5.2 Projektiin osallistuneiden nuorten koulukokemukset	
	5.2.1 Sosiaaliset suhteet	27
	5.2.2 Opiskelun miellyttävyys ja mielenkiintoisuus	30
	5.2.3 Koettu menestyminen koulussa	33
	5.2.4 Suhteet opettajiin	35
	5.2.5 Opinto-ohjauskokemukset	36
	5.2.6 Koti-koulusuhteet	38
	5.3 Koulutukseen hakeminen ja pääseminen peruskoulun jälkeen	39
6.	AKU-projektin toiminta	
	6.1. AKUn asiantuntijuus	43
	6.2 AKUn asiakastyö	44
	6.3 AKUn yhteistyöverkostot	49
7.	Projektin tulokset ja toiminnan arviointi	
	7.1 Määrälliset tulokset	54
	7.2 Toiminnan arviointi	54
8.	Johtopäätökset ja toimintasuositukset	58
9.	Tiivistelmä AKU-projektin hyvistä käytännöistä	60
	Lähteet	
	Liitteet	

OSALLISUUSTAKUUSEEN

Viime vuosina on koulutuksessa kiinnitetty paljon huomiota lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn ja osallisuuden vahvistamiseen. Koulut ja oppilaitokset ovat tehostaneet ohjaustaan ja tukitoimia, niin että oppilaita ja opiskelijoita voitaisiin mahdollisimman hyvin auttaa työ- ja elämänuran alkuun. Kokemukset ovat kuitenkin osoittaneet, etteivät koulut ja oppilaitokset yksinään selviä kaikista haasteistaan. Suurin osa lasten ja nuorten ajankäytöstä on koulujen ja oppilaitosten seinien ulkopuolella. Myös kouluvaikeuksiin tai koulutuksesta syrjäytymiseen liittyvät riskitekijät ovat suurimmaksi osaksi opettajien ulottumattomissa.

Tilastojen mukaan lähes kaikki nuoret suorittavat peruskoulun. Tästä huolimatta noin kahdeksalakymmenellä prosentilla nuorista on merkittäviä oppimisvaikeuksia, osalla heistä koulunkäynti on myös epäsäännöllistä. Näistä nuorista osa ei aloita toisen asteen opintoja heti peruskoulun jälkeen. Osa puolestaan keskeyttää opiskelunsa nopeasti. Useiden nuorten uranvalinta peruskoulun päättyessä on epävarma. Yhteishaku voi olla sattuman siivittämää: tietoa ammatillisista opinnoista tai työelämästä on hyvin vähän.

Opetushallitus on omalta osaltaan pyrkinyt edistämään peruskoulujen ja ammatillisten oppilaitosten yhteistyötä. Tavoitteena on, että yhä useammalla peruskoulun päättävällä nuorella on riittävästi tietoa ja kokemusta ammatillisen koulutuksen vaihtoehtoista. Mikäli oppilaat peruskouluaikaanaan pääsevät ammatillisiin oppilaitoksiin tutustumisjaksoille, niin kokemusten mukaan myöhempi kiinnittyminen ammattiopintoihin todennäköisesti onnistuu. Peruskoulujen ja ammatillisten oppilaitosten hyvästä yhteistyöstä huolimatta osa nuorista ei kuitenkaan löydä sopivaa koulutusvaihtoa heti peruskoulun jälkeen. Osa nuorista myös keskeyttää opintonsa – tavallisesti koulutuksen alkuvaiheissa. Olennainen kysymys onkin: Kuka ohjaa ja tukee nuorta sen jälkeen, kun hän 16-vuotiaana on jättänyt koulun taakseen?

Tampereella ja sen ympäristössä on kahden vuoden aikana etsitty ratkaisuja nuorten ohjaukseen ja osallisuuteen erityisesti peruskoulujen, ammatillisten oppilaitosten sekä seurakuntien nuorisotyön yhteistyöllä. Seuraavassa kuvattavan AKU-projektin tulokset ovat rohkaisevia. Raportin on laatinut kasvatustieteiden yo Piia Päivänsalo opetusneuvos Juhani Pirttiniemen ohjauksessa. Lämpimät kiitokset kaikille onnistuneen hankkeen toteuttajille.

Heli Kuusi

Ylijohtaja

1. JOHDANTO

Suomessa nuorten koulutukseen osallistumisaste on korkeampi kuin yhdessäkään muussa EU-maassa (Eurostat). Yli 90 prosenttia ikäluokasta jatkaa opintojaan peruskoulun jälkeen. Yli 80 prosenttia 20–24-vuotiasta suomalaisista on suorittanut vähintään keskiasteen tutkinnon (Tilastokeskus). Samalla kun nuorten koulutustaso on noussut, myös suoritettujen tutkintojen ja työmarkkina-asemien välinen yhteys on korostunut aiempaa selvemmin. Koulutustason noustessa ja koulutusinflaation kiihtyessä pelkän peruskoulun suorittaneiden mahdollisuudet kiinnittyä työmarkkinoille käyvät koko ajan heikommiksi. Kansalaisuus ja yhteiskunnallinen osallisuus rakentuvat kuitenkin vahvasti työn kautta.

Nuorten jakautuminen koulutettuihin ja kouluttamattomiin merkitsee samalla jakoa niihin, joilla on mahdollisuuksia ja tulevaisuudennäkymiä sekä niihin, joiden valinnanmahdollisuudet toimia nyky-yhteiskunnassa ovat rajatunmat. Samaan aikaan kun koulutustaso on noussut, suomalaista koulutusjärjestelmää on muokattu oppilaiden yksilöllisyyttä ja valinnanvapauksia korostavaan suuntaan. Oppilaat saavat, mutta myös joutuvat valitsemaan erilaisia oppiaineprofileja jo varhaisessa iässä. Vapauden ja valinnaisuuden laajentuessa vastuu opinnoista lepää yhä enemmän nuoren ja hänen vanhempiansa harteilla. Kuitenkin, jotta rationaaliset valinnat olisivat mahdollisia, oppilaiden ja perheiden tulisi olla hyvin tietoisia tarjolla olevista vaihtoehdoista. (Järvinen, 2001.)

Valinnanvapauden lisääntyminen suosii itsenäisiä, selviytyviä ja hyvin motivoituvia oppilaita ja nuoria. Nuoret yleisesti tiedostavat hyvin koulutuksen merkityksen ja ovat koulutusmyönteisiä (Nuorisobarometri 2002). He ovat myös hyvin tietoisia yleisistä kulttuurisista koodeista ja ikäsidonnaisista odotuksista: koulunkäyntiä pidetään yleensä itsestänselvyytenä, joka on käytävä ”ajallaan” (Komonen 2001). Kouluttautuminen liitetään hyvin vahvasti tietyn ikäryhmän toiminnaksi (Antikainen ym. 1995). Nämä ikäsidonnaiset odotukset on myös sanktioitu yhteiskunnallisesti muun muassa työmarkkinatukea koskevan lain kautta, joka johtaa siihen, että toisen asteen koulutusta voidaan käytännössä pitää oppivelvollisuutena (Komonen 2001). Koulutukseen hakeudutaan ja on hakeuduttava, vaikka toiveammatista ei olisi aavistustakaan. Nuoret joutuvat tekemään valintojaan urasuuntautumisesta usein puutteellisin tiedoin ja heikommin koulussa menestyneet myös rajatuin valinnanmahdollisuuksin. Tilannetta kuvastaa seuraava esimerkki Komosen haastattelututkimuksesta:

”Mulle oli tietysti hirveen ahistavaa, kun tiesi, että jonnekin pitäis hakee opiskelemaan. Mulla oli hirveesti vaikeuksia, että meenkö lukioon vai jonnekin muualle. Sain siitä isosta oppaasta miettii ja listata ja äitin ja opon kaa oli hirveet miettimiset, että mikähän tää on... Mites sitte, miten mä päädyin sinne parturi-kampaajaan päädyin, en tiedä. En tiedä, keneltä mä olisin halunnut sitä tietoa, mutta jostain mä oisin sitä halunnut. Oli semmonen epävarma olo, että eikö mua kukaan auta.” (Leena, 18)

Peruskoulun päätyminen ajoittuu aikaan, jolloin nuoren elämää mullistaa murrosikä sekä oman roolin ja identiteetin etsiminen. Koulutuksen limittyessä tiiviisti osaksi nuoruutta on luonnollista, että tämä etsintä ja kokeilu heijastuvat myös koulutuksen kentällä. Katkoksia tai hapuilua nuoren koulutusuralla ei tule tulkita liian hätäisesti koulutuskielteisyydeksi tai lopulliseksi kohtaloksi (Komonen 2001). Nuoret toimivat yhteiskuntaan kiinnittymisessään eri tavoin, yksilöllisestä lähtökohdastaan, tarpeistaan ja minäkäsityksestään käsin.

Ohjausjärjestelmässä on huomioitava myös koulutuspolkujen katkonaistuminen sekä työn ja koulutuksen limittyminen osana oman uran etsintäprosessia normaalina ilmiönä osalle ikäluokkaa. Tämän ei tarvitse merkitä irtautumista yhteiskunnan instituutioista, etenkin jos nuoret ovat ohjauspalvelujen ja seurannan piirissä. Turhaa joutilaana oloa sekä epäonnistuneita koulutusvalintoja on mahdollista nivelvaiheen ohjauksella vähentää (Pirttiniemi 2003). Myös negatiivista koulutusidentiteettiä on mahdollista rakentaa uudestaan, jos aidosti yksilön tarpeita kuuntelevalla ohjauksella löydetään väyliä positiivisia kokemuksia tuottavaan oppimiseen koulutuksessa tai työelämässä. Tästä saatiin kokemuksia myös Tampereen seudulla toimivassa perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen välisen nivelvaiheen ohjausprojektissa AKUssa.

Tampereen ammattiopiston ja Pirkanmaan Taitokeskuksen saatua Opetushallitukselta rahoitusta peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen ohjauksen kehittämiseen oli hyödyllistä yhdistää projekti samansuuntaisin tavoittein toimineen Tampereen seurakuntien ja Kirkkohallituksen rahoittaman nuorisotyöprojektin kanssa. Tampereen ammattiopiston tehtäväksi tuli koordinoida ammatillisen koulutuksen ja peruskoulun yhteistyötä projektin tavoitteiden suuntaisesti. Kirkon ja Opetushallituksen yhteisrahoituksen myötä projekti sai riittävät resurssit kolmen työntekijän palkkaan ja mahdollisuuden kehittää nivelvaiheen toimintamallia. Varsinainen asiakastyö alkoi elokuussa 2001.

Nivelvaiheen ohjausprojektin nimeksi tuli AKU, joka muodostuu sanoista *ammattilliseen koulutukseen & uralle*. AKU-projekti on suunnattu Tampereen alueen alle 18-vuotiaille, peruskoulunsa päättäneille, vailla työtä tai opiskelupaikkaa oleville ammattikouluttamattomille nuorille. AKUn tavoitteena on tukea ammatinvalinnan selkiyttämässä, oppilaitosten vapaille paikoille tai työharjoitteluun hakemisessa sekä mahdollistaa tutustumista eri ammattialoihin ja työelämään. Projektin työmuotoina ovat yksilötyö, verkostotyö sekä asiantuntijatyö. Työ on nuoren rinnalla kulkemista ja monipuolista jo olemassa olevien palvelujen koordinoimista sekä nuoren psykososiaalisen hyvinvoinnin lisäämistä ammatillisen tulevaisuuden pohtimisen ohella.

Projektin tarkoituksena on ollut hakea ja kehittää sellaisia työmuotoja, joiden avulla yhteishaussa vaille opiskelupaikkaa jääneet, haluamalleen ammattialalle valitsematta jääneet, ammatinvalinnan epäselvyyden vuoksi hakematta jättäneet, ammatilliset opinnot keskeyttäneet tai muuten koulutuksen ulkopuolelle jääneitä nuoria voidaan tukea ja ohjata opiskelemaan tai työhön. AKU toimii yhdessä perusasteen ja ammatillisen koulutuksen opinto-ohjaajien, kuraattorien sekä muiden nuorten hyvinvointia ja koulutusta edistävien tahojen kanssa. Tampereen alueen nuorten kanssa toimivat tahot tiedottivat projektiin sopiville nuorille toiminnasta, josta heihin otettiin yhteyttä.

Raportissa esitetään toiminnan kuvauksen lisäksi tulokset projektiin osallistuneille nuorille jaetusta kahdesta kyselystä. Ensimmäisen kyselyn tavoitteena oli selvittää projektiin osallistuneiden nuorten peruskoulun aikaisia koulukokemuksia, taustoja sekä mielipidettä projektitoiminnasta. Kysymyslomake jaettiin 48 nuorelle, jotka olivat projektin aktiivisia asiakkaita. AKUun osallistuneiden nuorten vastauksia verrattiin vuonna 1995 peruskoulun 9.-luokkalaisille pääosin samalla kysymyslomakkeella tehtyyn valtakunnalliseen kyselyyn. Vertailun tarkoituksena oli selvittää, poikkeavatko projektiin osallistuneiden nuorten koulukokemukset keskimääräisistä 9.-luokkalaisten kokemuksista. Toinen kysely koski ainoastaan projektia, eli nuorilta haluttiin uudelleen kysyä heidän mielipidettään projektin hyödyllisyydestä omalta kannaltaan.

Alustavat AKUn tulokset näyttävät rohkaisevilta. Lähes kaikille nuorille on uuden yhteishaun kautta saatu koulutuspaikka. Lisäksi nuorille tehdyn kyselyn perusteella he ovat olleet toimintaan erittäin tyytyväisiä.

AKU tekee yhteistyötä Tampereen kaupungin alueella sijaitsevien ammattioppilaitosten kanssa:

- Ahlmanin maatalous- ja kotitalousoppilaitos
- Pirkanmaan Taitokeskus (Pirkanmaan ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä: Tampere, Lempäälä, Pirkkala, Kangasala, Kuru, Kylmäkoski, Nokia, Vesilahti, Virrat, Ylöjärvi)
- Tampereen ammattiopisto
- Tampereen kotitalousoppilaitos
- Tampereen sosiaali- ja terveystalouden oppilaitos

2. MIKSI AKUA TARVITAAN?

2.1 Peruskoulun jälkeisen koulutukseen sijoittumatta jääneet nuoret

Suomessa peruskoulun vuosi-ikäluokka on noin 65 000 nuorta. Suurimmalle osalle peruskoulun päättäneistä siirtymävaihe toisen asteen koulutukseen ei tuota ongelmia. Vain 2–3 prosenttia peruskoulun päättävistä oppilaista ei hae yhteishaussa, mikä kuvastaa yhteishaun teknistä toimivuutta. Hakeneista 57 prosenttia siirtyy lukioihin, 32 prosenttia ammatillisiin oppilaitoksiin ja perusopetuksen lisäopetuksessa jatkaa noin 3 prosenttia oppilaista. Toisen asteen opintoja ei kuitenkaan aloita noin 7 prosenttia ikäluokasta, eli vuosittain noin 4 600 nuorta. (Hallinnonalojen toiminta nuorten osallisuuden edistämiseksi. Muistio, liite III, 8.)

Peruskoulun päättävissä oppilaissa on monta ryhmää, jotka ilmeisesti riittävän tuen puutteessa tai osittain tästä syystä eivät pysty tekemään koulutusvalintoja. Osa nuorista jää perusopetuksen jälkeen ilman jatkosuunnitelmia, osa siirtyy lukioon selkiytymättömin suunnitelmin vain saadakseen lisää aikaa ammatinvalintaan ja osa ammatilliseen koulutukseen tultuaan keskeyttää opintonsa tai siirtyy toiselle alalle ”väärän” valinnan vuoksi. Näitä nuoria on vuosittain noin 8 500. (Numminen, U. ym. 2002.) Tilastokeskuksen ammatillisen koulutuksen keskeyttämistilaston mukaan 9/2000–9/2001 opintonsa keskeytti 17,2 prosenttia opiskelijoista (noin 19 000), joista 3,7 prosenttia jatkoi opintojaan eri opintoalalla. Keskeyttäneistä 13,2 prosenttia ei siis jatkanut ammatillisia opintoja samana syksynä. (Oppilaitostilastot 2003.)

Lappalaisen tutkimuksen (2001) mukaan peruskoulun päättövaiheessa, siirtymävaiheessa toisen asteen koulutukseen ja toisen asteen koulutuksessa yli puolella oppilaista oli jonkinasteista tuen tarvetta. Peruskoulun puolella 20 prosentilla ja toisen asteen koulutuksessa 10 prosen-

tilla oppilaista oli paljon erityisen tuen tarpeita. Oppilaiden arviot heidän tarvitsemastaan tuesta poikkesivat henkilökunnan arvioista: oppilaat arvioivat tarvitsevansa tukea useammin kuin koulun henkilökunta arvioi. Peruskoulun päättövaiheessa oppilaat itse tunsivat tarvitsevansa tukea eniten kouluaineissa. Opettajien mukaan erityisesti paljon tukea tarvitsevilla oppilailla tukitarpeiden syinä olivat lähinnä käyttäytymis-, koulumenestys- ja motivaatio-ongelmat. Oppilashuoltohenkilöstön arvion mukaan oppilaiden erityisen tuen tarpeiden syyt olivat yhteydessä oppilaan asennoitumiseen, perheeseen ja kasvuun sekä kehitykseen liittyviin ongelmiin laaja-alaisesti. Toisen asteen koulutuksessa sekä oppilaiden itsensä että luokan- tai ryhmäohjaajien mielestä keskeisiksi tukitarpeen määrittäjiksi nousivat koulumenestykseen ja motivaatioon liittyvät ongelmat sekä jatkokoulutukseen tai opinto-ohjaukseen liittyvät kysymykset. Oppilaat itse tunsivat tarvitsevansa tukea lisäksi psyykkisen jaksamisensa turvaamiseksi. Toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jääneiden tai jättäytyneiden oppilaiden tukitarpeet liittyivät luonnollisesti ammatinvalinnan selkeytymiseen ja ennen kaikkea työpaikkojen hankkimiseen. (Emt. 144.)

Tutkimusten mukaan etenkin peruskoulussa erityistä tukea tarvitseville oppilaille siirtymävaihe ja kiinnittyminen toisen asteen koulutukseen on ollut keskimääräistä hankalampaa (esim. Ihatsu 1994; Jahnukainen 1997; Savolainen 2001). Koulutuksen ulkopuolelle jäämiseen tai jättäytymiseen liittyykin oleellisesti kysymys tuki- ja ohjauspalvelujen toimivuudesta sekä koulujärjestelmän sisällä että sen ulkopuolella. Miten oppilaat selviytyvät tässä siirtymävaiheessa, vaikuttaa toisaalta oppilaiden yksilöllinen kehitys ja toisaalta se, miten koulutusjärjestelmässä ja ohjaustyössä pystytään huomioimaan oppilaiden yksilölliset piirteet ja tarpeet sekä tukemaan kutakin oppilasta selviytymään ikäkaudelleen ominaisista kehitystehtävistä. (Lappalainen 2001, 5–6.)

2.2 Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneet nuoret

Etelä-Suomen lääninhallituksen selvityksessä (2000) toisen asteen koulutuksen ylivoimaisesti suurimmaksi keskeyttämissyyksi ammatillisessa koulutuksessa nousi epäonnistunut koulutusvalinta, joka oli syynä 41 prosenttiin keskeyttämisistä. Tässä syyryhmässä yleisin yksittäinen keskeyttämissyy oli epäonnistunut valinta (23 %) ja toiseksi yleisin syy motivaatio-ongelmat sekä innostuksen loppuminen (16 %). Näissä tapauksissa opiskelijoilla saattoi jo alun perin olla puutteelliset tiedot valitusta alasta, tai opinnot eivät muuten vastanneet heidän odotuksiin. Tämä vaikuttaa todennäköiseltä, koska keskeyttäneistä nuorista lähes puolet (49 %) oli

asettanut kyseisen alan yhteishaussa ensisijaiseksi hakutoiveekseen. Epäonnistuneen koulutusvalinnan tehneiden osuus korostui suoraan peruskoulusta jatkokoulutukseen siirtyneillä nuorilla. 30 prosenttia asetti tämän ensisijaiseksi, yksittäiseksi keskeyttämissyykseen. Toiseksi suurimmaksi keskeyttämisen syyryhmäksi nousi siirtyminen muuhun koulutukseen (28 %). 11 prosenttia siirtyi toiseen ammatilliseen koulutukseen, 6 prosenttia oppisopimuskoulutukseen ja muihin koulutusmuotoihin yhteensä 9 prosenttia keskeyttäneistä. Muita keskeyttämiss-päätökseen johtaneita syitä olivat seuraavat:

- henkilökohtaiset syyt (9 %) (oman elämän vaikeudet, perheen vaikea elämäntilanne, raskaus tai päihteiden käyttö)
- opiskelu- ja oppimisvaikeudet (6 %) (poissaolojen kasautuminen, heikko opintomenestys, opetuksen matala vaatimustaso)
- siirtyminen työelämään (5 %) (työpaikka tiedossa, työpaikka vielä epävarma)
- terveydelliset syyt (4 %) (fyysiset tai psyykkiset syyt)
- taloudelliset vaikeudet (3 %) (opiskeluun liittyvien tukien vähäisyys)
- muut syyt (2 %)
- oppilaitosyhteisöön liittyvät syyt (1 %)

(Etelä-Suomen lääninhallitus 2000, 13–14.)

Koulutuksen keskeyttäjät ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, jolle keskeyttäminen merkitsee eri asioita. Komosen tutkimuksessa (2000) merkittävin jako keskeyttämiseen kytkeytyvässä toiminnassa kulki toiminnan suuntautumisessa: osalle nuorista keskeyttäminen merkitsi toiseen koulutukseen siirtymistä ja osalle koulujärjestelmästä etäännyttä ja vaihtoehtoisten väylien hakemista. Nuoren poikkeaminen tavanomaiselta koulutusuralta ei siis välttämättä ole oire ongelmista. Nuori voi hyvin rationaalisen harkinnan seurauksena keskeyttää opintonsa vaihtaa alaa tai jättää hakeutumatta suoraan jatkokoulutukseen miettiäkseen tulevaisuuttaan. Eri tutkimuksissa on kuitenkin todettu, että mitä enemmän siirtymäaika peruskoulusta jatko-opintoihin pitkittyy, sitä ongelmallisemmaksi opintojen aloittaminen ja niiden loppuunsaattaminen muodostuu. Ongelmallista siirtymävaiheessa on, että 15–16-vuotiaat nuoret eivät ole varsinaisesti minkään aktiivisen ohjauksen ja seurannan piirissä. He eivät ole työvoimaviranomaisten priorisoitujen toimenpiteiden piirissä, eikä heillä ole enää koulunkaan antamaa tukea tulevaisuuden suunnittelussa. Kaikilla nuorilla itseohjautuva koulutuksen valinta ja haku eivät eri syistä onnistu, jolloin vaarana on siirtymävaiheen pitkittyminen. (Hallinnonalojen toiminta nuorten osallisuuden edistämiseksi. Muistio, liite III, 4–8.) Koulutuksesta syrjäytymisen riskin välttämiseksi on todettu tarve tehostaa siirtymävaiheen tuki- ja ohjauspalveluja.

Koulutuksesta syrjäytymisestä puhuttaessa on oleellista tarkentaa syrjäytymis-käsitteen käyttöä. Syrjäytymis-käsite yleisesti viittaa sosiaalisesti tai kulttuurisesti hyväksytyyn elämäntavan,

valtavirran ulkopuolelle jäämiseen tai joutumiseen. (Heikkilä 1990, 24.) Kyse ei tällöin ole siitä, millainen yksilö on, vaan niistä odotuksista, joita häneen kohdistuu yhteiskunnallisen toiminnan eri areenoilla, sekä niistä mahdollisuuksista, joita hänelle joko tarjoutuu tai joista hän jää paitsi. Tällöin painopiste on yksilön ja yhteiskunnan eri tekijöiden välittämästä vuorovaikutuksesta. (Jyrkämä 1986, 39.) Institutionaalisen elämäntavan mallia vasten koulutukseen hakeutumattomuus tai sen keskeyttäminen näkyy normeista ja rooliodotuksista poikkeamisena. Kun koulutukseen osallistumisella on läheinen kytkös yhteiskunnalliseen järjestykseen ja kansalaisuuden sosiaalistumiseen, koulutuksen ulkopuolella olemiseen liittyy lukuisia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia jännitteitä (Komonen 2000). Normaalisuudesta poikkeaminen paljastaa normiodotukset: nuoren on yhä odotettu siirtyvän yhtäjaksoisessa koulutusputkessa työelämään. Osallistumisesta toisen asteen koulutukseen on tullutkin käytännössä pakollista. Yhteiskunnan taholta nuorille viestitetään koulutukseen osallistumisen välttämättömyyttä, esimerkiksi rajoittamalla ilman ammatillista koulutusta olevien nuorten oikeutta työmarkkinatukeen. (Lappalainen 2001, 4.) Alle 17-vuotiaalla nuorella ei ole lainkaan oikeutta työmarkkinatukeen ja 17 vuotta täyttänytkin saa tukea vain ajalta, jolloin hän osallistuu työmarkkinatuesta annetun lain mukaiseen koulutukseen, työharjoitteluun, työkokeiluun tai työhallinnon järjestämään kuntoutukseen. Myöskään 18–24-vuotias ammattikouluttamaton työnhakija ei ole oikeutettu tukeen, mikäli hän on ilman hyväksyttävää syytä kieltäytynyt tarjotusta työstä tai työvoimapolitiisesta toimenpiteestä taikka kieltäytynyt, eronnut tai jättänyt hakeutumatta hänelle soveltuvaan ammatilliseen koulutukseen. Kieltäytymisen, eroamisen tai koulutukseen hakeutumisen laiminlyönnin seurauksena on työttömyysaikaisen työmarkkinatukioikeuden menettäminen, kunnes henkilö täyttää 25 vuotta tai esittää selvityksen valmistumisestaan ammattiin. (Työvoimatoimisto, työnhakijapalvelut.)

Kouluttamattomuus liitetään vahvasti syrjäytymisriskiin, koska ammatillisten valmiuksien ja koulutuksen puute heikentää oleellisesti nuorten työllistymismahdollisuuksia. Työvoimatoimiston työttömistä nuorista työnhakijoista 30 prosentilla on pelkkä peruskoulu koulutus pohjana ja vastaavasti pelkkä ylioppilastutkinto 10 prosentilla. (Hallinnonalojen toiminta nuorten osallisuuden edistämiseksi. Muistio, liite III, 14).

2.3 Nuorille suunnattuja ohjauspalveluja

Nuorille soveltuvia palveluja ja toimenpiteitä on varsin runsaasti tarjolla, mutta nuorten palvelujen saatavuus, resursointi sekä palveluyhteistyön toimivuus vaativat edelleen kehittämistä.

Nuorten kanssa toimivien tahojen yhteistyötä tarvitaan, koska yhdellä elämänalueella esiintyvään ongelmaan liittyy usein ongelmia myös muilla elämänalueilla. Nuoren koulutukseen hakeutumattomuuden taustalta tulisi löytää todelliset ongelmakohdat tai estävät tekijät. Eri toimintasektorit luovat nuorten asioista ja ongelmista omaan ymmärrykseensä pohjautuvan kuvan, joiden perusteella he toimivat, ja määrittävät mahdollisten ongelmien poistamiseksi tarvittavat tukitoimenpiteet. Esimerkiksi nuori, joka on keskeyttänyt ammatillisen koulutuksen ja kärsii masennuksesta, esiintyy koulujärjestelmälle keskeyttämisongelman, terveystoimelle diagnoosin, työvoimahallinnolle työttömyysongelman ja mahdollisesti sosiaalitoimelle toimeentuloasiakkuuden viitekehyksessä.

Sektorien välistä yhteistyötä pyritään jatkuvasti kehittämään, jotta eri osapuolet koostaisivat nuoresta kokonaiskuvan, jolloin palvelujärjestelmän olisi mahdollista toimia yksilön kannalta joustavasti ja eri sektoreiden toisiaan täydentävästi ja tukevasti. Tavoitteellista olisi, ettei nuorta juoksutettaisi luukulta ja virkailijalta toiselle, mikä saattaa johtaa nuoren etäännyttämiseen koko palvelujärjestelmästä. Monet (elämönhallinnaltaan heikot) nuoret suhtautuvat projekteista saatujen kokemusten mukaan viranomaisiin valikoivasti ja persoonallistavat omat asiakassuhteensa (Vehviläinen 1999). Esimerkiksi työvoimatoimistossa nämä nuoret asioivat tietyn virkailijan luona, ja jos hän ei ole paikalla, eivät asioi ollenkaan. Mitä useampien auttajien tai viranomaisten kanssa nuori joutuu asioimaan, sitä todennäköisemmin koko auttamisketju vaarantuu. (Paju & Vehviläinen 2000, 62.)

2.3.1 Perusopetuksen lisäopetus

Yhtenä vaihtoehtona nuorille, jotka eivät ole päässeet toisen asteen oppilaitokseen tai tarvitsevat lisää aikaa urasuunnitteluunsa, on perusopetuksen lisäopetus. Perusopetuksen lisäopetuksessa on mahdollista korottaa päättötodistuksen arvosanoja, suorittaa ainekokonaisuuksia oppilaitoksissa, tutustua työelämään työharjoittelujaksoilla tai toisen asteen opintoihin lukion tai ammattioppilaitoksen opiskelujaksoilla. Lisäopetusta järjestetään eri painotuksin: lukioon tähtääville lukuainepainotteisena, työharjoittelupainotteisena ammatillisista opinnoista kiinnostuneille, työelämään ja opintoaloihin tutustumista painottavana.

Esimerkiksi Tampereella työharjoittelupainotteisessa lisäopetuksessa on työharjoittelua kaksi päivää viikossa ja muut ovat tavallisia koulupäiviä. Työharjoittelujaksoja on vuoden aikana useampia, ja tavoitteena on, että oppilaat ovat vuoden aikana vähintään kolmessa eri työpai-

kassa. Työharjoittelujaksojen tavoitteena on tukea tulevaa ammatinvalintaa ja antaa mahdollisimman monipuolinen kuva työelämästä. Työpaikalla tapahtuvan harjoittelun lisäksi nuoret tutustuvat mahdollisuuksien mukaan johonkin toisen asteen oppilaitokseen. Kohteeksi valitaan koulu tai linja, johon nuori ajattelee pyrkivänsä lisäopetuksen suorittamaan. Lisäksi tehdään vierailuja yrityksiin ja tutustutaan uranvalintaa tukeviin palveluihin, kuten työvoimatoimistoon. Tampereella perusopetuksen lisäopetusta on Tammerkosken työharjoittelupainotteisen lisäopetuksen lisäksi mm. Tampereen ammattiopistossa toimiva ammatti-10 sekä Aikali-sä-projekti tytöille Setlementti Ry:n järjestämänä. (Lisää tietoa: <http://tampere.fi/koulutus/>)

2.3.2 Työvoimatoimistojen nuorten palvelut

Koulun päättäneiden, jatko-opintojen ulkopuolelle jääneiden tai opintonsa keskeyttäneiden nuorten ammatinvalinnanohjaus, koulutusneuvonta ja työlläytyspalvelut annetaan tarpeen mukaan työvoimatoimistoissa. Koulutus- ja ammattitietopalvelu avustaa nuoria yhteishaussa toisen asteen oppilaitoksiin ja ammattikorkeakouluihin. Suuri määrä nuoria ja koululaisia käyttää koulutus- ja ammattitietopalvelujen aineistoja ja tietojärjestelmää opiskelu- ja ammat-tivaihtoehtoja pohtiessaan. Tietopalvelulla on laajaa yhteistyötä myös oppilaitosten kanssa. Monilla suurilla työvoimatoimistoilla on myös ammattitaidottomien nuorten työlläytyspalveluihin erikoistuneita nuorten neuvoja. Nuorten työllisyyden parantumisen myötä on nuorten palveluihin erikoistuneiden neuvojien ja ohjaajien määrää kuitenkin vähennetty, tai heidän työpanoksensa on suunnattu muihin tehtäviin prioriteettien mukaan. Työvoimatoimistoilla ei myöskään ole resurssiensa puitteissa mahdollisuuksia palvella opiskelijoita laajamittaisesti tai yksilöllisesti hoitaa kaikkien koulun päättäneiden ja jatko-opintojen ulkopuolelle jääneiden ohjauspalveluja. Syrjäytymisvaarassa olevan nuoren aktivointi vaatii ennen kaikkea yksilöllistä ja paneutuvaa työtä. (Hallinnonalojen toiminta nuorten osallisuuden edistämiseksi (2002) Muistio, liite III, 14–15.) Nuorten ohjauspalvelujen saaminen edellyttää usein nuorelta itseltään huomattavaa aktiivisuutta ja kykyä oma-aloitteiseen tiedonhakuun. Puutteet elämänhallintataidoissa, passiivisuus tai kykenemättömyys itseohjautuvaan toimintaan palveluverkostossa johtavat siten helposti ohjauksesta paitsi jäämiseen.

Työpajat

Nuorten työpajoissa työttömät, yleensä alle 25-vuotiaat nuoret tutustuvat puolen vuoden ajan heitä kiinnostavaan ammattiin. Toiminnalla pyritään kannustamaan erityisesti pitkään työttöminä olleita tai syrjäytymisvaarassa olevia nuoria kouluttautumaan, työhön tai yrittäjiksi. Tar-

koituksena on parantaa nuorten omaa elämänhallintaa sekä tukea ja vahvistaa niitä valmiuksia ja taitoja, joiden avulla paikka koulu- tai työelämässä löytyy helpommin. Kokemukset työpajatoiminnasta ovat olleet hyviä. Noin 65–70 prosenttia nuorista on sijoittunut työpajajakson jälkeen koulutukseen tai työelämään. Pajatoiminnan tavoitteena on parantaa nuorten elämänhallintaa sekä tukea ja vahvistaa nuorten valmiuksia löytää opiskelu- tai työpaikka.

Suomessa toimii noin 300 työpajaa, joista 95 prosenttia on kuntien omistamia. Vuosittain työpajoissa työskentelee noin 8 000 nuorta. Pajoista on tullut merkittävä kunnallinen palvelujärjestelmä koulutuksen ja työelämän välimaastoon, sillä lähes joka toisessa kunnassa on työpaja. (www.minedu.fi/nuoriso/tyopajat)

Pajatoiminta on alun perin käynnistynyt nuorisotyön työmuotona, ja se toimii edelleenkin tapana, jolla edistetään nuoren identiteetin etsimis- ja vahvistamisprosessia. Pajatyö antaa nuorelle mahdollisuuden pohtia itseään, omia vahvuuksiaan, odotuksiaan elämältä ja työuralta. Työpajan on tarkoitus toimia myös kasvuympäristönä, jossa vaikeassa elämäntilanteessa elävä nuori voi oppia konkreettisen, aktiivisen ja itseään kiinnostavan toiminnan avulla sosiaalisen toiminnan, erityisesti työelämän pelisääntöjä sekä selvittää elämänsä pulmakysymyksiä. (Sosiaali- ja terveysministeriön muistioita 2003/5, 26.)

Tulevaisuudessa on tavoitteena vakiinnuttaa työpajojen asema osaksi palvelujärjestelmää. Työpajoja koskeva ongelma on ollut tasapainoilu tuotanto- ja sosiaalityöpainotteisuuden välillä. Pajoille on valittu nuoria, joilla on jo valmiiksi kapasiteettia työskennellä niin, että pajojen yhteistyösuhteet paikallisten yritysten kanssa säilyvät vakaina. (ks. esim. Paju & Vehviläinen 2001, 57–58.) Tämä tarkoittaa sitä, että nuoret, jotka eivät kykene säännölliseen toimintaan tai joiden sosiaaliset taidot ovat kehittymättömät, eivät välttämättä sijoitu haluamiinsa pajiin.

2.3.3 Peruskoulun oppilaanohjaus

Oppilaanohjauksen tärkeä tehtävä peruskoulun päättövaiheessa on oppilaiden tukeminen heidän uravalinnoissaan. Teknisesti opinto-ohjaajat ovat tässä työssä onnistuneet: vain harvat peruskoulun päättävät jättävät hakematta yhteishaussa. Yhteishaussa hakematta jättäminen ei ole läheskään niin suuri ongelma kuin hakemisesta huolimatta koulutuksen ulkopuolelle jääminen. Peruskoulun päättyessä yhteys ohjaukseen kuitenkin katkeaa juuri kriittisessä vaihees-

sa. Erityisesti ”riskioppilailla” tulisi olla parempi mahdollisuus saada riittävästi henkilökohtaista ohjausta, myös jäädessään koulutuksen ulkopuolelle. (Pirttiniemi 2001.)

Peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen välisestä yhteistyöstä sekä tietojen välittämisestä ovat vastanneet pääasiallisesti opinto-ohjaajat. Koulutuksen sisältöjen muuttuessa peruskoulun oppilaanohjaajat tarvitsevat tietojensa jatkuvaa päivittämistä. Aikaisempaa enemmän koulutustiedotuksessa tulee korostaa alueellista näkökulmaa: ammatillisten oppilaitosten toisistaan poikkeavat koulutuksen toteutusmallit edellyttävät hyvää yhteistyötä lähioppilaitosten kesken. Opinto-ohjausarvioinnissa (Numminen 2002) perusopetuksen opinto-ohjaajat tunsivat puutteellisesti ammatillista koulutusta ja arvioivat itsekin saaneensa tietoa ammatillisesta koulutuksesta heikommin kuin lukiosta. Myös peruskoulun päättävien oppilaiden vanhemmat saavat siten paremmin tietoa lukioista kuin ammatillisesta koulutuksesta.

Ammatilliseen koulutukseen hakeutuville opiskelijoille tulee antaa tietoa suoritettavista tutkinnoista, niiden rakenteista ja sisällöistä sekä koulutuksesta, jota hän tarpeensa mukaan voi valita muista oppilaitoksista. Koska ammatillinen perustutkinto sisältää valinnaisia koulutusohjelmia sekä valinnaisia ja vapaasti valittavia opintoja, opiskelijoita on tuettava valintojen tekemisessä. Opiskelusuunnitelmia tehtäessä tulee erityisesti ottaa huomioon opiskelijat, joilla peruskoulun aikana on ollut tai ammatillisen koulutuksen alkaessa on opiskeluun tai elämiin liittyviä vaikeuksia. (Pirttiniemi & Päivänsalo 2001.) Usein henkilökohtaista ohjausta erilaisten vaihtoehtojen reaalisisä kartoittamisessa ja valitsemisessa tarvitsevat nuoret, joiden heikko peruskoulun aikainen menestys rajaa opiskelemaan pääsyn mahdollisuuksia.

Opinto-ohjauksen tilan arviointitutkimuksessa tuli kuitenkin esiin, että perusopetuksen oppilasta viidennes ei ole saanut tai käyttänyt henkilökohtaista ohjausta kertaakaan vuosiluokkien 7.–9. aikana. Tässä ryhmässä pojat ja ammatilliseen koulutukseen suuntautuneet olivat yliedustettuina, ja ryhmän koulumenestys oli jonkin verran muita heikompi. Ammatilliseen koulutuksen ohjaus on yksi koulujärjestelmän ongelma-alueista. Arviointitutkimuksessa tuli monin tavoin esille perusopetuksen oppilaiden suuri tarve tietää työelämästä ja ammanteista. Opiskelijoiden mukaan tutkinnoista sai hyvin tietoja, mutta ammattien ja niiden työtehtävien sisältö jäi hämäräksi. Ammatinvalinta ei suinkaan ollut selvinnyt kaikille oppilaille peruskoulun aikana, ei edes ammatillisen koulutuksen valinneille. Heistä kymmenesosa kertoi tehneensä valinnan vasta yhteishakuvaiheessa, ja ammatillisen koulutuksen juuri aloittaneista vain 15

prosenttia arveli olevansa omalla alallaan. Epävarmoja oli noin kolmannes ja yli puolet sanoi, etteivät ole omalla alallaan. (Numminen, U. 2002, 121.)

Raahessa vuosina 1996–97 toteutettu peruskoulun päättävien oppilaiden seurantaprojekti (Jutila & Pirttiniemi 1998) osoitti, että nuorten ohjauksen kannalta hyvän toimintamallin aikaansaaminen vaatii tiivistä yhteistyötä koulujen, paikallisen nuoriso- ja sosiaalityön sekä työvoimatoimistojen kesken. Vuoden aikana noin puolet peruskoulun jälkeen ilman koulutuspaikkaa jääneistä nuorista kyettiin ohjaamaan vapaille koulutuspaikoille henkilökohtaisen ohjauksen keinoin. Suurimmat ongelmat yhteistyön jatkumiselle olivat työaikaan, vastuisiin sekä taloudellisiin korvauksiin liittyvät kysymykset. Toiminnassa mukana olleet osapuolet olivat kuitenkin periaatteessa yhtä mieltä siitä, että peruskoulun päättävälle nuorille tulee saada tehostetut ohjauspalvelut. Sektorihallinnon sekä valtion ja kuntien eri rahoituskanavien pyörteisiin näyttää kuitenkin hautautuvan ainakin osa siitä ohjauksellisesta tahdosta ja osaamisesta, jota monilla paikkakunnilla on olemassa.

Peruskoulun loppuvaiheessa koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien oppilaiden koulutusratkaisuille tulisi löytää sekä peruskoulun sisäisistä ratkaisuksista että ammatillisen koulutuksen keinoista uusia ratkaisumalleja. Oppilaanohjauksen tulisi tarjota henkilökohtaista lisäohjausta niille oppilaille, joilla on kouluvaikeuksia tai joiden opiskelumotivaatio on huono. Kokonaisvastuu, joka ulottuisi myös koulutyön ulkopuoliseen aikaan, lisäisi oleellisesti peruskoulun vaikuttavuutta. Koulujen opinto-ohjaajien ja kuraattoreiden sekä nuoriso-ohjaajien ja sosiaalitoimen yhteistyöllä tulisi tarjota ohjauspalveluja kouluaikojen ulkopuolella: iltaisin, viikonloppuisin ja loma-aikoina. Nuorten lisäksi myös heidän huoltajansa tarvitsevat ohjauksellista tietoa ja tukea koulutusratkaisujen tueksi.

3. AKU-PROJEKTIN TOTEUTUS

3.1 Tavoitteet ja rahoitus

Tampereen seudulla AKU-projektin tavoitteena on ollut luoda moniammatillinen yhteistyömalli koulutuksesta syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Projekti on työskennellyt sellaisten nuorten kanssa, jotka eivät ole yhteisvalintojen jälkeen saaneet opiskelu- tai työpaikkaa sekä nuorten, jotka ovat putoamassa ammatillisesta koulutuksesta ja ohjauksen piiristä.

Projektin tavoitteet ovat olleet seuraavat asiat:

- nuoren omien voimavarojen löytäminen ja vahvistaminen
- koulutukseen pääsyn helpottaminen
- koulutusmotivaation synnyttäminen
- ohjaaminen tarvittaessa muihin verkostoihin
- perheen tukeminen kasvattajana
- harrastuksiin innostaminen.

Ohjauksen keinoin on tuettu nuorten elämänhallintataitoja, kasvua sekä ottamaan vastuuta itsestään sekä hankkimaan ammatin. AKU on toiminut nuorten kanssa siten, että heillä olisi paremmat valmiudet päästä seuraavan yhteishaun kautta haluamaansa koulutukseen, päästä oppisopimukseen tai löytää työpaikka. Projektin yhtenä tehtävänä on ollut tulevaisuuden visioiminen. Nuorelle halutaan antaa aikaa, jolloin voidaan miettiä, mihin suunnata seuraavaksi. Hänen kanssaan keskustellaan hänen tavoitteistaan ja mietitään yhdessä eri vaihtoehtoja. Nuorille on tarjottu koulutus- ja ammattialatietoisuutta eri keinoin, mm. tutustumisilla ammatillisiin oppilaitoksiin ja koulutusaloihin. Nuoret ovat käyttäneet aktiivisesti myös työvoimatoimiston palveluja, joita ovat ammatinvalinnanohjaus, työkokeilut, työmarkkinatukityöt sekä nuorille suunnatut työvoimapoliittiset kurssit. AKU on auttanut työpaikkojen hankinnassa.

AKU-projekti alkoi elokuussa 2001. Sitä ennen seurakunnan työntekijä työskenteli kirkon Riemuvuoden erityismäärärahalta yhden lisäopetusryhmän ja ammattioppilaitoksen yhden osaston opiskelijoiden kanssa työn painottuessa opiskelijoiden ongelmatilanteiden ratkaisemiseen, opiskelijoiden koulutusmotivaation ylläpitämiseen sekä erilaisten retkien ja leirien järjestämiseen. Työtä tehdessä tuli esille niiden nuorten ongelmallinen tilanne, jotka erosivat ammatillisesta oppilaitoksesta vailla mitään jatkosuunnitelmia.

AKU-projektin lähtökohtana olleessa kirkon Riemuvuoden erityismääräraha-projektihankkeessa tuettiin vuosina 2000–2002 toteutettavia verkostoprojekteja, joissa seurakunta oli mukana yhtenä toimijana ja joiden tavoitteena oli nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen. Tavoitteena oli yhteistyön ja yhteisammattillisuuden menetelmin luoda nuorille olosuhteita, joissa he voivat turvallisesti aikuisten kanssa tehdä johtopäätöksiä oman elämänsä merkityksistä. Projektin toteuttamisessa päämääränä oli etsiä, luoda ja arvioida uusia erityisnuorisotyön keinoja, jotka parhaalla mahdollisella tavalla vastaavat toiminnallista kenttää.

Erityisnuorisotyön kohteena ovat syrjäytymisvaarassa olevat tai ohimenevää kriisiä elävät nuoret, jotka ovat aikuisen tuen tarpeessa. Kysymyksessä voi olla ongelmatilanne alueella (jengiytymiskierre, päihde-aalto) tai viranomaisten tiedossa olevien nuorten syrjäytyminen tai sen riski. Erityisnuorisotyössä yhdistyy henkilökohtainen tuki, mahdollisuus kuntouttavaan (ryhmä)toimintaan ja mahdollisesti koulutyön tukeminen. (Nuorisoasiainkeskus.)

Projektin rahoitus

Kirkkohallituksen ja Tampereen evankelisluterilaisten seurakuntien rahallinen panostus projektiin on ollut vajaa puolet kokonaisrahoituksesta. Rahoitus suuntautuu pääasiassa 1,5 henkilön palkkakustannuksiin. Lisäksi osuudella on katettu vuokra- ja toimintamenoja. Seurakunta on tarjonnut projektin käyttöön omakustannushintaan myös tiloja ja pikkubussin käyttömahdollisuuden.

Tampereen ammattiopiston hallinnoimasta Opetushallituksen nivelvaiheen yhteistyön kehittämismäärärahasta on rahoitettu 1,5 henkilön palkkakustannukset, maksettu lisätyöstä opinto-ohjaajille sekä katettu osa toimintamenoista (mm. koulutus- ja työnohjausmenoja).

3.2 Kohderyhmä ja AKUun ohjaaminen *¹

Tampereella opiskeli lukuvuonna 2001–2002 toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa yhteensä noin 5 000 opiskelijaa. Tampereella on kuusi perusopetuksen lisäopetusta antavaa koulu sekä Settlementti Naapuri -järjestön² 12 tytölle tarkoitettu lisäopetusluokka. Lisäopetuksena nämä luokat palvelevat yhtä osaa nivelvaiheessa olevista tamperelaisnuorista. Heikoimmissa asemassa ovat ne nuoret, jotka eivät pääse/mahdu perusopetuksen lisäluokalle tai eivät pysty jostain syystä säännölliseen opiskeluun. Täysin vaille ohjausta on nuori, joka varhaisessa vaiheessa keskeyttää ammatilliset opinnot ilman jatko-opiskelupaikkaa. Tampereen alueella toisen asteen opiskelijoista keskeytti opiskelunsa lukuvuonna 2000–2001 noin 650 nuorta (Oppilaitostilastot 2003). Heistä suurin osa, noin 530 nuorta, ei jatkanut mitään ammatillisia opintoja syksyllä 2001. Keskeyttäneistä osa jää siten ”tyhjän päälle”, vaille tietoa, miten ja mihin jatkaisi.

¹ Lähteenä luvussa käytetty seurakunnan väliraporttia (Kangasniemi 2001) projektista.

² Suomalainen settlementityö on poliittisesti sitoutumatonta, ekumeeninen kristillisperustainen kansalaisliike.

AKU on palvellut tamperelaisia ja tamperelaisissa oppilaitoksissa opintonsa keskeyttäviä kymmenen eri kunnan alueelta tulevia nuoria sekä myös niitä tamperelaisia nuoria, jotka keskeyttävät opintonsa ympäristökuntien oppilaitoksissa. Kunnat määräytyvät Pirkanmaan Taitokeskuksen kuntayhtymän mukaan.

AKU on Tampereella työvoimatoimistojen lisäksi ainoa ohjauspiste, jossa ohjataan vaille opiskelupaikkaa jääneitä, ammatinvalintaansa ja elämäänsä miettiviä nuoria. Ennen AKU-projektia Tampereella ei ole ollut kohderyhmälle, alle 18-vuotiaille nuorille, suunnattua tukea tai ohjauspalveluja, jos opiskelupaikkaa ei ole tai opinnot jostain syystä keskeytyvät. Vaikka AKU on pystynyt tavoittamaan suuren määrän nuoria, on edelleen tavoittamatta yli puolet ammattioppilaitoksen keskeyttäneistä

Euroopan sosiaalirahaston rahoittamana, nuorille aikuisille suunnattuna projektina Tampereella toimii KOHO-projekti, jonka kohderyhmään kuuluvat tamperelaiset 17–25-vuotiaat, jotka ovat vailla ammatillista koulutusta, joiden ammatillinen koulutus on keskeytynyt tai on vaarassa keskeytyä tai jotka ovat olleet pidempään työttöminä. AKU- ja KOHO-projektit ovat tehneet yhteistyötä ja ohjanneet tarvittaessa nuoria toistensa toiminnan piiriin.

AKUn kohderymänä ovat olleet seuraavat ryhmät:

1. Peruskoulun jälkeiseen jatkokoulutukseen sijoittumatta jääneet nuoret

- Projektista otettiin yhteyttä nuoriin, jotka olivat hakeneet, mutta eivät olleet mahtuneet perusopetuksen lisäopetukseen eli 10. luokalle ja tiedusteltiin heidän halukkuuttaan tulla mukaan.
- Peruskoulujen opinto-ohjaajat ottivat yhteyttä oppilaitoksensa entisiin oppilaisiin, jotka eivät olleet sijoittuneet peruskoulun jälkeiseen koulutukseen. Jos opinto-ohjaajat eivät voineet auttaa näitä nuoria muuten, he kertoivat projektin toiminnasta ja välittivät nuoren yhteystiedot AKUun.

2. Ammatilliset opintonsa keskeyttäneet opiskelijat

Ammatillisissa oppilaitoksissa kuraattori tai muu opiskelijahuollon työntekijä kertoi projektista nuorille, jotka olivat keskeyttämässä opintonsa. Opiskelijoilta kysyttiin lupaa ottaa projektista yhteyttä, minkä tiedon oppilaitos sitten välitti AKUun.

3. Yhteistyöverkoston asiakkaat

Tampereen ja lähikuntien työvoimatoimistot, sosiaali- ja terveystoimen nuorten palvelut sekä lastensuojelun perhetukikeskukset ovat myös ohjanneet nuoria projektiin, ja projektista on myös koulutusasioissa konsultoitu heitä, jotta he itse voivat opastaa asiakastaan.

Nuorten vanhemmat ovat myös ottaneet yhteyttä, ja tiedustelleet lapsensa mahdollisuudesta osallistua toimintaan. Lisäksi nuoret ovat itse hakeutuneet AKUun. Useat nuoret, joiden kanssa projektityöntekijä on sopinut ajan, ovat saattaneet tuoda tapaamiseen useita kavereitaan, joilla myöskään ei ole ollut opiskelupaikkaa. Nuoria on tavattu myös kaupungilla silloin, kun kynnys projektin toimistolle on ollut liian suuri. AKUn työntekijät ovat käyneet keskustelussa myös oppilaitoksissa opettajien ja nuorten kanssa.

Projekti on tavoittanut varsinaisen asiakastyön alusta, elokuusta 2001 vuoden 2002 lokakuun puoliväliin mennessä 159 nuorta (83 tyttöä ja 76 poikaa), joista vain kuusi ei lähtenyt yhteistyöhön mukaan.

Asiakkaiden ohjautuminen AKUun

Aikalisä; tyttö 10. luokka	15	AKU	7
Ammatti 10	5	Ammattioppilaitoksen opinto-ohjaaja	26
Avotyöntekijä	1	Kaveri	7
KOHO-projekti	1	Kuraattori	35
Nuori itse	2	Nuorten psykiatrinen	6
Opettaja	9	Peruskoulun opinto-ohjaaja	22
Sosiaalityöntekijä	7	Sukulainen	14
Terveystenhoitaja	1	YHTEENSÄ	159

4. KYSELYLOMAKETUTKIMUS PROJEKTIIN OSALLISTUNEILLE NUORILLE

4.1 Tutkimuksen mittari

Tutkimuksessa käytetty oppilaslomake perustuu paljon käytettyyn³ *school life*-kyselylomakkeeseen, jota Pirttiniemi on käyttänyt tutkimuksessaan *Koulukokemukset ja koulutusratkaisut* (2000). AKU-projektissa kysymyslomakkeeseen lisättiin projektia koskeva kysymysosio. Samaa kysymyslomaketta käyttämällä AKU-projektin tuloksia on mahdollista verrata valtakunnallisesti yleistettäviin tuloksiin, eli koulutuksellisen syrjäytymisen riskiryhmässä olevia nuoria keskimääräisiin 9.-luokkalaisiin.

Pirttiniemen tutkimuksessa aineisto kerättiin lomakekyselyn kautta sekä kevään 1995 yhteishakutiedostosta. Peruskoulun 9.-luokan oppilaista otettiin valtakunnallisesti edustava näyte, joka käsitti 2 099 oppilasta. Tutkimuksessa olivat mukana 20 yläasteen 9.-luokan oppilaat. Tutkimuksessa mukana olleet oppilaat muodostivat harkinnanvaraisen näytteen, jossa otettiin huomioon maantieteellinen ja kielellinen edustavuus. Alueellisesti koulut jakautuivat kolmeen ryhmään: eteläiseen, välialueen sekä pohjoiseen Suomeen. Kaikilta alueilta oli mukana sekä suurehkojen kaupunkien kouluja että maaseutu ympäristössä toimivia kouluja. Peruskoulun päättävien oppilaiden jatkokoulutukseen hakemista sekä koulutukseen pääsemistä tai sen ulkopuolelle jäämistä tutkittiin yhdistämällä kyselylomakkeiden kautta kootut tiedot sekä yhteishakutiedosto niiden oppilaiden osalta, jotka olivat tutkimuksessa mukana. Kyselyyn vastanneista oppilaista 90 prosenttia voitiin löytää yhteishakutiedostosta. Eri kysymysten kohdalla kadon suuruus vaihteli jonkin verran, mutta keskimäärin 1 900 oppilaalle löydettiin koulutusratkaisujen selittäjä tiedot. (Pirttiniemi 2000, 71–72.)

Kyselyn kautta pyrittiin saamaan selville seuraavat asiat:

- Millainen on projektiin osallistuneiden nuorten perhe- ja sosioekonominen tausta?
- Millaisia koulukokemuksia projektiin osallistuneilla nuorilla on?
- Ovatko nuoret hakeneet ja päässeet peruskoulun jälkeiseen jatkokoulutukseen?
- Mitkä syyt ovat vaikuttaneet mahdolliseen jatkokoulutuksen ulkopuolelle jäämiseen tai koulutuksen keskeyttämiseen?
- Kokevatko nuoret saaneensa riittävästi ohjausta peruskoulun päättymisen jälkeen?

³ Mm. Australiassa Ainley, Goldman & Reed 1990; Ainley & Sheret 1992; Ainley & Borke 1992 ja Suomessa Linnankylä (1993), Pirttiniemi (2000) sekä Välijärvi ja Tuomi (1995).

- Mitä mieltä nuoret ovat AKU-projektista?

Vertaamalla projektiin osallistuneiden nuorten vastauksia Pirttiniemen tutkimustuloksiin pyritään selvittämään, poikkeavatko projektiin osallistuneiden vastaukset peruskoulun 9.-luokkalaisten vastauksista.

Kysymyslomake koostuu seuraavista osista:

1. Nuorten taustatiedot
2. Koulukokemuksia mittaava 30-osainen Likert-asteikollinen kysymysosio
3. Oppilaiden koulutuskokemuksiin ja koulutusratkaisuihin liittyvät avoimet kysymykset
4. AKUa koskevat kysymykset. (Lomake liitteenä 1.)

Kysymyslomakkeen kouluelämään liittyvät kohdat mittaavat seuraavia asioita:

- Yleistä koulumyönteisyyttä, jota voidaan kutsua myös yleiseksi tyytyväisyydeksi. Se heijastaa suotuista asennetta kokonaisuutena koulua kohtaan. Tyypillinen tällainen kohta on “yläasteella olen tuntenut itseni onnelliseksi”.
- Koulukielteisyyttä, joka erittelee kielteisiä tuntemuksia koulusta. Tyypillinen tällainen kohta on “yläasteella oleminen on usein tympäissyt”. Yleistä koulumyönteisyyttä tai -kielteisyyttä osoittavat muuttujat ilmentävät samalla myös jotain kouluun liittyvää erityisvaikutusaluetta. Ne on sijoitettu mittarissa ”opiskelun miellyttävävyys ja mielenkiintoisuus” kokonaisuuden yhteyteen.

Mittarissa kuusi kouluun liittyvää erityisvaikutusaluetta ovat seuraavat asiat:

1. **Sosiaaliset suhteet** ovat yhteydessä vuorovaikutukseen oppimistilanteessa sekä siihen, miten oppilas tulee toimeen toisten oppilaiden kanssa. Esimerkiksi “yläasteella olen tullut hyvin toimeen muiden oppilaiden kanssa”.
2. **Opiskelun miellyttävävyys ja mielenkiintoisuus** koulutuksessa tarkoittaa oppilaan saamia myönteisiä tai kielteisiä kokemuksia, koulussa viihtymistä tai viihtymättömyyttä. Opiskelu on ollut miellyttävää ja mielenkiintoista, siis “yläasteella opiskelu on ollut hauskaa”, tai ”yläasteella oleminen on usein tympäissyt”.
3. **Koettu menestyminen** ilmaisee oppilaan omia kokemuksia onnistumisestaan ja saavutuksistaan, heijastaa uskoa koulutuksen merkitykseen yksilön tulevaisuudelle. Esimerkkeinä tällaisista lausumista ovat: “yläasteella olen ollut opinnoissani hyvä” ja “yläasteella opiskeluni on ollut hyödyllistä tulevaisuuttani varten”.

4. **Suhteet opettajiin** ilmentävät oppilaiden tuntemusta oppilaiden ja opettajien välisestä vuorovaikutuksesta. Tyypillinen esimerkki on: “yläasteella opettajani ovat auttaneet minua tekemään parhaani”.

5. **Opinto-ohjauskokemukset** osoittavat oppilaiden tyytyväisyyttä saamaansa ohjaukseen. Esimerkkinä tällaisesta kysymyksestä on: “yläasteella olen saanut riittävästi henkilökohtaista opinto-ohjausta”.

6. **Koti-koulusuhteet** mittaavat oppilaiden käsitystä kodin ja koulun välisestä yhteydenpidosta. “Kouluni ja kotini ovat pitäneet hyvin yhteyttä keskenään” on esimerkki tästä.

Lomake jaettiin nuorille, jotka olivat aktiivisia AKUn asiakkaita. Nuoret, jotka kävivät AKUn toimipisteessä vain kerran tai pari, jätettiin kyselyn ulkopuolelle. Kyselyyn vastasi 48 nuorta, joista 36 tyttöä ja 12 poikia.

4.2 Tutkimusaineiston analyysi

Otoksen pienuudesta johtuen tilastomenetelmistä oli mahdollista käyttää vain ristiintaulukointia ja keskiarvovertailuja.⁴ Aineistoa analysoidessa on käytetty Pirttiniemen tutkimuksen faktorijaottelua, joka ryhmittelee koulukokemukset kuudeksi kokonaisuudeksi, jotka koostuvat seuraavasti:

1. **Sosiaaliset suhteet:** X8 Koettu yksinäisyys, X11 Suhteet muihin oppilaisiin, X15 Onnellisuus, X18 Hyväksytyksi tuleminen, X21 Turvallisuus, X22 Koulun yhteishenki, X24 Kaverien olemassaolo, X27 Kiusatuksi tuleminen

2. **Opiskelun miellyttävyyden ja mielenkiintoisuus:** X3 Keskeyttämisajatukset, X4 Opiskelujen mielenkiintoisuus, X6 Koulusta pinnaaminen, X12 Opiskelutietojen kiinnostavuus, X16 Tympäiseminen, X26 Opiskelujen hauskuus

3. **Koettu menestyminen:** X2 Kykyjen mukainen onnistuminen, X9 Koettu opiskelumenestys, X10 Luottamus omaan kykyyn, X23 Opiskelujen hyödyllisyys, X25 Valmiudet jatko-opintoihin

4. **Suhteet opettajiin:** X1 Opettajien reiluus, X7 Oppilaiden mielipiteiden huomioonottaminen, X13 Opettajien auttavaisuus, X17 Opettajilta saatu rohkaisu, X20 Oikeudenmukaisten arvosanojen saavuttaminen

5. **Opinto-ohjauskokemukset:** X5 Jatko-opinnoista saatu tieto, X14 Opinto-ohjaajalta saatu apu uranvalinnassa, X19 Henkilökohtaisen opinto-ohjauksen riittävyys

⁴ Oppilaiden vastaukset koulukokemuksistaan ristiintaulukoituina sukupuolen mukaan on esitetty liitteessä 2.

6. **Koti-koulusuhteet** : X28 Koulun ja kodin välinen yhteydenpito, X29 Kotivaikkeudet yläasteen aikana, X30 Vanhempien kiinnostuneisuus koulunkäynnistä.

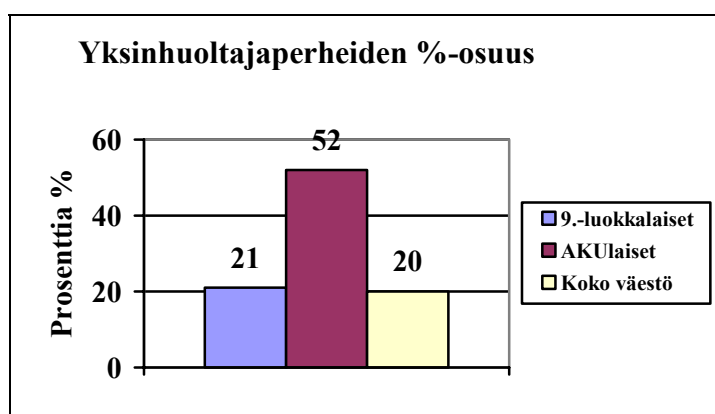
5. TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Projektiin osallistuneiden nuorten taustatiedot

Projektiin osallistuneet nuoret olivat 15–17-vuotiaita. Suurin osa heistä oli päättänyt peruskoulunsa vuonna 2001, osa vuonna 2000 ja vuosina 1999 ja 2002 yksi henkilö kumpanakin vuonna.

Asuminen

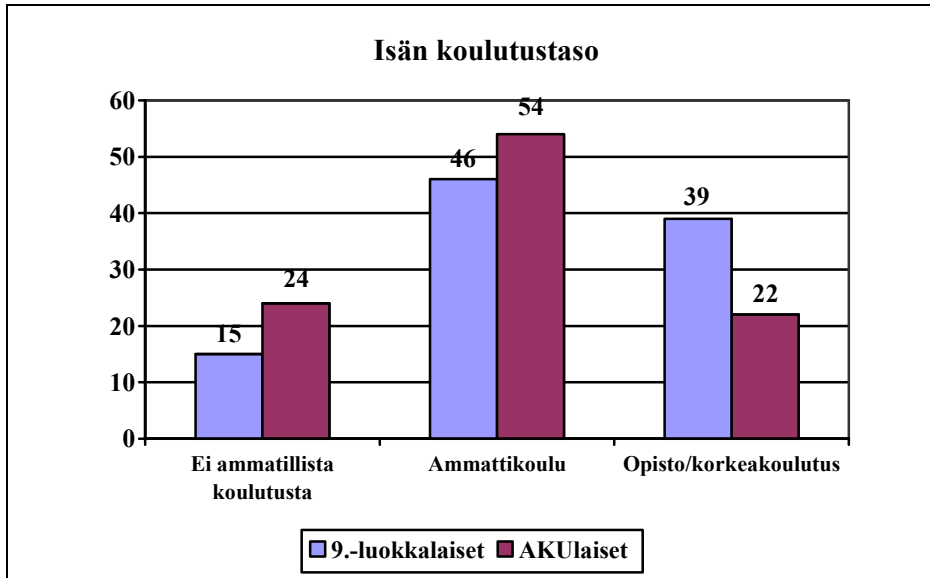
Projektiin osallistuneet nuoret asuivat pääosin vanhempiensa tai vanhempansa kanssa. Nuorista 42 prosenttia asui molempien vanhempiensa kanssa ja 52 prosenttia toisen vanhemman, yleisimmin äidin kanssa. Lasten lukumäärän perusteella perheet edustivat normaalia keskimääräistä tasoa. Kyselyyn vastanneista kolme ilmoitti, ettei perheessä ole lapsia. Projektiin osallistuneiden joukossa on runsaasti yksinhuoltajaperheistä olevia nuoria verrattaessa koko väestöön. Koko väestön keskuudessa yksinhuoltajaperheitä, joissa on alle 17-vuotiaita lapsia, oli Tilastokeskuksen mukaan 19,6 prosenttia vuonna 2001. Yksinhuoltajaperheiden runsaus on havaittavissa myös verrattaessa AKUn nuorten perhetaustaa Pirttiniemen tutkimuksen 9.-luokkalaisiin, joista vajaa 79 prosenttia asui molempien vanhempiensa kanssa.

Vanhempien koulutustaso

Suurin osa nuorten vanhemmista oli suorittanut ammattikoulututkinnon. Noin puolella isistä ja äideistä oli ammattikoulututkinto. Isistä viidellä oli opistotason koulutus, äideillä puolet useammin. Neljällä isällä ja äideistä kahdella oli yliopistotutkinto. Kymmenellä isällä ja kah-

deksalla äidillä puolestaan ei ollut mitään ammatillista koulutusta. Projektiin osallistuneiden nuorten äideillä oli keskimäärin parempi koulutustaso kuin isillä.

Projektiin osallistuneiden nuorten vanhempien koulutustaso on 9.-luokkalaisten vanhempien koulutustasoon verrattuna matalampaa. Ilman ammatillista koulutusta AKUlaisten vanhemmisista on 9 prosenttia verrokkiryhmää enemmän. Nämä vanhemmat ovat käyneet useammin ammattikoulun ja harvemmin opisto- tai korkeakoulutuksen kuin verrokkiryhmän vanhemmat.

Vanhempien työllisyystilanne

Projektiin osallistuneiden nuorten pääasiallisista huoltajista oli töissä vuonna 2000 noin 70 prosenttia, työttömänä noin 20 prosenttia, opiskelemassa 2 prosenttia ja eläkkeellä reilut 6 prosenttia. Työttömien osuus on huomattavasti väestön keskimääräistä työttömyyttä korkeampi, koska kyseisenä ajankohtana työttömyysaste oli Pirkanmaalla noin yhdeksän prosentin luokkaa⁵ ja koko maassa noin kymmenen prosentin luokkaa. 9.-luokkalaisten verrokkiryhmän isistä oli vuonna 1995 töissä noin 82 prosenttia, työttömänä 10 prosenttia ja eläkkeellä, opiskelemassa tai muuten työvoiman ulkopuolella 8 prosenttia. Äideistä vastaavasti oli töissä 79 prosenttia, työttömänä 9 prosenttia ja muuten 12 prosenttia. Koko maan työttömyysaste oli kyseisenä vuonna 15,4 prosenttia.

⁵ Työlliset ja työttömyysaste lääneittäin 8/2001 ja 8/2002. Tilastokeskus

Kyselyyn vastanneet arvioivat perheensä taloudellisen tilanteen yleisimmin hyväksi (noin 42 prosenttia) tai kohtalaiseksi (noin 46 prosenttia). Vajaa 13 prosenttia arvioi perheen taloudellisen tilanteen huonoksi. Peruskoulun 9.-luokkalaisille tehdyssä tutkimuksessa 48 prosenttia oppilaista arvioi perheensä taloudellisen tilanteen hyväksi, 44 prosenttia kohtalaiseksi ja vain 8 prosenttia huonoksi. AKU-laiset arvioivat perheensä taloudellisen tilanteen siis jonkin verran heikommaksi kuin 9.-luokkalaiset.

Yhteenveto ja päätelmät taustatekijöistä

Projektiin osallistuneet nuoret ovat taustatekijöiltään keskimääräistä heikommassa asemassa. He ovat noin kolme kertaa keskimääräistä useammin yksinhuoltajaperheestä, jonka taloudellisen tilanteen nuoret arvioivat useimmin kohtalaiseksi tai hyväksi, mutta kuitenkin verrokkiryhmän arvioita heikommaksi. Projektiin osallistuneiden vanhemmat ovat 9.-luokkalaisten verrokkiryhmän vanhempia heikommin koulutettuja ja heidän työttömyytensä keskimääräistä yleisempää.

Koulutuksen periytyvyys, eli sosio-kulttuurisen taustan vaikutus koulutusvalintoihin ei mahdollisuuksien tasa-arvoa lisäävistä toimista huolimatta ole juuri muuttunut viime vuosikymmenellä. Taustatekijöillä on todettu kansainvälisissä tutkimuksissa (mm. Öskarsdöttir, 1995)⁶ olevan edelleen vaikutusta jatkokoulutukseen selviytymisen, hakeutumisen ja keskeyttämisen kannalta. Pirttiniemen tutkimuksen (2000) mukaan yksinhuoltajuuteen ja työllisyyteen liittyvät tekijät olivat yhteydessä oppilaiden jatkokoulutukseen pääsemättömyyteen. Myös AKU-projektillaisten taustat ovat yhdenmukaisia aikaisempien tutkimusten antaman kuvan kanssa sosio-kulttuurisen taustan yhteydestä koulutukselliseen syrjäytymisriskiin. Korkeakoulutettujen vanhempien lapset menestyvät yhä koulussa paremmin lahjakkuudestaan riippumatta kuin heikommista lähtökohdista tulevat lapset, jotka jäävät lahjakkuudestaan huolimatta useammin vaille menestystä. Kyse on siitä, miten kodin kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma tukee ja valmistaa lasta omaksumaan koulun eetoksen mukaiset toimintatavat. (Kuusinen 1992; Silvennoinen & Kivinen & Ahola 2002, 75.) Pojilla vaikuttaa eniten isän koulutus- ja työllisyystilanne, ja tytöillä vastaavasti äidin. (Emt. 111.) Myös useissa syrjäytymistä käsittelevissä tutkimuksissa on todettu toisen vanhemman näkymättömyyden lapsen/nuoren elämässä vaikuttavan syrjäytymisriskien kumuloitumiseen (mm. Lämsä, A.-L. 1998). Lappalaisen (2002) mukaan kysymys on siitä, kuinka optimaalisesti yksilö pystyy käyttämään hyväkseen koulun

⁶ Tutkimuksessa olivat mukana Islanti, Norja, Ruotsi, Suomi, Tanska ja USA.

tarjoamia mahdollisuuksia. Päätökseen jatkokoulutuspaikasta vaikuttavat oppilaiden omien mieltymysten, taipumusten tai halujen lisäksi monet muutkin seikat. Oppilaiden koulumenestyksen lisäksi sukupuoli ja perhetausta ohjaavat valintaprosessia edelleen hyvin vahvasti. Kasvattajilla, niin vanhemmilla kuin opettajillakin, on tärkeä asema koulutukseen valikoitumisprosessissa niin yksilötasolla kuin toisaalta myös sosiaalisten rakenteiden ja instituutioiden edustajina (Vehviläinen 1998). Kaikki vanhemmat eivät pysty tukemaan lastensa ”oikeiden” koulutusreittien valintaa ja tasoittamaan heidän koulutietään. Tällöin koulun tarjoamien tuki- ja ohjaustoimien merkitys selviytymisessä korostuu etenkin niillä oppilailla, joilla on vaikeuksia tunnistaa omat heikkoutensa ja vahvuutensa ja joilla on erityisen tuen tarpeita. (Lappalainen 2001, 3–4.)

5.2 Projektiin osallistuneiden nuorten koulukokemukset

5.2.1. Sosiaaliset suhteet

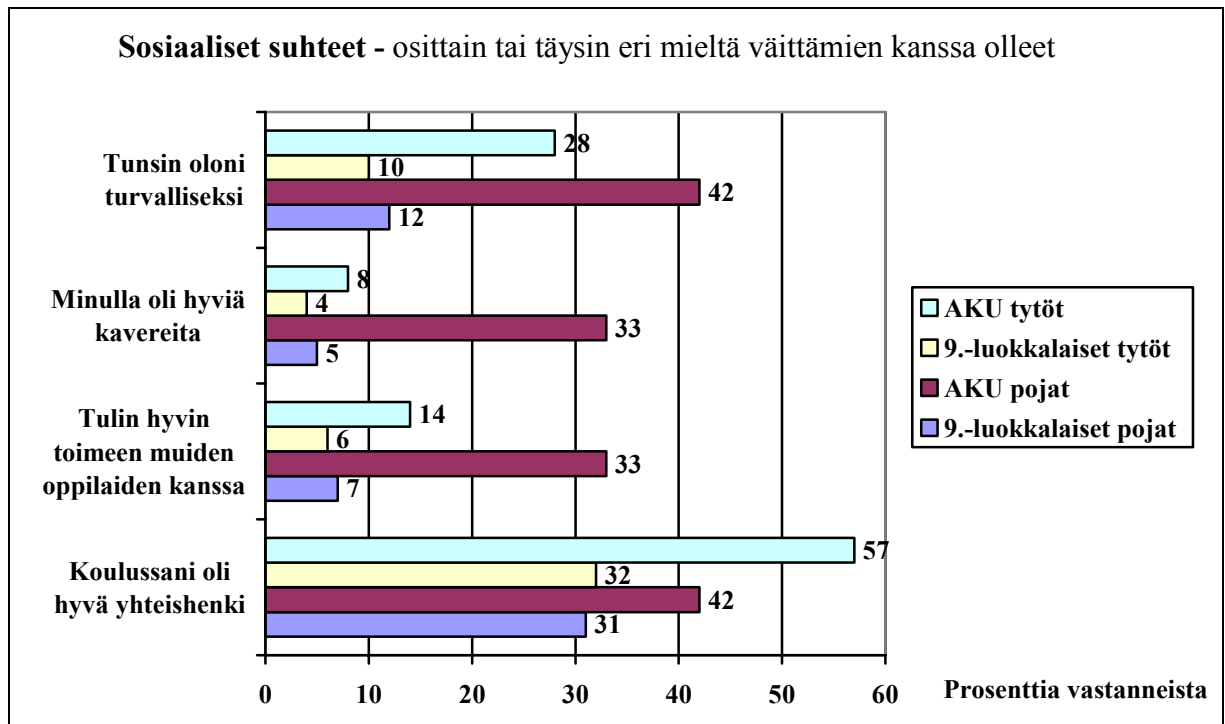
Sosiaalisiksi suhteiksi nimitetty summamuuttuja koostuu seuraavista kysymyslomakkeen kysymyksistä:

X8 Koettu yksinäisyys, X11 Suhteet muihin oppilaisiin, X15 Onnellisuus, X18 Hyväksytyksi tuleminen, X21 Turvallisuus, X22 Koulun yhteishenki, X24 Kavereiden olemassaolo, X27 Kiusatuksi tuleminen.

Nuorten sosiaaliset suhteet olivat olleet peruskoulussa pääosin hyviä. Kysyttäessä nuorilta, mikä peruskoulussa oli parasta, suurin osa vastasi juuri kavereiden olleen paras asia. Yli 85 prosenttia AKUlaisista ilmoitti, että heillä oli ollut koulussa yksi tai useampi hyvä kaveri. Vain kahdella tytöllä ja yhdellä pojalla ei ilmoituksensa mukaan kavereita ollut. AKUlaisista noin 70 prosenttia oli osittain tai täysin sitä mieltä, että he eivät olleet kokeneet itseään yksinäisiksi koulussa. Projektiin osallistuneista nuorista yli 80 prosenttia koki tullessa hyvin toimeen muiden oppilaiden kanssa. Runsas 18 prosenttia oli kuitenkin osittain tai täysin sitä mieltä, ettei ollut tullut toimeen muiden kanssa. Osuus on 11 prosenttia suurempi, kuin verrokkiryhmässä. Näistä nuorista noin 15 prosenttia eivät ole kokeneet sosiaalisia suhteitaan hyväksi. He eivät kokeneet tullessa hyvin toimeen muiden kanssa, eikä hyviä kavereitakaan ollut. Jopa noin 30 prosenttia AKUlaisista oli kokenut jossain määrin yksinäisyyttä.

Yleisesti ottaen tytöt arvioivat sosiaalisia suhteitaan myönteisemmin kuin pojat. Tytöt olivat poikia useammin kokeneet tullessa hyväksytyksi ja heillä oli hyviä kaverisuhteita. Toisaalta tytöt arvioivat koulun yhteishengen poikia negatiivisemmin: yli 40 prosenttia pojista piti koulun yhteishenkeä varauksetta hyvänä, tytöistä lähes 60 prosenttia oli osittain tai täysin toista

mieltä. Projektiin osallistuneet pojat olivat noin puolet verrokkiryhmän poikia tyytyväisempiä koulun yhteishenkeen, ja tytöt vastaavasti arvioivat sitä noin puolet verrokkiryhmän tyttöjä negatiivisemmin.

Valtaosa nuorista oli kokenut tullessa hyväksytyksi. Kuitenkin vakavasti hyväksytyksi tulemisen puutteen oli kokenut reilu 10 prosenttia, joka on viisinkertainen määrä verrokkiryhmään verrattuna. Puolella projektiin osallistuneista pojista oli kiusaamiskokemuksia, tytöistä kolmasosalla. 9.-luokkalaisiin verrattuna AKUn pojat olivat kokeneet puolet useammin kiusaamista ja tytöistä vastaavasti vajaa puolet. AKUn pojista noin 42 prosenttia ei kokenut oloaan koulussa täysin turvalliseksi, tytöistä vajaa kolmasosa. Ero 9.-luokkalaisiin on tässäkin merkittävä: alle 12 prosenttia 9.-luokkalaisista pojista ei ollut kokenut oloaan täysin turvalliseksi ja tytöistä vastaavasti alle 10 prosenttia.

Yhteenveto ja päätelmiä sosiaalisista suhteista

Koulukontekstissa parhaimmat kokemukset monelle nuorelle liittyvät ystävyys-suhteisiin ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Koulukaverit ovat joillekin jopa koko toiminnan tärkein puoli ja niiden puute koetaan vastaavasti hyvin negatiivisena. (Antikainen & Huotsonen 1995; Tolonen 2001.)

AKUn nuoret ovat pääosin kokeneet sosiaaliset suhteensa hyväksi, mutta kuitenkin selkeästi negatiivisemmin kuin vertailuryhmän 9.-luokkalaiset. Erityisesti arvio koulun yhteishengestä

oli AKUlaisilla huomattavasti negatiivisempi: keskimäärin puolet heistä oli täysin tai osittain sitä mieltä, ettei koulussa ollut hyvää yhteishenkeä. Tytöt olivat erityisen negatiivisia arviossaan koulun yhteishengestä. Koulussa heikosti menestyvät/viihtyvät tytöt pitävät läheisiä kaverisuhteita tärkeinä, mutta kokevat yleisen toverihengen huonoksi. Tilannetta voidaan tulkitä, esimerkiksi Tolosen kouluetnografiseen tutkimukseen (2001) viitaten, johtuvaksi siitä, että tytöt muodostavat yleisimmin läheisen ystävyysuhteen yhteen tai kahteen tyttöön, jotka seurustelevat samantyylisten ystäväparien tai kolmikoiden kanssa muodostaen siten kaveripiirin. Samanhenkisen ystävän/kaveripiirin kanssa saatetaan tällöin muodostaa me ja muut - tyyppistä ajattelua, koska tyttöjen yleisestä käyttäytymisnormista poikkeavat tytöt erottuvat poikia selvemmin joukosta. Pojat puolestaan viihtyvät väljemmissä ryhmissä, joissa tyylin ja sosiaalisen taustan merkitys ei ole yhtä suuri kuin tytöillä. Poikienkin ryhmissä näkyi kuitenkin erottavana tekijänä toimintatyyli, kuten suhde koulunkäyntiin ja päihteisiin, erityisesti tupakointiin. (Emt. 115–121.)

Nuoruusiässä ryhmät ovat erityisen tärkeässä osassa elämää. Jos omat arvot ja asenteet ovat vielä kovasti haussa, ryhmän normit toimivat vahvoina suuntaajina. Henkilökohtaista identiteettiä rakennetaan pitkälti ulkopuolisen palautteen avulla, ja sosiaalinen identiteetti muodostuu ryhmäjäsennyksien kautta. Nuori on jäsenenä monenlaisissa ryhmissä, joista osaa ei voi itse valita (kuten perhe) ja osa taas kaveriporukoiden tai harrastusryhmien kaltaisia valinnan tuloksia. Jäsenryhmien ohella keskeisiä ovat myös viiteryhmät, joihin samastutaan. Tällainen voi olla vaikkapa eläinsuojelijoiden ryhmä: nuori haluaa olla ryhmäläisten kaltainen. Ryhmien välisten erojen korostamisella voidaan pitää yllä me-henkeä, joka esimerkiksi toivotun ryhmäjäsennyksen kautta pönkittää uskoa itseän. (Kärkkäinen 2003.)

9.-luokkalaisilla ja AKUn nuorilla oli myös selkeä ero kiusatuksi tulemisen kokemuksista. AKUlaiset olivat kokeneet kiusaamista noin puolet 9.-luokkalaisia useammin. AKUn pojat olivat tunteneet turvattomuutta 30 prosenttia vertailuryhmää useammin ja tytöt vastaavasti noin 20 prosenttia useammin. WHO:n kansainvälisen koululaistutkimuksen mukaan turvallisuus on suomalaisissa kouluissa kymmenen viime vuoden aikana lisääntynyt ja kiusaaminen vähentynyt. Vuonna 2002 tutkimuksessa 11-vuotiaista pojista 13 prosenttia ja tytöistä 8 prosenttia ilmoitti, että heitä oli kiusattu ainakin pari kertaa kuukaudessa. Myös kiusaamiseen

osallistuneita oli aikaisempiin vuosiin verrattuna vähemmän, etenkin poikien keskuudessa.

⁷(www.spektri/oph.fi)

5.2.2 Opiskelun miellyttävyys ja mielenkiintoisuus

Opiskelun miellyttävyys ja mielenkiintoisuus -summamuuttuja koostuu seuraavista kysymyslomakkeen kysymyksistä: X3 Keskeyttämisajatukset, X4 Opiskelujen mielenkiintoisuus, X6 Koulusta lintaaminen, X12 Opiskeluisältöjen kiinnostavuus, X16 Tympäiseminen, X26 Opiskelujen hauskuus.

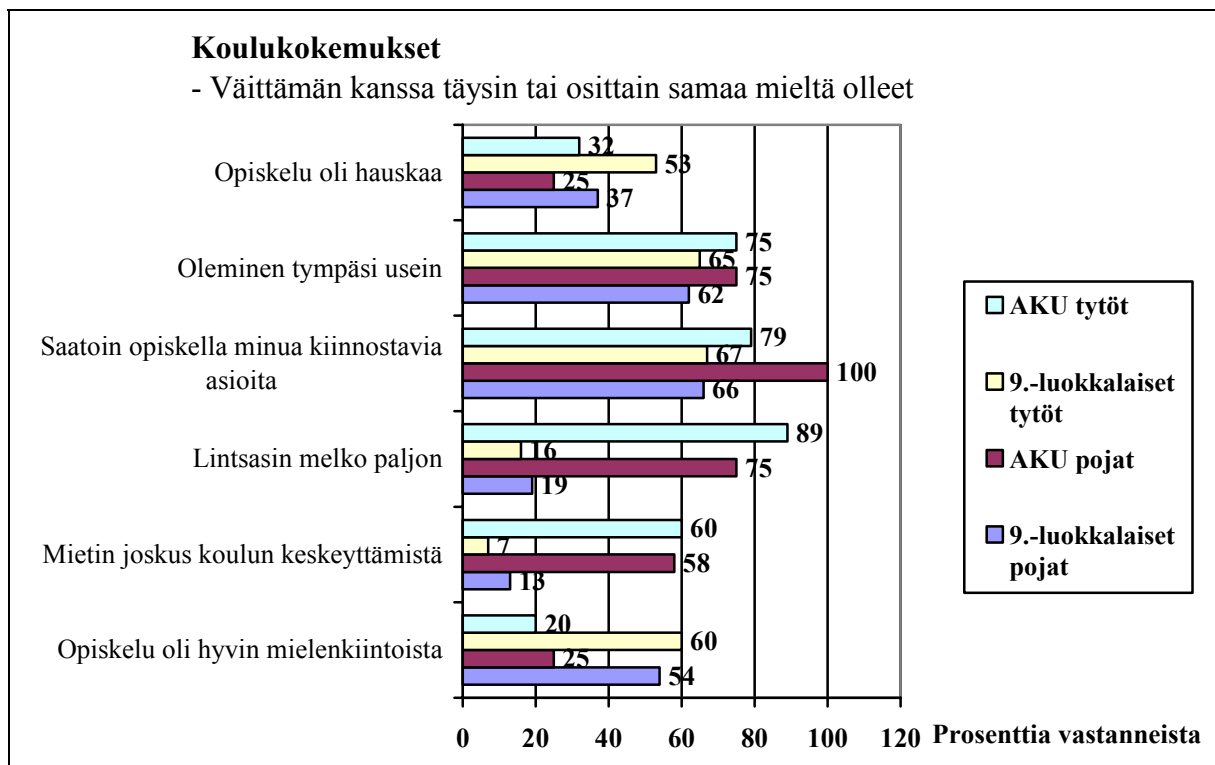
AKUlaisista noin 60 prosenttia oli miettinyt joskus yläasteen keskeyttämistä, tytöt ja pojat suurin piirtein yhtä paljon. Yleisimpinä syinä keskeyttämisharkintaan oli kiinnostuksen tai jaksamisen puute sekä huonot välit opettajiin. Verrokkiryhmässä keskeyttämistä harkinneiden luvut ovat radikaalisti pienemmät: tytöistä vajaa 7 prosenttia ja pojista vajaa 13 prosenttia oli miettinyt keskeyttämistä. Lintaamisessa vertailuluvut ovat samansuuntaiset, projektiin osallistuneet tytöt olivat lintsanneet poikia enemmän. Tytöistä suurin osa oli lintsannut melko tai erittäin paljon, pojista vastaavasti kolme neljästä. 9.-luokkalaista tytöillä määrä oli vajaa 16 prosenttia ja pojistakin alle viidesosa oli lintsannut paljon.

Sekä AKUlaisten että 9.-luokkalaisten vastauksista päätellen nuoria tympäisee usein: projektiin osallistuneista kolme neljästä, sukupuolesta riippumatta, oli osittain tai täysin sitä mieltä, että oleminen tympäisi usein, 9.-luokkalaista tytöistä ja pojista näin ajatteli hiukan enemmän kuin kaksi kolmesta.

Kuten edellisistä luvuistakin on helppo päätellä, projektiin osallistuneet nuoret olivat kokeneet koulunkäynnin hyvin negatiivisesti: 67 prosenttia tytöistä ja peräti 75 prosenttia pojista ei pitänyt opiskelua hauskana. Kouluun negatiivisesti suhtautuvien tyttöjen asennoituminen oli kuitenkin poikia voimakkaampaa, koska jopa 43 prosenttia tytöistä oli täysin päinvastaista mieltä, kun pojista heitä oli neljäsosa. Myös 9.-luokkalaisten verrokkiryhmän negatiivinen asennoituminen oli voimakasta: tytöistä lähes puolet ja pojista yli 60 prosenttia ei pitänyt opiskelua hauskana.

⁷ Tulokset perustuvat kansainväliseen WHO-koululaistutkimukseen, jossa kartoitettiin nuorten elämäntyyliä. Tutkimus on myös osa Suomen Akatemian Terveiden edistämisen tutkimusohjelmaa. Toisena rahoittajana on sosiaali- ja terveysministeriö. Suomessa luokkakyselyihin osallistui kaikkiaan 303 suomenkielistä koulua ja kyselyyn vastasi 5 388 koululaista 5., 7. ja 9. luokilta.

Projektin tytöistä 80 prosenttia oli pitänyt koulua osittain tai täysin mielenkiinnottomana, pojista vastaavasti 75 prosenttia. Verrokkiryhmän 9.-luokkalaiset olivat jonkin verran positiivisempia: sekä tytöillä että pojilla vastaava luku oli noin 40 prosenttia. Mielenkiintoisin tulos tässä vertailussa oli, että 9.-luokkalaiset olivat suhtautuneet AKUlaisia huomattavasti negatiivisemmin opiskelun sisältöihin: verrokkiryhmän nuorista reilu kolmasosa oli osittain tai täysin sitä mieltä, etteivät olleet saaneet opiskella heitä kiinnostavia asioita. AKUn tytöistä näin ajatteli vain reilu 11 prosenttia ja pojista ei kukaan!

Mistä oppiaineista projektiin osallistuneet nuoret sitten pitivät? Tytöt pitivät selkeästi eniten kotitaloudesta, kuvaamataidosta ja tekstiilityöstä. Pojat puolestaan pitivät eniten englannista, tietotekniikasta sekä kuvaamataidosta ja teknisestä työstä. Ylivoimaisesti vähiten sekä tytöt että pojat olivat pitäneet matematiikasta. Tytöillä muita epämieluisia aineita olivat kemia/fysiikka ja historia. Pojilla äidinkieli ja ruotsi puolestaan eivät olleet mieluisia. Liikunta sai näiden jälkeen eniten ääniä epämieluisana aineena molemmilta sukupuolilta.

Yhteenveto ja päätelmiä opiskelun miellyttävyydestä ja mielenkiintoisuudesta

Molempiin vastaajaryhmiin kuuluneet nuoret olivat suhtautuneet peruskouluun melko negatiivisesti: opiskelua ei yleisesti koeta hauskaksi tai mielenkiintoiseksi, ja oleminen tympäisee usein. Toisaalta on myös mahdollista, että koulun ja opiskelun hauskuutta koskevat kysymykset saattavat provosoida koulun vastaiseen julkiseen mielipiteeseen. Koulua myös tavallaan kuuluu inhota. Perusopetuksen 9.-luokkien oppilaat pitävät luokkatovereidensa suhtautumista kouluun ja oppimiseen on huomattavasti omia käsityksiään kielteisempinä: Otoksessa lähes 40 prosenttia arvioi koulutovereidensa suhtautuvan kouluun ja oppimiseen keskimäärin kielteisesti, kun vastaava luku oppilaiden omien käsitysten kohdalla oli vain vajaa 14 prosenttia. Siten koulun ja oppimisen merkitystä itselle väheksytään sosiaalisen hyväksyttävyyden nimissä. (Scheinin & Niemivirta 2000, 24.)

AKUlaiset olivat kuitenkin miettineet huomattavasti verrokkiryhmää useammin koulun keskeyttämistä ja lintsanneet enemmän. AKUn nuorille tehdyissä haastatteluissa (Sutela 2002) nuoret kertoivat lintsamisensa syiksi kiinnostuksen puutteen, väsymyksen ja kavereiden vaikutuksen. Koulututkimuksissa on todettu, että väsymystä valittavien osuus on vähentynyt selvästi muilla paitsi 13- ja 15-vuotiailla tytöillä. Esimerkiksi 15-vuotiaista tytöistä 43 prosenttia valitti aamuväsymystä vähintään neljä kertaa viikossa. 13-vuotiaista tytöistä 15 prosenttia kärsi vuonna 2002 unihäiriöistä. Pojista noin joka kymmenes valitti nukahtamisvaikeuksista vuosina 1994–2002. Nukkumistottumukset ovat vuosien 1998 ja 2002 välisenä aikana muuttuneet lievästi myönteisemmiksi. Silti edelleen moni nuori valvoo yömyöhään ja nukkuu riittämättömästi. Huolen aiheita antavat myös 13- ja 15-vuotiaiden tyttöjen lisääntynyt väsyneisyys ja suurempi unihäiriöiden osuus. (www.spektri/edu.fi)

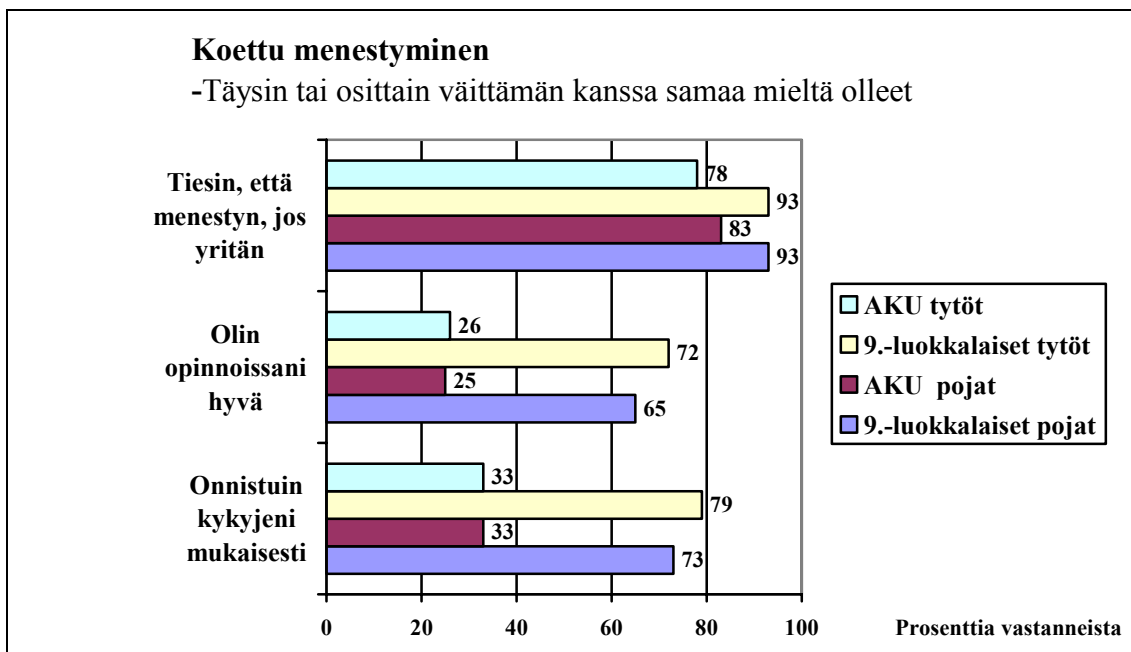
Lintsamiseen vaikutti kolmantena keskeisenä syynä oppiaineet – tylsiksi koetuilla, vaikeilla tai ei-pidetettyjen opettajien tunneilla ei jaksettu tai haluttu istua. Toisaalta melkein kaikki AKUlaiset olivat kokeneet ainakin jonkin oppiaineen itseään kiinnostavaksi, kun 9.-luokkalaisista reilu kolmasosa oli ainakin osittain toista mieltä. Tyttöillä oppiaineista suosituimpia olivat käytännölliset aineet, kuten kotitalous, tekninen/käsityö sekä kuvaamataito. Projektiin osallistuneilla pojilla eniten ääniä lempiaineessa saivat englanti ja tietotekniikka. Vähiten nämä nuoret olivat pitäneet matematiikasta. Tutkimusten mukaan (Pirttiniemi 2000, 113.) juuri hyvä matematiikan arvosana ennustaa kaikkein vahvimmin jatkokoulutukseen pääsemistä, ja vähiten merkitystä on tekstiili/teknisellä työllä. Teoreettisten oppiaineiden suuri merkitys karsii koulutuksesta käytäntöön ja toiminnallisuuteen suuntautuneita nuoria, yleensä

erityisesti poikia. Nykyisin onkin kehitetty vaihtoehtoisia koulutusmuotoja, kuten esimerkiksi Itä-Suomen työkoulu, joissa arviointikriteerejä on monipuolistettu, jolloin teoria-aineissa heikosti menestyville avautuu mahdollisuuksia heidän todellisten kykyjensä, ei pelkän kouluosaamisen perusteella (Komonen 2002).

5.2.3 Koettu menestyminen koulussa

Koettu menestyminen -muuttuja muodostuu seuraavista kysymyksistä: X2 Kykyjen mukainen onnistuminen, X9 Koettu opiskelumenestys, X10 Luottamus omiin kykyihin, X23 Opiskelujen hyödyllisyys, X25 Valmiudet jatko-opintoihin.

Projektiin osallistuneiden nuorten ja 9.-luokkalaisten arvioissa omasta koulumenestyksestään on suuria eroja. 9.-luokkalaisista tytöistä 79 ja pojista 73 prosenttia tunsii pääosin onnistuneensa kykyjensä mukaan ja olleensa opinnoissaan kohtuullisen hyviä. AKUn nuorista vain noin neljäsosa katsoi olleensa hyvä opinnoissaan. Kykyjensä mukaan arveli onnistuneensa noin 33 prosenttia. Yksikään projektiin osallistuneista pojista ei kokenut onnistuneensa täysin kykyjensä mukaan. Neljäsosa AKUn tytöistä oli sitä mieltä, etteivät olleet menestyneet lainkaan kykyjensä edellyttämällä tavalla.

Jatko-opintovalmiutensa hyviksi tai melko hyviksi AKUlaiset arvioivat 9.-luokkalaisia yli puolet harvemmin. Yli 60 prosenttia AKUlaisista arvioi valmiutensa negatiiviseen sävyyn. Kuitenkin AKUn tytöistä 53 ja pojista 83 prosenttia katsoi opiskelun olleen hyödyllistä tulevaisuutta varten. Kuitenkin huomattavaa on, että noin 47 prosenttia kyselyyn vastanneista tytöistä ei arvioinut peruskoulun hyödyttäneen tulevaisuuttaan.

Yhteenveto ja johtopäätöksiä koetusta menestymisestä

AKUn nuoret arvioivat opintomenestyksensä melkoisen negatiivisesti, vain neljäsosa oli kokenut olleensa hyvä opintoissaan. Nuoret uskovat omiin kykyihinsä ja menestykseensä niin halutessaan, mutta nämä kyvyt tai motivaatio yrittää eivät päässeet esille peruskoulussa. Tuomen (1996, 470) mukaan lähes puolet yläasteen oppilaista kokee, etteivät he ole tarpeeksi hyviä koulussa. Neljännes yläasteen oppilaista kokee puolestaan, ettei onnistu koulussa kykijensä mukaisesti (Pirttiniemi 2000, 80). Teoksessa (Lappalainen 2001, 3).

Tutkimuksissa on havaittu, että oppilaiden orientaatioon oppimista ja koulua kohtaan vaikuttavat negatiivisesti oppilaille annettavan palautteen kohdistaminen kykyihin ja suhteelliseen menestymiseen yrittämisen ja yksilöllisen edistymisen sijaan, mikä johtaa helposti suorituskeskeisyyteen ja -ahdistukseen sekä aidon kiinnostuksen heikkenemiseen. Samoin sosiaalisen vertailun, suhteellisen osaamisen ja lopputuloksien korostaminen saattaa johtaa pelkoon ja luovutusherkkyyteen (itsetuntoa suojeleva attribuutiomalli: ”en edes yrittänyt”) sekä suuntautumiseen koulun kannalta epärelevantteihin asioihin. On tärkeää muistaa, että tapahtumat luokassa suodattuvat kunkin oppilaan tulkinnan mukaisesti. Oppilaat tunnistavat varsin herkästi, miten eri oppilaita kohdellaan ja mitkä ovat luokan kirjoittamattomat säännöt siitä, kuka tekee, mitä tekee ja milloin tekee. (Scheinin & Niemivirta 2000, 43.)

Etenkin peruskoulun tuottamat käsitykset itsestä oppijana otetaan usein itsestään selvinä ja todellisina minän määritelmänä. Nuoret oppivat peruskoulussa selkeästi, onko heillä ”lukupäätä” vai ei. Tällaisilla jaoilla on taipumus suunnata koulutukseen hakeutumista, oppimista elämänkulkua ja koulutuksen käyttämistä resurssina, määrittelyjen kautta nuoret sekä avaavat että sulkevat itseltään tulevia koulutusreittejä ja oppimisen alueita (Antikainen, Huotsonen, Kauppila, Komonen, Koski & Käyhkö 2000, 243). AKU-nuoret arvioivat omia jatko-opintovalmiuksiaan melkoisen kriittisesti, mikä vaikuttaa jatko-opintoihin hakeutumiseen. Kouluympäristön tuottamat epäonnistumisen kokemukset johtavat negatiiviseen kuvaan itsestä oppijana, ja kouluympäristö alkaa esiintyä uhkana identiteetille, jolloin itsetuntoa suojele-

vana ratkaisuna tuntuu järkevältä pyrkiä integroitumaan yhteiskuntaan muilla keinoin kuin koulutuksen kautta (Komonen 2000). AKU-projektilaiset tiesivät opiskelun hyödyllisyyden tulevaisuutensa kannalta, otoksen pojat kuitenkin huomattavasti tyttöjä useammin.

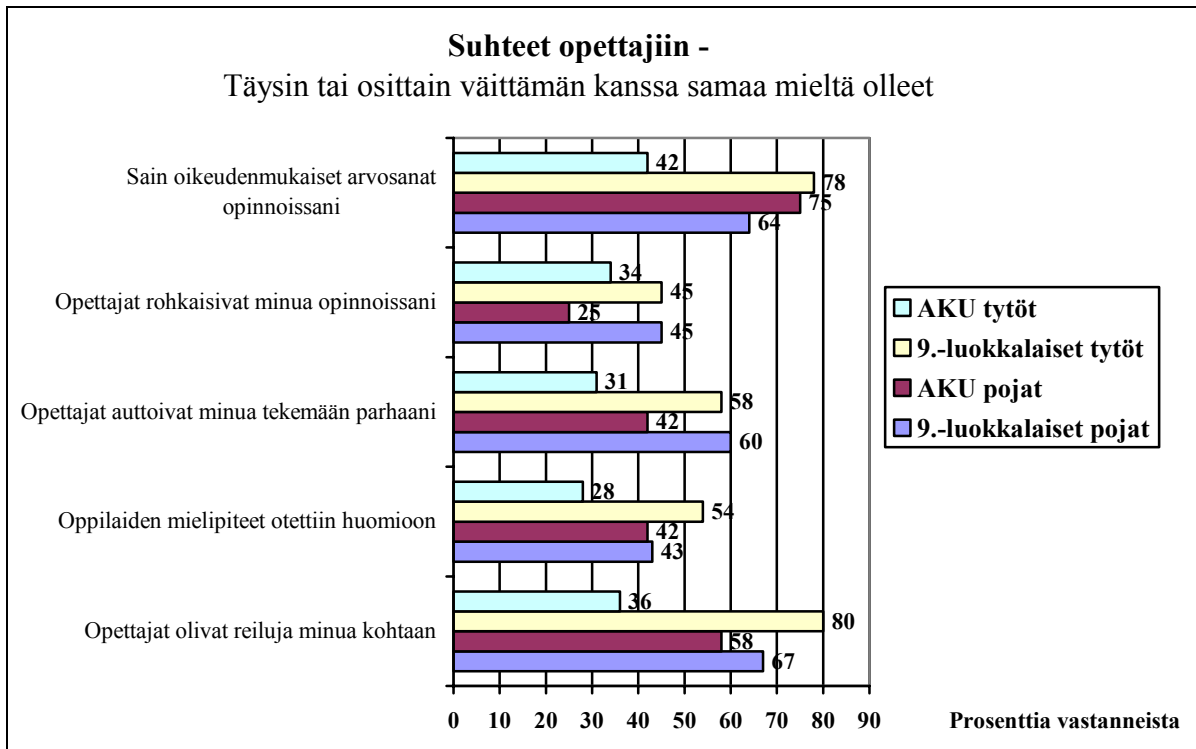
Samaan aikaan kun koulun institutionaalinen rooli on yhteiskunnassa kasvanut, sen subjektiivisten kokemusten tasolla tilanne on päinvastainen: koulun asemasta nuorten merkitysmaailmassa kilpailevat lukuisat tekijät. (Kauppila 2002, 94.) Osaselityksenä koulun subjektiivisen merkityksen vähenemiselle saattaa olla tutkintojen arvon inflaation lisäksi koulun monopoliaseman katoaminen informaation jakajana. Antikaisen ja Huotsosen mukaan vapaa-ajan aktiviteetit olivat nuorille tärkeä tietojen ja taitojen, ja siten merkityksellisten oppimiskokemusten lähde. Erityisesti käytännöllisesti suuntautuneet nuoret kokivat ”todellisen oppimisen” tapahtuvan käytännön työelämässä, koulun tarjotessa pääosin ”teoriaa”. Tutkijoiden mukaan yhä useampi nuori kokee koulun merkityksettömänä ja tylsänä (ks. esimerkiksi Hoikkala 1993). Suurimmalle osalle Antikaisen ja Huotsosen (1995) tutkimuksessaan haastattelemissa nuorista koulutuksen merkitys liittyi perheen elämäntavan ja arvomaailman jatkumiseen. Miten merkittäväksi opiskelu koetaan ja mikä merkitys sillä on identiteetin rakentumisessa, riippuu muiden toimintajärjestelmien tai ympäristön merkityksestä. Nykynuorille koulu on vain yksi valinnan mahdollisuus kun identiteettiä muokkaavia oppimisympäristöjä on tarjolla runsaasti myös koulun ulkopuolella. (Kauppila 2002, 95.)

5.2.4 Suhteet opettajiin

Summamuuttuja koostuu seuraavista kysymyksistä: X1 Opettajien reiluus, X7 Oppilaiden mielipiteiden huomioon ottaminen, X13 Opettajien auttavaisuus, X17 Opettajilta saatu rohkaisu, X20 Oikeudenmukaisten arvosanojen saavuttaminen.

Projektiin osallistuneet tytöt arvioivat suhteitaan opettajiin yleisesti poikia negatiivisemmin. 9.-luokkalaiset olivat arviossaan positiivisempia, heistä tytöt puolestaan poikia enemmän. Ryhmien välinen ero korostuukin huomattavaksi juuri tyttöjen kohdalla: AKUn tytöt arvioivat opettajasuhteensa lähes puolet 9.-luokkalaisia tyttöjä negatiivisemmin. Myös AKUn pojat olivat verrokkiryhmää negatiivisempia arvioissaan, mutta ryhmien väliset mielipide-erot eivät ole tyttöjen tasoa. AKUn pojat olivat erityisen negatiivisia arvioidessaan opettajien rohkaisun määrää ja tytöt puolestaan siinä, miten oppilaiden mielipiteitä otetaan huomioon.

Opettajien asennoitumisella ja kiinnostuksella oppilaita kohtaan on merkitystä oppilaiden kouluviihtyvyyden kannalta. Esimerkiksi norjalaisessa kouluterveystutkimuksessa (Samdal, 1998) kouluympäristön merkittävimpiä oppilaiden hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä oli koulutoverien tuen lisäksi opettajien tuki ja riittävät odotukset. Suomalaisen kouluterveystutkimuksen mittavassa otoksessa alle kolmasosa vastaajista arvioi opettajien olevan kiinnostuneita siitä, miten heillä menee. Edelleen alle puolet oppilaista arvioi heidän mielipiteitään kuunneltavan koulua koskevissa asioissa. Opettajien reiluus koettiin myös tässä tutkimuksessa kiinnostusta positiivisemmin: hiukan yli puolet piti opettajia reiluin oppilaita kohtaan. 80 prosenttia katsoi tulevansa toimeen opettajien kanssa. (Konu, Lintonen & Autio 2002.) Vaikuttaa siis siltä, että opettajia pidetään yleisesti ammattitaitoisina ja reiluin, mutta etäisinä oppilaille.

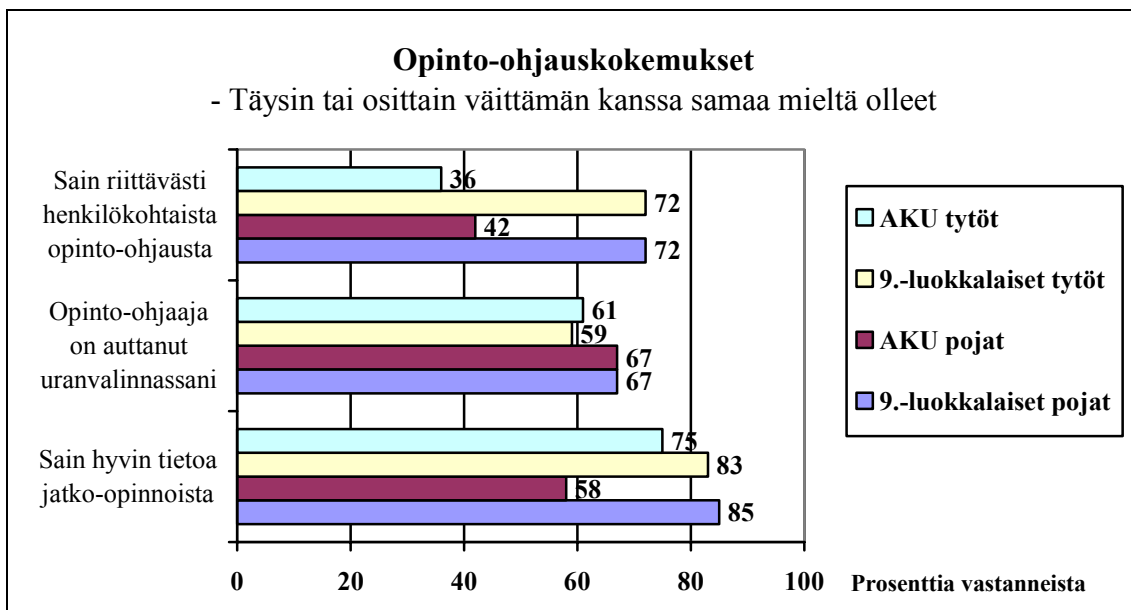

5.2.5 Opinto-ohjauskokemukset

Opinto-ohjauskokemukset-summamuuuttuja koostuu seuraavista kysymyksistä: X5 Jatko-opinnoista saatu tieto, X14 Opinto-ohjaajalta saatu apu uranvalinnassa, X19 Henkilökohtaisen opinto-ohjauksen riittävyys

Nuorten kokemukset opinto-ohjauksesta ovat kohtuullisen positiivisia, 9.-luokkalaisilla kuitenkin AKUn nuoria paremmat. Positiivisimmin nuoret arvioivat saaneensa tietoa jatko-opinnoista. AKUn pojista kuitenkin jopa 40 prosenttia olivat sitä mieltä, ettei ollut saanut riit-

tävästi tietoa. Suurin ero ryhmien välillä oli arvioissa henkilökohtaisen opinto-ohjauksen määrästä: 9.-luokkalaiset arvioivat lähes puolet AKUlaisia useammin saaneensa riittävästi henkilökohtaista opinto-ohjausta. AKUn nuoret olisivat siis selkeästi kaivanneet enemmän henkilökohtaista ohjausta peruskoulun aikana. Nuoret olisivat kaivanneet enemmän tutustumismahdollisuuksia ja tietoa eri ammateista, aloista ja niiden erikoistumismahdollisuuksista sekä vaihtoehtoisista opetusmuodoista, kuten oppisopimuksesta ja työssäoppimismahdollisuuksista.

Opinto-ohjauksen nykytilaselvityksen mukaan (Numminen ym. 2002) puolet lukion valinneista perusteli ratkaisuaan sillä, että saa siten lisää aikaa ammatinvalintaan. Ammatillisen koulutuksen valinneista 10 prosenttia teki alavalintansa vasta yhteishakuvaiheessa. Lisäksi ammatillisen koulutuksen juuri aloittaneista vain 15 prosenttia tunsi olevansa omalla alallaan, kolmasosa oli epävarmoja ja yli puolet tunsi olevansa väärällä alalla. Nuoret tarvitsisivat selkeästi enemmän tietoa ammateista ja niiden opiskelusta. Nuoret, heidän tilanteensa ja tarpeensa ovat hyvin heterogeenisiä. Henkilökohtaisen ohjauksen saatavuus on oleellista erityisesti niiden nuorten kohdalla, joilla on vaikeuksia jatkokoulutukseen hakeutumisessa tai koulutuspolullansa yleensä. Myös nuorten vanhempia tulee informoida erilaisista koulutusvaihtoehdoista aiempaa runsaammin. Vanhemmat eivät ole välttämättä kovinkaan tietoisia ammatillisen koulutuksen uudistuksista ja mahdollisuuksista, jolloin paikkansa pitämättömät mielikuvat saattavat ohjata heidän käsityksiään (Pirttiniemi & Päivänsalo, 2001).

AKUn nuorten haastatteluissa (Sutela 2002) tuli esille, että oma urasuunnittelu yläasteella oli aloitettu pääasiassa yhdeksännellä luokalla, ja joidenkin kohdalla vasta keväällä, jolloin aikaa jatkokoulutuspaikan miettimiseen jäi todella vähän. Uravalinnan miettiminen alkoi koulusta, ei niinkään kotoa, koska vanhemmilla ei ollut toiveita lastensa ammatinvalinnasta, vaan nuoret saivat itse päättää asiasta. Yleensä nuoret eivät myöskään alkaneet ajatella ammatinvalintaa oma-aloitteisesti. Oppilaanohjaajat olivat kannustavia, eivätkä estäneet nuoren omia suunnitelmia. Ylimääräistä apua ei ollut kuitenkaan juurikaan kysytty. Pääasialliset virikkeet ammatillisiin kiinnostuksiin ja ratkaisuihin tulevat kodista, harrastuksista ja työkokemuksesta – näkemisestä ja tekemisestä. Jos oppilas ei osaa peruskoulussa sanoa, mikä ala häntä kiinnostaa, niin helposti hän ei tule saamaan tietoa mahdollisista sopivista aloistakaan. Nuori voisi sopia varsin monille aloille, mutta koska niistä ei tiedetä, niille ei osata hakea. AKUlla on siis keskeinen paikka tiedon välittäjänä henkilöille, jotka eivät vielä ole päättäneet omaa alaansa.

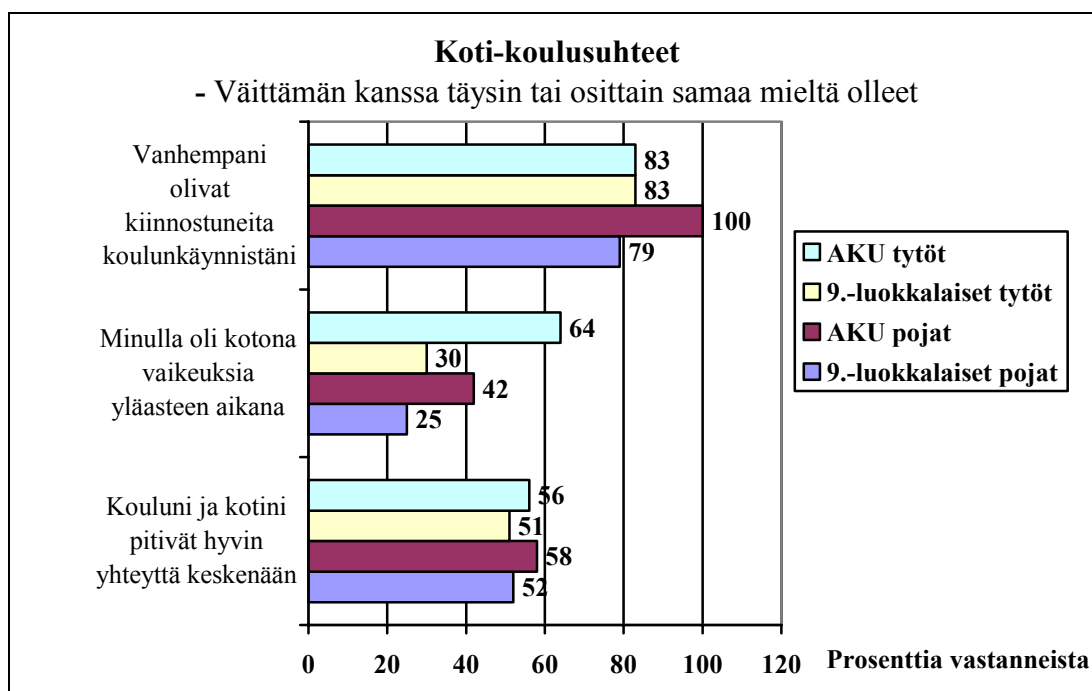
5.2.6. Koti-koulu-suhteet : X28 Koulun ja kodin välinen yhteydenpito, X29 Kotivaikeudet yläasteen aikana, X30 Vanhempien kiinnostuneisuus koulunkäynnistä.

Nuorten vanhemmat ovat yleisesti ottaen olleet hyvin kiinnostuneita lastensa koulunkäynnistä. Kaikki AKUn pojat arvioivat näin. Nuorten vanhemmista noin puolet on ollut koulun kanssa yhteydessä. AKUlaisten vanhempien yhteydenpito on ollut hiukan 9.-luokkaisten vanhempien keskimääräistä yhteydenpitoa runsaampaa, mutta luvuissa ei ole suuria eroja.

AKUn nuorille tehdyissä haastatteluissa (Sutela 2003) vanhemmat olivat pääsääntöisesti suhtautuneet myönteisesti koulutukseen ja etenkin työn tekoon, mutta muutaman vastaajan kohdalla oli myös huomattavissa vanhempien jonkinlaista välinpitämättömyyttä asian suhteen. Nuorelle oli esimerkiksi sanottu, että hän voi hyvin jäädä kotiin välivuodeksi tai koulun voi aivan hyvin keskeyttää. Näissä perheissä vanhemmilla ei saattanut olla koulutusta lainkaan. Haastatteluissa tuli selkeästi perheen arvomaailman vaikutus ammatinvalintaan. Tyttöillä, jotka haaveilivat hoitoalan ammatista, oli lähipiirissä saman alan ammattilainen. Nuoria ei myöskään erityisesti kannustettu teoreettisiin opintoihin, koska vanhemmilla ei ollut tällaista koulutusta.

Huomattava ero sekä ryhmien että sukupuolten välillä on sen sijaan arvioissa kotivaikeuksista. Projektiin osallistuneilla tytöillä oli poikia huomattavasti useammin kotiongelmia. AKUn tytöt ilmoittivat yli puolet verrokkiryhmän tyttöjä useammin kotona esiintyneistä vaikeuksista, pojilla vastaava ero verrokkiryhmään on noin 17 prosenttia. Lappalaisen tutkimuksessa

(2001) tukitarvesyistä etenkin oppilaan perheeseen liittyvät ongelmat nousivat keskeisiksi tarkasteltaessa todennäköisyyttä koulutukseen osallistumattomuuteen. (Emt. 144–146.)

5.3 Koulutukseen hakeminen ja pääseminen peruskoulun jälkeen

Suurimmalla osalla projektiin osallistuneista nuorista, noin 89 prosentilla, oli ensisijaisena suunnitelmassa peruskoulun jälkeen hakea jatkokoulutukseen. Suurin osa heistä, 68 prosenttia, haki ammatilliseen koulutukseen, toiseksi eniten kymppiluokalle (11 prosenttia) ja loput, reilu 9 prosenttia lukioon. Koulutukseen hakematta jättäneistä nuorista noin 5 prosenttia ajatteli pitävänsä välivuoden ja 7 mennä töihin. Suurin osa ei kuitenkaan päässyt haluamaansa opiskelupaikkaan: tytöistä 65 ja pojista 58 prosenttia. Vuosittain keskimäärin hieman yli 90 prosenttia yhteishaussa hakeneista saa jatko-opiskelupaikan. Pirttiniemen tutkimusotoksen tytöistä 93 ja pojista 92 prosenttia sai paikan.

Mitkä syyt sitten ovat vaikuttavat jatkokoulutuksen ulkopuolelle jäämiseen?

Peruskoulun aikaisella opintomenestyksellä, saaduilla arvosanoilla, on luonnollisesti vaikutusta jatkokoulutuspaikan saamiseen, perustuvathan valinnat pääosin niihin. Erityisesti lukuaineiden painoarvo on sekä lukioon että myös useimpiin ammatillisiin oppilaitoksiin pääsemisessä olennainen. Pirttiniemen tutkimuksen (2000) mukaan oppilaiden käsitykset opettajistaan olivat myös yhteydessä yhteishaussa onnistumiseen. Myönteisesti yläasteella opettajiinsa suh-

tautuneiden ja hyviä opettajakokemuksia saaneiden oppilaiden koulutuspaikka peruskoulun jälkeen on varmempi kuin opetukseen ja opettajiin kriittisesti suhtautuneiden.

AKUun osallistuneiden nuorten vastauksissa esiintyvät vahvasti kaikki Pirttiniemen tutkimustuloksissa esitetyt koulutuksen ulkopuolelle jäämistä ennakoivat riskitekijät. Heikko koulumenestys ja huono viihtyvyys johtavat helposti kehämäiseen tilanteeseen, jossa vaisun panostuksen tuloksena tullut menestymättömyys opinnoissa heijastuu haluun edes yrittää jatkossa, etenkin jos koulua ei edes pidetä itselle tärkeänä tulevaisuuden kannalta. Samalla, kun nuorten koulutettujen osuus väestöstä on kasvanut, myös koulutus on kokonaiskestoltaan pidentynyt. Tutkintojen perässä väsyvät ensimmäisinä juoksemaan ne, jotka vähiten tuntevat koulun omaksi paikakseen ja ne, jotka kokevat joka tapauksessa jäävänsä karkijoukosta jälkeen koulutuksen kilpailukentällä (Silvennoinen, Kivinen, Ahola 2002, 79).

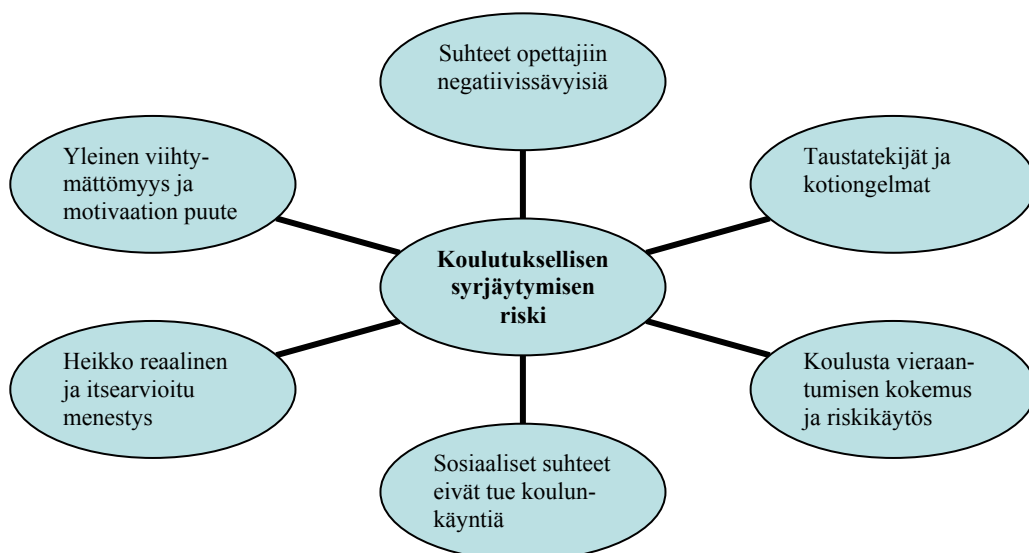
Ensimmäiseen AKU-kyselyyn vastanneista 27 arvioi opintomenestyksensä negatiivisesti (vastasivat olevansa toista mieltä väittämiin "Menestyin opinnoissani" ja "Olin hyvä opinnoissani"). Heistä suurin osa arvioi negatiiviseen sävyyn myös jatko-opintovalmiutensa. Tästä huolimatta näillä nuorilla on hyvä usko omiin kykyihinsä: vain kuusi heistä arvioi, ettei menestyisi vaikka yrittäisi. Toisin sanoen suurin osa katsoo huonon menestyksensä johtuvan omasta yrityksen puutteestaan. Noin puolet tästä joukosta piti opiskelua hyödyllisenä tulevaisuutensa kannalta. Suurin osa näistä nuorista ei päässyt jatkokoulutukseen. 10 nuoresta, jotka pääsivät peruskoulun jälkeiseen koulutukseen, yksi ei mennyt opiskelemaan ja kuusi keskeytti opintonsa. Syynä keskeytykseen oli yleisimmin opiskelumotivaation puute ja väärällä alalla oleminen.

Negatiivinen suhtautuminen opettajiin ja huono viihtyvyys aiheuttavat helposti konfliktitilanteita, jotka osaltaan voivat entisestään vahvistaa negatiivista suhtautumista. Jos sosiaaliset suhteetkaan eivät kompensoi yleistä viihtymättömyyttä tai tukevat koulusta vieraannuttavaa asennoitumista, syntyy nuorelle helposti tunne, että koulussa ei ole mitään häntä varten. Vanhemmat, opettajat ja ikäisryhmä ovat keskeisiä vaikuttajia lapsen ja nuoren sosiaalisessa ympäristössä. Scheininin ja Niemivirran (2000) mukaan se, minkälaisiksi tärkeiden ihmisten mielipiteet koetaan, vaikuttaa henkilön asenteisiin ja toimintaan. Oppilaan suhtautuminen kouluun ja oppimiseen sekä hänen käsityksensä keskeisten vaikuttajien eli vanhempiansa, opettajien ja oppilastovereiden vastaavista käsityksistä muodostavat tärkeän osan sitä konteks-

tia, jossa oppiminen ja opiskelu tapahtuvat. Oppilaiden käsitykset siitä, miten heidän vanhempansa suhtautuvat heihin sekä näissä suhteissa ilmenevät ongelmat vaikuttavat todennäköisesti oppimistuloksiin. Vastaavasti oppilaiden käsitykset opettajien ja luokkatovereiden suhtautumisesta heihin kertovat oppilaiden kokemasta oppimisilmapiiristä.

Koulu tuo oppilaiden eteen jatkuvasti erilaisia tehtäviä, joiden asettamiin vaatimuksiin heidän tulisi kyetä vastaamaan. Oppilaiden yksilöllinen arvio siitä, mitä nuo tilanteet vaativat, ja missä määrin hän kykenee niihin vastaamaan, luo edellytykset tilanteessa toimimiselle. Tässä mielessä usko omaan kykyihinkin ja mahdollisuuksiin vaikuttaa suoritusten lopputuloksiin ratkaisevasti. (Emt. 11–14.) Nuoret tarkkailevat jatkuvasti ja herkästi kouluympäristöään ja vetävät johtopäätöksiä siitä, mitä on olla hyvä kansalainen, tyttö tai poika taikka hyvä oppilas.

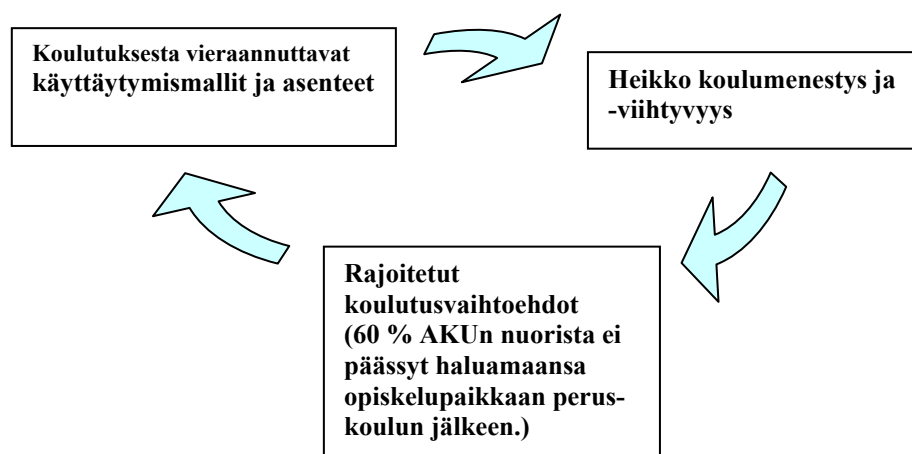
Oppilaat tulkitsevat virallisesta koulusta saamiaan vihjeitä ja tekevät huomioita mikä on arvostettua, sallittua, julkituotua, vaiennettua, tavallista tai erilaista oman koulun ja ympäristön piirissä. Tolosen (2001) mukaan nuorten mielestä hyvän ja huonon oppilaan erona on, ei niinkään yksilöiden luonne tai persoonallisuus, vaan havainnoinnin perusteella omaksuttu strategia tai taktiikka, jonka perusteella yksilöt toimivat koulun institutionaalisessa järjestyksessä ja sosiaalisissa suhteissaan. (Emt. 256–257.)

Jatkokoulutukseen hakeutumiseen vaikuttaa siis reaalisten mahdollisuuksien lisäksi nuoren käsitys omista mahdollisuuksistaan. Jos hän on oppinut ajattelemaan itseään huonona oppi-

laana, kokee koulumaailman negatiivissävyydestä, eikä usko selviävän jatkossakaan sen paremmin, voi hän usein olla hyvin herkkä ”hyppäämään keltasta”, jättää hakeutumatta tai keskeyttää jatko-opinnot. Jos nuori ei esimerkiksi heikkojen arvosanojen takia pääse jatkokoulutuksessa haluamalleen linjalle, mikä oli AKUn nuorilla yleisin jatko-opintojen aloittamattomuuden syy, ei motivaatio kouluttautua yleensä ainakaan parane. Kaikille peruskoulun päättävillä on tarjolla koulutuspaikka toisen asteen koulutuksessa. Eri asia on kuitenkin, vastaako tämä koulutuspaikka oppilaan mieltymyksiä, haluja ja tarpeita. Miten helppoa on motivoitua opiskelemaan tutkintoa, jos mielikuva tulevasta koulutuspaikasta on kiteytynyt lauseeseen ”putkipuolelle pääsee kaikki”? (Lappalainen 2001, 4.)

Negatiiviset koulukokemukset ja koulussa viihtymättömyys korostuvat myös heikon koulumenestyksen kautta. Oppilaan kouluympäristöstä saama palaute saattaa viestittää hänelle jo koulunkäynnin alkuvaiheissa, ettei hän onnistu. (Oppilaiden koulumenestyksellä oli Lappalaisen mukaan jo ala-asteella selvä yhteys heidän toisen asteen koulutukseen osallistumiseensa.) Keskimääräistä tyytymättömämpiä koulumenestykseensä ovat oppilaat, joilla on erityisen tuen tarpeita. Lisäksi heidän vanhempansa ja opettajansa odottavat heiltä usein parempaa suoriutumista etenkin ns. lukuaineissa. Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kuva omasta huonoudesta verrattuna muihin voi vaikuttaa siihen, ettei omiin mahdollisuuksiin perinteisillä jatkokoulutusurilla enää uskota. Kysymys voi olla myös siitä, että epäonnistumisen kokemuksia ei yksinkertaisesti enää haluta lisää, vaan hakeudutaan kentille, joissa on mahdollista saavuttaa positiivisia kokemuksia. (Lappalainen 2001, 5.) Koulutuksellinen syrjäytyminen etenee usein kehämäisen epäonnistumisprosessin kautta, joka pitäisi pystyä katkaisemaan.

AKUlaisista 40 prosenttia oli jäänyt koulutuksen ulkopuolelle yhteishaussa, 19 nuorta oli aloittanut opiskelun, mutta keskeytti pian. Keskeyttäneistä 8 ei ollut päässyt ensisijaisesti toi-

vomaansa opiskelupaikkaan/alalle. Keskeyttämisen syyksi mainittiin useimmin, että ala ei kiinnostanut. Tällaisia keskeyttämisä on mahdollista vähentää tehostamalla koulutus- ja ammattialatiedotusta sekä konkreettisten työkokemusten avulla. Toiseksi yleisin keskeyttämisen syy oli motivaation puute ja oma asenne opiskelua kohtaan.⁸

Opinto-ohjauksen rooli onkin kielteisiä koulukokemuksia kokeneiden sekä huonosti koulussa menestyneiden oppilaiden kannalta tärkeä. Pirttiniemen tutkimustulosten mukaan opinto-ohjaukseen kaikkein myönteisimmin kokeneet kuuluvat riskiryhmään, joista osa on jäänyt yhteishaussa ilman jatkokoulutuspaikkaa. Ammatillisten opiskeluvaihtoehtojen moninaisuuden vuoksi tiedottaminen ja tutustuminen ammattialoihin sekä omien mahdollisuuksien realistinen kartoitus ovatkin näiden nuorten kanssa erittäin oleellisia.

Heikko peruskoulun päästötodistus, mikäli sellainen on, vähentää valinnan mahdollisuudet jatkokoulutukseen hakeutumisessa minimiin arvosanoja korostavassa valikointijärjestelmässä. Negatiiviset koulukokemukset ja koulussa viihtymättömyys korostuvat myös heikon koulumenestyksen kautta. Oppilaan kouluympäristöstä saama palaute saattaa viestittää hänelle jo koulunkäynnin alkuvaiheissa, ettei hän onnistu. Lappalaisen tutkimuksen mukaan keskimääräistä tyytymättömämpiä koulumenestykseensä ovat oppilaat, joilla on erityisen tuen tarpeita. Lisäksi heidän vanhempansa ja opettajansa odottavat heiltä usein parempaa suoritutumista etenkin ns. lukuaineissa. Erityistä tukea tarvinneiden oppilaiden kuva omasta huonoudesta verrattuna muihin voi vaikuttaa siihen, ettei omiin mahdollisuuksiin perinteisillä jatkokoulutusurilla enää uskota. Kysymys voi olla myös siitä, että epäonnistumisen kokemuksia ei yksinkertaisesti enää haluta lisää, vaan hakeudutaan kentille, joissa on mahdollista saavuttaa positiivisia kokemuksia. (Lappalainen 2001, 5.)

6. AKU -projektin toiminta

6.1 AKUn asiantuntijuus

Projektissa ydintyönä on ohjaus- ja neuvontatyö: yksilö- ja palveluohjaus sekä psyykkisen kasvun tukeminen.

⁸ AKUn kyselyyn vastanneiden nuorten koulutuspolut liitteessä 3.

Asiantuntijuus on muotoutunut koulutuksen ja aikaisempien työkokemusten pohjalle. AKUssa projektityötä ovat tehneet Tampereen ev.lut. seurakunnan erityisnuorisotyöntekijä, lastensuojelulaitoksessa nuorten ja heidän perheidensä kanssa työskennellyt ohjaaja sekä Hervannan ammattioppilaitoksesta projektityöhön siirtynyt sosiaalikirjuri. Projektin vahvuusresursseina ovat työntekijöiden monialainen ammatillisuus sekä nuorten palveluverkoston tuntemus: työkokemusta mm. erityisnuorisotyöstä, lastensuojelusta, nuoren kohtaamisesta ja pitkistä asiakasprosesseista sosiaalityöstä sekä ammatillisen koulutuksen ja koulutusjärjestelmän asiantuntijuus.

Suhteessa projektin nivelvaiheen perustehtävään Ammatilliseen Koulutukseen ja Uralle -työstä on erotettavissa seuraavat osa-alueet:

1.) Psykososiaalinen tuki ja tulevaisuuden hahmottaminen (mm. yksilötyö, ryhmäohjaus, uraohjaus, peruskoulun numeroiden korotus). 2.) Verkostoitunut yhteistyö sekä nuoren omien, että eri viranomaisten ja nuorten kanssa toimivien verkostojen kanssa. 3.) Yhteiskunnallinen vaikuttaminen edistämällä vuoropuhelua nuorten asioista päättävien tahojen kanssa. 4.) Työntekijöiden ammatillisen osaamisen lisääminen ja ohjaustaitojen kehittäminen.

6.2 Asiakastyö

Varsinainen asiakastyö alkoi elokuun puolivälissä 2001. Vuoden loppuun mennessä projekti-toiminta oli tavoittanut noin 80 nuorta, ja lokakuun 2002 puoliväliin mennessä tavoitettuja asiakkaita oli yhteensä 159. AKUssa on pystytty pitämään noin 40 nuorta aktiivisessa ohjaus-suhteessa yhtäaikaaisesti. Nuoren ohjausprosessi on voinut ajoittain olla hyvinkin intensiivinen, kun hänen asiansa pyritään saamaan järjestykseen. Saman nuoren ohjaus voi tällöin viedä suuren osan projektityöntekijän viikkotyötunneista. AKUun joutuu joskus jonottamaan, mutta nuorelle pyritään järjestämään tapaamisaika mahdollisimman nopeasti.

• AKUn työskentelytavat

AKUn asiakaskunnan tarpeet ovat määrittäneet toiminnan suuntaamisen. Projektitoimintaan osallistuneilla nuorilla ohjaustarve vaihtelee hyvin paljon: osalle nuorista riittää muutama esite tai neuvo puhelimesta, osa tarvitsee pidempiaikaista tukea ja ohjausta yleiseen elämänhallintaan. Projektityöntekijöiltä kuluukin suurin osa ajasta kahdenkeskisiin tapaamisiin, puheluihin ja viesteihin nuorten kanssa. Nuorille halutaan antaa aikaa, jolloin ohjaajat voivat keskittyä olemaan yhdessä nuoren kanssa ja keskustella muustakin kuin suoraan koulutukseen

liittyvistä kysymyksistä. Aito ja välitön kontakti nuoren kanssa mahdollistaa hänen kokonaisvaltaisen elämäntilanteensa ja todellisten ongelmien hahmottamisen, jotka usein tulevat esille juteltaessa ”kuulumisista”. Tiedon saanti nuoren ongelmista ei ole projektityöntekijöiden mukaan ollut koskaan ongelma. Nuoret ovat aina hyvinkin avoimesti itse kertoneet asioistaan. Nuoria tavataan myös kahviloissa ja muualla kaupungilla silloin, kun kynnys AKUn toimistolle tulemiseen on liian suuri.

Ilman opiskelupaikkaa jääneitä nuoria, joilla ammatinvalinta on selvillä, ohjataan eri oppilaitosten vapaille opiskelupaikoille. Ammatillisten opintojen aloittaminen kesken lukukauden on ollut mahdollista viisijaksojärjestelmään siirtymisen myötä. AKUn työntekijät käyvät nuorten kanssa oppilaitoksissa neuvottelemassa opettajien kanssa opiskelupaikoista tai tutustumismahdollisuuksista tiettyyn alaan.

Suurin osa projektinuorista tarvitsee kuitenkin peruskoulun päättötodistuksen arvosanojen korottamista, johon on mahdollisuus Tammerkosken aikuislukion iltalinjan lisäopetuksessa nk. ”iltakymppillä” sekä yksityisopetuksena AKUssa. Nuoren opiskelua tuetaan nuoren tarvitsemalla tavalla, mm. kirjahankinnoin ja matka-avustuksin. AKU on tehnyt sopimuksen myös Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen kanssa opettajaopiskelijoiden antamasta tukiopeutuksesta. Nuoret saavat AKUn toimitiloissa tukiopeutusta tarvitsemisessaan aineissa. Tukiopeutusta annetaan ”iltakymppillä” opiskeleville, jotka pitävät opiskelutahtia liian vauhdikkaana, eivät tunne pysyvänsä opiskelussa mukana muiden oppilaiden tahdissa. Tukiopeutushahmollisuudesta on suuri hyöty myös niille nuorille, jotka keskittyvät korottamaan vain jonkin tietyn alan sisäänkäyntiin vaikuttavia arvosanoja. Tampereen kaupungissa on vuosittain yksi peruskoulu, joka vastaanottaa yksittäisiä arvosanan korotuksia. Kuluvana vuonna se on ollut Tammerkosken koulu, jonka opettajat ovat tehneet hyvää yhteistyötä AKUn kanssa.

Monet 15–17-vuotiaat nuoret eivät ole kypsiä vielä päättämään tulevaisuudestaan. Nuorilla ei välttämättä ole näkemystä huomista, saati tulevaisuudesta pitkällä tähtäyksellä. Tällaisissa tilanteissa mietitään yhdessä nuoren kanssa sitä, mihin hän voisi seuraavaksi suunnata. Pyrkimyksenä on hahmottaa realistinen ja toteuttamiskelpoinen suunnitelma ammatinvalinnan selkiennyttämiseksi ja opiskelupaikan saamiseksi. Ohjauksessa pyritään etsimään ja löytämään nuoren omat vahvuusalueet. Käytännössä tukitoimet keskittyvät siihen, että nuoret olisivat seuraavalla yhteishakukerralla aikaisempaa kypsempiä tekemään uravalintaansa. Opiskelun aloittamista ei kuitenkaan tuputeta ainoana vaihtoehtona vaan tavoitteena on saada nuo-

ri ajattelemaan tekemisiään yleisemminkin. Projektityöntekijöiden mukaan heidän tehtävänsä on saada nuori ajattelemaan itseään oman elämänsä subjektina, saada hänet innostumaan elämästä: ”Merkittävin juttu on, että nuori haluaa ottaa elämänsä omiin käsiinsä.”

Ammatinvalinnan selkiyttämiseksi nuori voi halutessaan tutustua ja osallistua eri ammattialojen koulutusjaksoille. Työelämä- ja ammattialatuntemuksen lisäämiseksi AKU tekee yhteistyötä työvoimatoimiston nuorten osaston kanssa ammatinvalinta-asioissa sekä alle 17-vuotiaiden työkokeilupaiikkojen järjestämisessä. Työmarkkinatuetut työharjoittelupaikat ovat pääsääntöisesti löytyneet työvoimatoimiston kautta. Nuorta tuetaan ja seurataan tarpeen mukaan myös opiskelemaan tai työharjoitteluun sijoittumisen jälkeen.

Monen nuoren tapauksessa tukemiseen kuuluu yleisen elämänhallinnan vahvistamista tukevia käytäntöjä. Nuoria neuvotaan ja ohjataan heidän yksilöllisen tilanteensa mukaan, valmennetaan esimerkiksi työpaikkahaastatteluita varten, kesätyönhakuun tai käydään ennalta tutustumassa oppilaitokseen, johon nuori on menossa. Nuoren niin halutessa hänen mukaansa voidaan mennä hoitamaan asioita työvoimatoimistoon tai KELAan. Vieraisiin tilanteisiin ja paikkoihin on helpompi mennä turvallisesti projektityöntekijän kanssa.

Joillakin projektiin osallistuneilla nuorilla elämänhallinnan, mielenterveyden tai muut ongelmat ovat niin voimakkaita, että ensisijaisena tavoitteena ei ole välitön opiskelupaikan löytäminen. Tällöin pyritään erilaisen toiminnan ja keskustelujen kautta löytämään ja vahvistamaan nuoren omia voimavaroja. Pyrkimyksenä on ohjata nuorta elämänrytmin säännöllistämiseen, mielekkääseen toimintaan sekä löytämään yhdessä hänen tilannettaan helpottavia ratkaisuja. Jos nuoren asumis- ja raha-asiat tai sosiaaliset suhteet ovat heikosti järjestyksessä, on nuorta tarpeen tukea ensin perusasioiden järjestämisessä. AKUssa on järjestetty myös ryhmätoimintaa sosiaalisia tilanteita jännittäville nuorille. Nuoria pyritään tukemaan kasvamisessa oman elämänsä rakentajiksi ja opettaa näkemään, että omalla toiminnalla on vaikutusta tulevaisuuden tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Kyse on pyrkimyksestä saada nuori arvojaan ja elämäänsä sekä hahmottamaan uudenlaisia vaihtoehtoja, ratkaisukeinoja ja toimintatapoja elämäänsä vaikeuttaviin asioihin (myös Komonen 2002).

Toiminnassa on pyritty luomaan turvallinen, kiireetön ja rento tunnelma sekä vuorovaikutuksessa että tilaratkaisuissa. AKUn toimitilat, yhteistila, keittiö ja kunkin työntekijän työhuone, on mahdollisimman kodinomaisesti sisustettu. Työntekijät varaavat nuorten tapaamisiin rei-

lustu aikaa, esimerkiksi koko aamupäivän, jotta keskustelun alkuun päästyä asiat eivät katkeaisi heti kesken. Työntekijöiden mukaan nuorilla ei ole kiire toimistosta pois: ”Joskus on tikusta asiaa, että saavat olla täällä. Silloin keitetään vielä toinen pannullinen kahvia ja jutellaan.” Monia nuoria askarruttaa seurusteluun ja elämään yleensä liittyvät kysymykset, joista he haluavat jutella aikuisen kanssa: ”Ydin on se, että täältä löytyy joku, jonka kanssa voi käydä läpi näitä asioita.” Kaiken kaikkiaan nuoren elämään pyritään löytämään myönteistä nostetta ja yhteiskuntaan positiivisesti integroivia siteitä. Tarvittaessa nuoria ohjataan muun tuen piiriin.

Varsinaisen ohjaustyön ja nuorten kanssa keskustelun lisäksi heidän kanssaan harrastettiin ja käytiin erilaisissa vapaa-ajantapahtumissa, kuten jääkiekko-otteluissa, metsäreissulla, laskettelemassa, ajamassa mikroautoilla, elokuvissa tai pelaamassa Megazonessa. Kymmenen nuoren kanssa käytiin ammatinvalintamessuilla.

(Kaavio ”Virtanen” AKUn asiakastoiminnasta liitteessä 2.)

Nuorten psykiatrisen hoidon supistukset näkyivät AKUn asiakaskunnassa toisena toimintavuotena aiempaa enemmän. Nuoret mielenterveyskuntoutujat, jotka ohjataan psykiatristen palvelujen ohjaamina projektiin, eivät sijoitu koulutukseen helposti, eikä heidän asiansa välttämättä mene eteenpäin projektin keinoin. Kun projektissa on tarkoitus keskittyä nimenomaan koulutukseen ja työelämään ohjaukseen, niin nuoria, jotka ovat kaikin tavoin hakusessa elämänsä kanssa, ei AKUn resursseilla ole mahdollista juuri auttaa. Tilanne on ongelmallinen, koska näitä nuoria ei oikein voi käännyttääkään, jos ei ole olemassa muita palvelumahdollisuuksia, joihin heitä voisi ohjata. Näiden nuorten tapauksissa olisi järkevää resursoida tukihenkilö ennen kaikkea yleiseen elämänhallinnan tukemiseen. AKUn toiminnan kannalta on järkevää kiinnittää resursseja niihin nuoriin, joilla on mahdollisuus projektin keinoin mennä eteenpäin.

AKU -nuoret ja tarvittavan tuen muodot

	Nuoren ongelmien kasautuneisuus	Asiakastyö	Yhteistyötahot
<i>Hetkellinen tuen tarve</i> Päämääränä koulutukseen tai työhön ohjaus	- Ei opiskelua estäviä tekijöitä, ei normaalia suurempia elämänhallinnan ongelmia. - Väliaikainen tai tilapäinen tuki- ja ohjaustarve	- Ohjaus vapaille koulutuspaikoille tai arvosanoja korottamaan.	- Yhteistyö oppilaitosten kanssa - Yhteistyö työvoimatoimiston kanssa
<i>Keskinkertainen tuen tarve</i> Päämääränä koulutukseen tai työhön ohjaus	- Väliaikaisia, yksittäisiä tai lieviä opiskelua estäviä tekijöitä tai elämänhallintaresurssien puutteita - Koulutusmotivaatio tai päämäärä hukassa	- Ohjausta ja tukea valintojen tekoon - Ajan antamista ja keskustelua, ongelmien ratkaisua ja tulevaisuuden miettimistä yhdessä, voimavarojen täydentäminen - Koulutus- ja ammattialatiedotus - Ohjaus vapaille koulutuspaikoille tai arvosanoja korottamaan.	- Yhteistyö tarvittavien toimintasektoreiden kanssa - Yhteistyö oppilaitosten kanssa - Yhteistyö työvoimatoimiston kanssa
<i>Suuri tuen tarve</i> Päämääränä elämänhallinnan tukeminen ja yhteiskuntaan kiinnittäminen	- Suuria opiskelua estäviä tekijöitä, vaikeita ongelmia tai moniongelmaisuuksia (elämänhallinnan ongelmia, sosiaalisia tai terveydellisiä ongelmia) - Päämäärättömyys, motivaation puute, keinottomuus, passiivisuus	- Ajan antamista ja keskustelua, ongelmien ratkaisua ja tulevaisuuden miettimistä yhdessä - Tarvittaessa muun tuentarpeen kartoitus ja ohjaaminen sen piiriin - Tuki elämänrytmin sääntölistämiseen - Tarvittaessa apua toimintaan virastoissa (esim. KELA, työvoimatoimisto) - Turvallisen aikuissuhteen tarjoaminen - Mielekästä vapaa-ajan toimintaa	- Yhteistyö tarvittavien toimintasektoreiden kanssa (sosiaali- ja terveystoimi, poliisi, nuorisoprojektit ym.) - Yhteistyö kotien kanssa

6.3 AKUn yhteistyöverkostot

Moniammatillinen yhteistyö ja verkostoituminen vastaavat ajankohtaisiin tarpeisiin myös nuorisotyössä. Paikallisesti keskeisimpiä toimijoita moniammatillisessa nuorisotyössä ovat nuorisotyön lisäksi oppilaitokset, työvoimatoimisto, sosiaali- ja terveystieteelliset, poliisi, seurakunnat, erilaiset järjestöt ja myös jossain määrin työnantajat. Nuorisotyömäiselle työtteelle on ominaista nuoren tilanteen kokonaisvaltainen tarkastelu. Toisin kuin ongelmittain sektoroituneissa asiakaspalvelutilanteissa, nuorisotyö ei lokeroi ongelmia, jolloin nuorella on itsellään mahdollisuus kertoa kaikenlaisista ongelmistaan ja niiden vaikutuksesta elämäntilanteeseensa. Tästä lähtökohdasta käsin on mahdollista selvittää tekijöitä, jotka vaativat asiakkaan ohjaamista erilaisiin tukipalveluihin. AKUn ohjaustyö tähtää aitoon asiakaslähtöisyyteen: asiakasta pidetään oman itsensä parhaana asiantuntijana, eikä hänelle pyritä tarjoamaan valmiita reseptejä. Nuorta itseään kannustetaan pohtimaan elämäänsä ja sitä, mistä lähdettäisiin etsimään ratkaisukeinoja solmukohtiin. Verkostoitumisen ja poikkihallinnollisuuden tarve syntyy siitä, että myös eri sektoriasiantuntijat tulkitsevat nuoren ongelmat kokonaiselämäntilanteen ongelmiksi, mutta kenelläkään asiantuntijalla ei ole vastuuta tästä nuoren kokonaiselämäntilanteesta, vaan vain omasta toimintalohkostaan. Nuorisotyöntekijä voi ohjata nuorta palvelujärjestelmässä ja toimia nuorelle asiantuntijoiden verkostossa kiintopisteenä, jonka luokse voi tulla juttelemaan kaikenlaisista asioista. Nuorisotyön vahvuus palveluverkostossa onkin elämänhallinnan tukeminen ja elämän kokonaisuuden tunteminen. Nuorisotyön erityinen rooli moniammatillisessa työssä onkin määritelty asiakkuuden tukemiseksi, epäviralliseksi auttajaksi, viestin tuojaksi nuorten elinolosuhteista, vastaanottajaksi ja luottohenkilöksi. Nuorisotyön paikallisen arvostuksen kannalta onkin merkitystä sillä, miten muut auttajasektorit havaitsevat näiden käytäntöjen ja palveluiden hyödyttävän itseään ja parantavan asiakkaiden elämäntilannetta. (Vehviläinen 2002.)

Toisaalta moniammatillisuutta on kritisoitu muotiasiaksi, jopa pakolliseksi fraasiksi, jota liitetään toimintaan lisärahoituksen saamisen toivossa tai joka merkitsee työaikaa hukkaavia pakollisia palavereita. Vehviläisen tutkimuksessa nuorisotyön uusista muodoista (2002) haastatellut työntekijät korostivat yhteistyömuotojen tarveperusteisuutta. Aidot ja spontaanit yhteistyökäytännöt perustuvat konkreettisiksi koettuihin ongelmiin, joihin haettiin ratkaisua yhteistyöllä. Moniammatillisuuden toteutuminen ei kuitenkaan välttämättä vaadi niinkään erityisiä lisäresursseja, vaan tietynlaista ajattelutapaa. Myös sektoroitunut palvelujärjestelmä on toteutanut moniammatillista yhteistyötä. Hyvin monessa palvelumuodossa korostuu ohjaus ja neu-

vonta myös muiden toimijoiden palveluihin tai palveluketjussa eteenpäin. Moniammatillisessa yhteistyössä onkin olennaista oman osaamis- ja työskentelyalueen tunteminen ja muiden asiantuntijoiden toimenkuvan tunteminen eli on tiedostettu oma paikka osana asiantuntijaverkostoa, joka toimii systemaattisessa yhteistyössä tarvetilanteissa. Tätä ymmärrystä omasta roolista voidaan nimittää moniammatilliseksi näkemykseksi. (Emt. 23–25, 100–101.)

AKUn rooli Tampereen palveluketjussa on syntynyt selkeästä tarvehavainnosta: nuoret, jotka putoavat koulutuspolulta, eivät ole systemaattisen ohjauksen tai seurannan piirissä. Seurakunnan nuorisotyön ja oppilaitosten yhteistyö on luonteva ratkaisu yhteisten intressien ja jo aiempien hyvien yhteistyökokemusten saattamana. Myös asiakkaiden tavoittamisen ja joustavan palvelun kannalta on ollut tärkeää luoda riittävän laaja yhteistyöverkosto. Projektin yhteistyöverkosto muodostuu osittain niistä palveluista, joita AKUn asiakkaana olevat nuoret käyttävät, (kts. liite 3 AKUlaisen verkostot) mutta myös projektityön kehittämisen kannalta tärkeää viranomaisyhteistyöstä. Projekti toimii mm. seuraavien tahojen kanssa:

- Opinto-ohjaajat
- Ammattioppilaitosten kuraattorit
- Perhetukikeskukset
- Sosiaali- ja terveystoimi (mielenterveyspalvelut)
- Työvoimatoimistot
- Oppisopimuskeskus
- SPR:n turvatalo
- KOHO-projekti (samankaltaista työtä 17–25-vuotiaille)
- Nuorten kotiväki tai muu turvaverkko
- Seurakuntien oppilaitostyö
- Setlementin tuetun asumisen työntekijät
- Kaupungin etsivä nuorisotyö (ENT)
- Yhteisvalintatoimisto
- Foyer/ Tampereen seudun nuorisoasunnot.

Kaikille yhteistyötahoille on levitetty tietoa projektitoiminnasta, jotta he välittävät nuorten tietoja tarvittaessa projektille ja kertovat nuorille AKUn toiminnasta. Kaikkien nuorten kanssa toimivien yhteistyötahojen verkostoituminen mahdollistaa nuorten seurannan peruskoulun päättymisen jälkeen. Alle 18-vuotiaat ilman koulutusta tai työtä olevat nuoret pyritään saamaan verkoston kautta ”haaviin”, jotta kaikki tarvitsevat saataisiin ohjauspalvelutoiminnan piiriin. Peruskoulun opot tietävät yhteishaussa hakematta jättäneet nuoret ja ammattioppilaitos puolestaan ne, jotka eivät ole aloittaneet opiskeluaan tai keskeyttävät. Seurakunnan ja kau-

pungin etsivä nuorisotyö tavoittaa kaupungilla kuljeksivia nuoria ja sosiaali- ja terveystoimi ohjaavat omia asiakkaitaan projektiin.

AKUn työn vahvuutena palveluketjussa on sen epävirallinen ja -muodollinen työskentelyote suhteessa nuoreen. Koska AKUn palveluihin osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja avoimiin oviin, projektityöntekijällä ei ole ennakkotietoja ”asiakkaistaan”. Kontaktin luomiseen tarvitaankin hyviä vuorovaikutustaitoja ja tietynlaista rentoa luontevuutta.

Nuorisotyön menetelmät hyödyttävät ennen kaikkea niitä nuoria, jotka tarvitsevat ohjausta kyetäkseen käyttämään yhteiskunnan ohjauspalveluja (Paju & Vehviläinen 2001). Perinteisesti nuorisotyön tehtävänä onkin ollut ohjata nuoria muiden palvelujen piiriin, niiden tarpeiden mukaan, mitä nuoren kanssa keskustellessa on esille tullut. AKUssa nuoriso-ohjauksen menetelmiin yhdistyy laaja-alaisesti sosiaalialantyö ja ammatillisen koulutuksen käytännön asiantuntemus sekä ohjaus työvoimatoimiston palveluihin. Työtä voisi kutsua projektityöntekijöiden mukaan psykososiaaliseksi ohjaustyöksi sen laaja-alaisuuden vuoksi.

AKUn yhteistyö ammatillisten oppilaitosten kanssa

Alueen ammatilliset oppilaitokset tekevät kiinteää yhteistyötä AKU-projektin kanssa. Alkukysyksiä ilmoitetaan ne opiskelijat, jotka eivät ole saapuneet aloittamaan opintojaan tai lopettavat opintonsa saman tien. Asiakkaiden ohjaaminen projektiin on onnistunut alusta alkaen hyvin, ja oppilaitoksista ollaan aina tarvittaessa yhteydessä AKUun. Tapauskohtaisesti jokainen alaikäinen eroava tai eronnut opiskelija ilmoitetaan lukuvuotena projektiin.

Käytännössä oppilaitoksesta eroa harkitsevan opiskelijan kanssa keskustellaan (luokanvalvoja ja/tai ammattialan opo/muu opettaja, sosiaalikirjuri ja/tai yleisestä opinto-ohjauksesta vastaava opo), ja kun opiskelija on päätyvässä eroon, hänet ohjataan AKUun. Osa opiskelijoista käy AKUssa jo ennen eroilmoituksen allekirjoittamista, toisille aika varataan sosiaalikirjuriin vastaanotolta varsinaisessa eroilmoituksen allekirjoitustilaisuudessa. Tilaisuudessa on yleensä läsnä myös alaikäisen huoltaja, joka samalla kuulee projektin toiminnasta. Jotkut vanhemmat ovat kuulleet projektista jo aiemmin, esimerkiksi kirjuriilta, tiedotusvälineistä tai muilta vanhemmilta.

Oppilaitoksen näkökulmasta⁹ projekti on ollut korvaamaton apu: ilman AKUa ei olisi mitään paikkaa, jonne eroavia, alle 18-vuotiaita nuoria voisi lähettää miettimään jatkosuunnitelmiaan. Projekti vetää osaltaan nuoria takaisin palveluiden piiriin ja osaksi yhteiskuntaa. Myös sosiaalikirurgian näkökulmasta nämä nuoret tarvitsevat sellaisen paikan, jossa työntekijöillä on riittävästi aikaa keskittyä heidän asioihinsa ja niiden hoitamiseen. AKUun voi lähettää nuoren turvallisista mielin: tietää, että siellä nuoren asioita hoidetaan eteenpäin, eikä nuoren anneta pudota yhteiskunnan ulkopuolelle.

Oppilaitoksen ja AKU-projektin välisessä yhteistyössä ei seurakunnan osuus erityisesti korostu. (Oppilaitos tekee erikseen oppilaitospastorin kanssa sujuvaa yhteistyötä.) Joillekin opiskelijoille projektitoiminnan leimaantuminen seurakunnan ylläpitämäksi toiminnaksi saattaisi karkottaa heidät palvelujen piiristä. Opiskelijoilla ei ole ollut erityistä kynnystä AKUun menemiselle, jokainen on - ainakin lähettävän tahon näkökulmasta - mennyt sinne mielellään ja vapaaehtoisesti.

Tampereella oppilaitosten välinen aktiivinen yhteistoiminta helpottaa verkostoyhteistyön ja tiedottamisen toimivuutta. Yhteistyöverkostossa ovat kaupungissa toimivien lukioiden ja aikuiskoulutuksen lisäksi Pirkanmaan taitokeskus, Tampereen sosiaalialan oppilaitos, Ahlmanin maatalous- ja kotitalousoppilaitos, Tampereen kotitalousoppilaitos ja Tampereen aikuiskoulutuskeskus. Yhteisen jaksotus- ja modulointijärjestelmän lisäksi, joka siis mahdollistaa opintojen aloittamisen viisi kertaa vuodessa, yhteistyöverkostossa on sovittu ns. yhteistoiminta-ajoista. Edellä mainitut sopimukset mahdollistavat osaopiskelun tai tarvittaessa ammattialaan tutustumisen toisessa oppilaitoksessa. Yhteistyöverkostossa on myös sovittu, että muissa oppilaitoksissa tai työelämässä tai molemmissa suoritettu oppiminen hyväksiluetaan opiskelijan opinnoissa.

Seurakunnan kanssa tehtävä projektiyhteistyö

Tampereen seurakuntayhtymässä on ollut pitkään virka ammattikasvatuspastorilla (vuodesta 1964), mikä on osaltaan helpottanut AKUn työntekijän yhteyksiä ammatillisiin oppilaitoksiin. Seurakunnan työntekijä on ollut yhdessä ammattikasvatuspastorin kanssa myös suunnittelemassa ja toteuttamassa ammattioppilaitoksen ensimmäisten vuosikurssien ryhmäytämispäiviä sekä henkilökunnalle suunnattuja työssä jaksamisen iltapäiviä ja retkiä. Ryhmäytämispäivien

⁹ Lähde: Drufva, T. Hervannan ammattioppilaitoksen sosiaalikirurgi, Tampereen ammattiopisto.

on todettu kiinteyttävän luokkia ja siten tukevan opiskeluun sitoutumista sekä helpottavan opettajien työskentelyä. Tämän johdosta on normaalia, että seurakunnan työntekijä liikkuu oppilaitoksissa ja siten yhteydenpito henkilökuntaankin on ollut luontevaa. Kokonaisuudessaan seurakunnan osuus AKUssa on merkittävä niin taloudellisesti kuin työpanoksena oppilaitosten henkilökunnan lisäresurssina, ja yhteistyö on aina ollut mutkatonta. Seurakunnan nuorisaja diakoniatyön johtajat ovat olleet mukana myös AKUn ohjausryhmässä.

Yhteistyöverkoston päämääränä on muodostaa toimijasektoreiden välille tieto toistensa toimintamahdollisuuksista ja yhteyshenkilöistä, jotta neuvottelu nuoren tilanteesta sekä hänen ohjaamisensa tarvittavan tuen tai toiminnan piiriin tulee joustavaksi. Yhteistyötahojen kanssa on pyritty tekemään työnjakoa myös siten, että nuoren ympärillä ei olisi montaa eri auttajasektoria. Kun nuorella on olemassa suhde sosiaali- tai lastensuojeluverkostoon, projektista on konsultoitu tarpeen mukaan niissä toimivia henkilöitä, esimerkiksi nuoren mahdollisuuksista saada opiskelupaikka, jotka sitten ohjaavat omaa asiakastaan.

Tampereen seurakunnilla on kokemusta moniammatillisesta tiimityöskentelystä. Seurakuntien, sosiaalitoimen ja poliisin yhteistoiminta on osoittautunut hyvin toimivaksi ratkaisuksi erityisnuorisotyössä. Viranomaisten toiminta on Tampereella alueellistettu, ja kunkin alueen lähipoliisi, seurakunnan erityisnuorisotyöntekijä ja kaupungin sosiaalivirkailija kokoontuvat säännöllisesti yhteiseen palaveriin. Myös koulujen kanssa tehdään yhteistyötä; palaverissa voi tarvittaessa olla mukana kuraattori tai terveydenhoitaja. Kaikilla osapuolilla on salassapitovelvollisuus. Samat asiakkaat käyttävät usein monen eri organisaation palveluita, jotka saattavat toimia toisistaan tietämättä. Kun tapauksista päästään keskustelemaan avoimesti, apu löytää myös paremmin perille. Kun eri viranomaissektoreiden tieto nuoresta kootaan, palasten yhteen liittäminen luo kokonaiskuvan nuoren tilanteesta. Tällöin on mahdollista päättää myös toiminnan priorisoinnista: työllistämiskurssit eivät välttämättä ole ensisijaisia, jos nuorella on esimerkiksi mielenterveysongelmia. Yhteistoiminta on mielekästä myös viranomaisnäkökulmasta, koska nuorten kanssa toimivilla tahoilla on yhteisiä päämääriä, kuten esimerkiksi päihteidenkäytön vähentäminen. Yhteistyön myötä on voitu estää palvelujen käytön päällekkäisyyksiä ja se on parantanut alueellista tiedonkulkua nuorten yleisestä tilanteesta. On tärkeää, että tuttu poliisi saa esimerkiksi tiedon, jos kouluissa tai nuorisotiloissa on yritetty kaupitella huumeita. Tampereen tapaista yhteistyötä tehdään myös esimerkiksi Helsingissä, Jyväskylässä, Kuopiossa ja Porvoossa. (www.evl.fi/kkh/kt/uutiset/hei98/asseri.htm)

6. Projektin tulokset ja toiminnan arviointi

6.1 Määrälliset tulokset

Projektiin osallistuneista 159 nuoresta kevään 2002 yhteisvalinnoissa sai 37 opiskelupaikan. Lisäksi 14 nuorta olisi saanut paikan, mutta he eivät kuitenkaan aloittaneet koulutusta. Viisi nuorta ei ottanut paikkaa vastaan, kaksi ei mennyt valintakokeeseen, neljällä nuorella esteenä olivat terveydelliset syyt ja kolmen nuoren vanhemmat eivät tukeneet koulutukseen menemistä. Koulutuksen aloittaneista nuorista neljä meni lukioon ja loput 33 ammatilliseen koulutukseen.

Yhteisvalintojen ulkopuolella kesken lukukautta saatiin 86 nuorta sijoitettua työhön tai koulutukseen. He sijoittuivat seuraavasti:

- 17 nuorta meni töihin, työkokeiluun, työharjoitteluun tai työmarkkinatukipaikkaan
- 26 nuorta meni 10. luokalle
- 33 nuorta meni ammatilliseen koulutukseen
- 5 nuorta aloitti 20 opintoviikon mittaisen kotitalousopiskelun
- 1 nuori meni yksityiseen ammattiin valmistavaan koulutukseen
- 1 nuori aloitti kurssimuotoisen opiskelun
- 1 sijoittui nuorten Luotsi -projektiin
- 2 meni iltalukioon.

AKU-projektiin osallistuneet nuoret ovat pääosin itse halukkaita sijoittumaan opiskelemaan tai työhön. Ensimmäiseen kyselyyn vastanneista 48 nuoresta vain 5 ilmoitti, ettei ole tehnyt erityisesti mitään (opiskelun tai työ suhteen) peruskoulun päättymisen jälkeen, ollut vaan kotonalla.

6.2 Toiminnan arviointi

Arvioitaessa toiminnan onnistumista on otettava huomioon sen vaikuttavuus, tehokkuus sekä taloudellisuus (ks. Numminen 2002). Toiminnan taloudellisuuden arvioinnissa kohteena on toimintaan suunnattujen resurssien määrä ja kohdentuminen. Nivelvaiheen ohjaukseen tarvittavat resurssit ovat saavutettavaan pitkäaikaiseen hyötyyn nähden hyvin pieniä. Jos toiminnalla voidaan estää yhdenkin potentiaalisen nuoren ajautuminen yhteiskunnan ja palkkatyön ul-

kopuolelle, toiminta on taloudellisesti kannattavaa yhteiskunnalle. Arvioitaessa AKUn toimintaa tehokkuuden kannalta arviointikohteena ovat ohjauksen tarjonta ja saatavuus sekä palvelukyky.

Täyttyneitä tavoitteita työntekijöiden arvion mukaan ovat seuraavat:

- Uusi toimintamuoto kehitetty Tampereelle.
- Onnistuttu luomaan laaja ja toimiva moniammatillinen yhteistyöverkosto.
- Toiminta on tavoittanut nuoria tehokkaasti.
- Nuoret ovat lähteneet hyvin mukaan toimintaan.
- AKUn tapa tehdä töitä nuorten kanssa on tuottanut haluttuja tuloksia. Nuori on saanut haluamansa koulutuspaikan, elämänhallinta on parantunut, nuoren omat voimavarat ovat lisääntyneet.
- AKUn malli on siirrettävissä muille paikkakunnille.
- Projekti on saanut myönteistä valtakunnallista julkisuutta.

Suosituksiksi muille toimijoille AKUn projektityöntekijät esittävät seuraavaa:

- Toimivan yhteistyöverkoston kokoaminen on ensiarvoisen tärkeää. Ilman lähettävää tahoja sekä jatko-ohjauspaikkaa hyviä tuloksia on mahdotonta saada.
- Moniammatillinen verkosto kaipaa jatkuvaa yhteydenpitoa. Tietoja pitää päivittää mahdollisimman usein. Päivän tai mielellään yön yli tapaamiset kerran tai kaksi vuodessa ovat sopivalla ohjelmistolla hyviä yhteistyön kehittämisen paikkoja.
- AKUn tapaisella työllä on hyvä olla hyvin laajapohjainen ohjausryhmä, jolla on riittävästi taitotietoa alan joka laidalta sekä mahdollisuuksia vaikuttaa omilla tahoillaan. (Perusopetus, ammattioppilaitos, diakoniatyö, sosiaalityö, työvoimatoimisto, mielen-terveystoimisto)
- Työ vie mukanaan! Tästä syystä sekä yksilöllinen että työtiimin ohjaus ovat tarpeen.
- AKUn työ on palveluohjausta, joka vaatii laajaa nuoriso- ja sosiaalityön tuntemusta sekä hyviä kontakteja oppilaitoksiin.
- Nuori kaipaa elämäänsä aikuista ja aikuisen kiireetöntä aikaa.

Nuorten palaute AKUn toiminnasta

Edelleen arvioitaessa AKU-toiminnan vaikuttavuutta on kaksi oleellista näkökulmaa: yksilön ja koulujärjestelmän. Vaikuttavuuden voidaan katsoa olleen yksilönäkökulmasta hyvä, koska

suuri osa nuorista mainitsi tulevaisuudensuunnitelmiansa selkiytyneen ja ohjaustoiminnan tukeneen heitä paljon. Koulujärjestelmän kannalta toiminta on myös ollut vaikuttavaa, koska suurimmalle osalle näistä nuorista, jotka muuten olisivat helposti jääneet koulutuksen ja työn ulkopuolelle, löydettiin mielekäs opiskelu- tai työharjoittelupaikka.

Kysyttäessä ovatko nuoret kokeneet AKUssa olemisen itselleen tärkeäksi, lähes kaikki mukana olleet vastasivat myönteisesti. Nuorella, joka ei kokenut toimintaa itselleen tärkeäksi, oli selkeä toimintasuunnitelma tulevaisuutensa varalle, jota hän kykeni toteuttamaan ilman ulkopuolista tukea. Suurin osa vastanneista oli tuntenut päässeensä tutustumaan riittävästi koulutus- ja ammattialoihin. Osa nuorista arvioi tarvitsevansa paljon tutustumismahdollisuuksia ja ohjausta, osalle riittää ohjaus vapaille koulutuspaikoille tai työharjoitteluun.

	AKUssa oleminen on ollut minulle tärkeää	AKUn aikana olen päässyt riittävästi tutustumaan eri koulutus- ja ammattialoihin	AKUlla pitäisi olla oma työpaja tai muuta säännöllistä päivätoimintaa	Osallistuisin AKUn järjestämille tunne itsesi -kursseille	Lähtisin AKUn järjestämälle retkelle / leirille
Täysin samaa mieltä	66 %	62 %	39 %	11 %	45 %
Osittain samaa mieltä	31 %	22 %	39 %	36 %	32 %
Osittain eri mieltä	3 %	8 %	11 %	25 %	13 %
Täysin eri mieltä	-	8 %	11 %	28 %	10 %

Toinen kysely lokakuussa 2002

AKUn asiakkaille lähetettiin toinen kysely, jonka ensisijaisena tavoitteena oli selvittää nuorten mielipiteitä toiminnan hyödyllisyydestä heidän kannaltaan. Lisäksi nuorilta kysyttiin sitä, mikä AKUn toiminnassa oli parasta, ja miten toimintaa voisi edelleen heidän mielestään parantaa. Lomakkeen palautti 20 projektiin osallistunutta, 13 tyttöä ja 7 poikaa. Vastajista 60 prosenttia opiskeli, 25 prosenttia oli töissä, työharjoittelussa tai muuttuvan työelämän kurssilla. Yksi nuori haki töitä. Vain kaksi vastanneista ilmoitti, ettei opiskele, hae töitä eikä ole töissä.

Kyselyyn vastanneista nuorista runsas puolet oli päässyt haluamaansa opiskelupaikkaan ja kahta lukuun ottamatta he opiskelevat edelleen. Vain kaksi ei ollut päässyt haluamansa opis-

kelupaikkaan. Kuusi nuorta oli keskeyttänyt opintonsa saman syksyn aikana. Heistä puolet oli päässyt haluamaansa opiskelupaikkaan, yksi ei ollut ja kaksi ei vastannut kysymykseen. Keskeyttäneistä kaksi oli lokakuussa opiskelemassa, kaksi työharjoittelussa ja kaksi ”ei tehnyt mitään”.

Toiseen kyselyyn vastanneista nuorista 90 prosenttia arvioi AKUsta olleen hyötyä itselleen. 45 prosenttia koki hyötynensä eniten tiedosta ja tutustumismahdollisuuksista eri koulutus- ja harjoitteluvaihtoehtoihin sekä ammattialoihin. Vastanneista 35 prosenttia arvioi itseään hyödyttäneen eniten AKUssa annettu tuki, kannustus ja apu vaihtoehtojen selkiyttämiseen ja toteuttamiseen. Seuraavassa esimerkkejä vastauksista kysymykseen ”Mikä AKUn toiminnassa oli kaikkein hyödyllisintä? ”:

- ”Se, että autettiin kokeilemaan ja miettimään eri ratkaisuja.”
- ”AKUssa otettiin asioista selvää.”
- ”Suositteli työelämäkurssia ja haki harjoittelupaikkoja.”
- ”Keskustelut ja tutustumiskäynnit eri oppilaitoksissa.”
- ”AKUssa välitettiin asioistani, autettiin päättämään ja järjestelemään asioita.”
- ”AKU järjesti minut 10.-luokalle, missä numerot nousivat ja pääsin haluamaani kouluun.”

Kysyttäessä, onko AKUn toiminta tukenut nuorta muuten elämässä, 80 prosenttia vastasi myönteisesti, 15 prosenttia ei tuntenut saaneensa tukea toiminnasta elämälleen, yksi ei vastannut. AKUn toiminnan koettiin tukeneen elämää kannustuksen, tuen, neuvonnan ja auttamisen myötä sekä koulutukseen tai työhön että elämään yleensä liittyvissä asioissa. Esimerkkejä vastauksista:

- ”Sai syyn lähteä johonkin, ettei vaan nukkunut. Alkoi miettiä tulevaisuutta.”
- ”Saanut erilaista ihan yleistäkin tietoa.”
- ”Auttanut, neuvonut, toiminut ns. terapeutina.”
- ”Jutteleminen kaikenlaisista asioista turvallisten ihmisten kanssa. Tulevaisuus on AKUn myötä alkanut näyttää valoisammalta.”
- ”Toiminta on tukenut henkisesti todella paljon, esimerkiksi ryhmätoiminta on piristänyt mieltä ja avartanut muutenkin.”

Kaksi nyt opiskelemissa olevaa nuorta ja yksi töissä käyvä ilmoittivat toiminnan tukeneen heitä nimenomaan niin, että he saivat itseään ”niskasta kiinni” ja alkoivat miettiä tulevaisuuttaan sen sijaan että olisivat jääneet kotiin ”löhöämään”.

Ensimmäisessä kyselyssä nuorilta kysyttiin myös sitä, mitä muuta AKUn toiminnassa voisi olla, joka olisi hänen kannaltaan tärkeää. Nuoret toivoivat eniten enemmän harrastustoimintaa ja retkiä projektissa olevien ihmisten kanssa.

- ”Voisi olla harrastustoimintaa, koska päivisin ei ole tekemistä.”

Yksittäisiä kommentteja tuli seuraavanlaisia:

- ”Jos jotain haluan, ilmoittelen.”
- ”En tarvitse AKU:ta muuta kuin tietoa opiskelupaikoista.”

7. Johtopäätökset ja toimintasuositukset

AKUn toimintamallin mukaisen ohjauspalvelun perusteena on selvittää nuoren tarvetta koulutus- ja ammatinvalintaohjaukseen tai muuhun tukeen, ja siten mahdollistaa kunkin nuoren yksilöllisesti tarvitsemien tukimuotojen saanti oikea-aikaisesti nuoren niitä tarvitessa. Nuorisotyön työmenetelmät täydennettynä sosiaalialan ja ammatillisen koulutuksen tietämyksellä soveltuvat hyvin nuoren kokonaiselämäntilannetta kartoittavaan ja elämänhallintaa tukevaan toimintamuotoon. Nuorten palautteen mukaan työtteen joustavuus ja epävirallisuus soveltuvat heille erittäin hyvin. Nuoret ovat olleet hyvin tyytyväisiä AKUn toimintatapaan, erityisesti on kiitetty projektityöntekijöiden välitöntä ja rentoa suhtautumistapaa nuoriin ja heidän asioihinsa. Suurin osa kyselyyn vastanneista nuorista arvioi AKUn toiminnan tukeneen heitä koulutus- ja urakysymyksiä laajemminkin elämässään. Nuoret tarvitsevat aikaa jutella ja turvallisen aikuisen, joka on kiinnostunut heidän asioistaan ja jolla on valmiuksia ohjata ja antaa konkreettista apua eri tilanteisiin.

Toiminnan voidaan kiistatta katsoa hyödyttäneen kaikkia osapuolia ja ennen kaikkea nuoria. Toiminta on ollut hyvin tehokasta: suurin osa nuorista (yli 77 %) on ohjautunut koulutukseen tai työelämään: lokakuuhun 2002 mennessä mukana olleista 159 nuoresta 37 sijoittui koulutukseen yhteishaun kautta ja yhteisvalintojen ulkopuolella kesken lukukautta saatiin 86 nuorta sijoitettua työhön tai koulutukseen.

Ohjauspalvelujen saatavuudessa koulutuksen nivelvaiheessa on selvä vaje niiden nuorten kohdalla, joiden toisen asteen koulutukseen hakeutumisprosessi ei ole mutkaton. Perusopetuksessa uranvalinnan ohjaus alkaa jo 7. vuosiluokalla, mutta kaikille oppilaille ammatinvalintaa ei suinkaan ole selvillä yhteisvalinnan tullessa ajankohtaiseksi. Opinto-ohjauksen nykytilaselvityksen mukaan (Numminen ym. 2002) puolet lukion valinneista perusteli ratkaisuaan sillä, että saa siten lisää aikaa ammatinvalintaan. Ammatillisen koulutuksen valinneista 10 prosenttia teki alavalintansa vasta yhteishakuvaiheessa. Lisäksi ammatillisen koulutuksen juuri aloittaneista vain 15 prosenttia arvioi olevansa omalla alallaan, kolmasosa oli epävarmoja ja yli puolet tunsivat olevansa väärällä alalla.

Nuoret sekä myös heidän huoltajansa tarvitsisivat selkeästi enemmän tietoja ammateista ja niiden opiskelusta. Nuoret, heidän tilanteensa ja tarpeensa ovat hyvin heterogeenisiä. Henkilökohtaisen ohjauksen saatavuus on oleellista erityisesti niiden nuorten kohdalla, joilla on vaikeuksia jatkokoulutukseen hakeutumisessa tai koulutuspolullansa yleensä. AKUn toimintamallilla näitä ammatti- ja koulutusalaansa hakevia nuoria on tehokkaasti onnistuttu ohjaamaan koulutukseen sekä selkiyttämään henkilökohtaisen ohjauksen ja tuen avulla heidän ura- ja tulevaisuudensuunnitelmiaan.

Moniammatillisen yhteistyön kautta nuoria on kyetty ohjaamaan projektin palvelujen sekä mahdollisen muun tarvittavan tuen piiriin. AKUn toimintamuodot estävät osaltaan myös väärin tai harkitsemattomien opiskeluvalintojen tekoa, kun henkilökohtaisen ohjauksen ja realististen mahdollisuuksien kartoituksen avulla pyritään löytämään kullekin nuorelle mielekäs ja mieluinen vaihtoehto. Perusopetuksen lisäopinnot parantavat nuorten jatkomahtoisuuksia ja todennäköisyyttä päästä haluamalleen alalle. Työharjoittelumahdollisuudet ja tutustumiskäynnit oppilaitoksiin ja työelämään tarjoavat mahdollisuuden tutustua eri aloihin ja niiden opiskeluun, jottei alavalintaa joudu tekemään epä tietoisena alasta tai opiskelun vaatimuksista ja painotuksista.

Nuorten kanssa toimivien tahojen alueellisen yhteistyöverkoston kokoaminen on ensiarvoisen tärkeää ja kaikkien osapuolten edun mukaista. Ilman lähettävää tahoa sekä jatko-ohjauspaikkaa nuorten riski pudota järjestelmän ulkopuolelle on suuri. Koulujärjestelmään tulisi luoda katkeamaton ohjausjärjestelmä, joka ottaa huomioon opiskelu-uran mahdolliset katkosvaiheet. Koulujärjestelmän ulkopuolella oleville nuorille suunnattujen toimintamahdollisuuksien, kuten pajojen, työharjoittelun sekä tuki- ja ohjauspalvelujen hyödyntäminen vaatii

aktiivisuutta ja määrätietoisuutta, jota monilta nuorilta puuttuu. Katkos nuoren koulutuspolulla saattaa esiintyä voimakkaasti koulutusmotivaatiota ja elämänhallintaa parantavana jaksena, mikäli nuori ohjataan häntä kiinnostavaan ja hänen tarpeitaan vastaavaan toimintaan sen sijaan, että hän jää kotiin nukkumaan tai kaupungille ”hengaillemaan”.

Perusopetuksen lisäopetuksen käyttöä tulisi lisätä esimerkiksi ammattikymppiluokan ja ”kelluvan kymppiluokan” muodossa, jotta ne, jotka haluavat korottaa arvosanojaan, löytäisivät joustavasti opiskelupaikan. Perusopetuksen lisäopetus voisi toimia laajenevasti yhteistyössä ammatillisten oppilaitosten kanssa ja myös niihin sijoitettuna. Lisäopetuksen sijoittamisessa ammattioppilaitokseen on useita etuja. Ammatillisten oppilaitosten järjestämänä lisäopetus voi tarjota hyvät mahdollisuudet nuoren tulevaisuuden suunnitelmien ja ammatinvalinnan vahvistamiselle. Nuoret voisivat joustavasti tutustua eri alojen ammattiopintoihin, ja mahdollisesti suorittaa joitakin opintojaksoja ollessaan epävarmoja omasta alastaan. Myös harjoittelu- tai työelämäntutustumisjaksoja olisi helppo toteuttaa ammattioppilaitoksen tiloissa tai yhteistyöyrityksissä. Lisäopetusluokan sijainti ammatillisessa oppilaitoksessa tarjoaisi joustavan mahdollisuuden myös ammattioppilaitoksen opiskelijoille tuki- ja lisäopetukseen, jos peruskoulun tarjoama tietopohja tarvitsee täydennystä ammattiopinnoissa suoriutumiseen.

Perusopetuksen ja ammatillisten oppilaitosten nivelvaiheen ohjauksen kehittämistyössä olisi selkeä tarve avoimelle ohjauspalvelulle. AKUn toimintamallissa resurssit ovat kohdennettu eniten tarvitsevalle ryhmälle. Ohjauspalveluille olisi kuitenkin laajempaakin kysyntää, tuen tarpeen vaihdeltaessa muutamista kysymyksistä henkilökohtaiseen ohjaukseen ja yksilöllisten tukisuunnitelmien tekoon asti. Olisikin suositeltavaa, että nuorille olisi tarjolla avoimin ovin toimiva ohjauspiste, joka olisi auki myös virka-aikojen ulkopuolella, viikonloppuisin ja lomaaikoina (Pirttiniemi 2001.) Koulupudokkaista huolehtiminen on nuorten subjektiivisesta hyvinvoinnista huolehtimisen lisäksi sekä työttömyyden ennaltaehkäisyä että nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden lisäämistä

9. Tiivistelmä AKU-projektin hyvistä käytännöistä

1. Joustavat mahdollisuudet peruskoulun päättötodistuksen numeroiden korottamiseksi. AKU on sopinut Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen kanssa opettajaopiskelijoiden antamasta tukiopestuksesta. AKUn toimitiloissa. Se on osa opiskelijoiden opetusharjoittelua ja on ollut AKUlle maksutonta. Tukiopeusta annetaan esimerkiksi niille pe-

rusopetuksen lisäopetuksessa opiskeleville, jotka eivät tunne pysyvänsä opiskelussa muiden tahdissa mukana. Tukiopetusta saavat sekä Tammerkosken aikuislukion iltalinjan perusopetuksessa opiskelevat että yksityisesti numeroitaan korottavat nuoret. Tukiopetusmahdollisuudesta on suuri höyty myös niille nuorille, jotka keskittyvät korottamaan vain jonkin tietyn alan sisäänpääsyyn vaikuttavia arvosanoja.

2. Ohjauksessa pyritään etsimään ja löytämään nuoren omat vahvuusalueet. Käytännössä tukitoimet keskittyvät siihen, että nuoret olisivat seuraavalla yhteishakukerralla aikaisempaa kypsempiä tekemään uravalintaansa. Kouluun menoa ei kuitenkaan tuputeta ainoana vaihtoehtona, vaan tavoitteena on saada nuori ajattelemaan tekemisiään yleisemminkin.
3. Ammatinvalinnan selkiyttämiseksi on erittäin hyväksi havaittu työmuoto tutustumiskäynnit ammattioppilaitoksiin. Tarvittaessa järjestetään myös tutustumisjaksoja eri ammatialoihin.
4. Monen nuoren tapauksessa tukemiseen kuuluu yleisen elämänhallinnan vahvistamista tukevia käytäntöjä. Nuoria neuvotaan ja ohjataan heidän yksilöllisen tilanteensa mukaan, valmennetaan esimerkiksi työpaikkahaastatteluita varten, kesätyönhakuun tai käydään ennalta tutustumassa oppilaitokseen, johon nuori on menossa. Nuoren niin halutessa hänen mukaansa voidaan mennä hoitamaan asioita esimerkiksi työvoimatoimistoon tai Kelaan. Vieraisiin tilanteisiin ja paikkoihin on helpompaa mennä turvallisesti projektityöntekijän kanssa.
5. Monia nuoria askarruttavat seurusteluun ja elämään yleensä liittyvät kysymykset, joista he haluavat jutella aikuisen kanssa: ”Ydin on se, että täältä löytyy joku, jonka kanssa voi käydä läpi näitä asioita.” Työntekijät varaavat nuorten tapaamisiin myös reilusti aikaa, jotta keskustelun alkuun päästyä asiat eivät heti katkeaisi kesken.
6. Nuorten psykiatrisen hoidon supistukset näkyvät AKUn asiakaskunnassa. Nuoret mielen-terveyskuntoutujat, jotka ohjataan psykiatristen palvelujen ohjaamina projektiin, eivät si-joitu koulutukseen helposti, eikä heidän asiansa välttämättä mene eteenpäin projektin kei-noin. Koska projektissa on tarkoitus keskittyä nimenomaan koulutukseen ja työelämään ohjaukseen, näitä nuoria ei AKUn resursseilla ole mahdollista juuri auttaa. Tilanne on on-gelmallinen, koska nuorta ei oikein voi käännyttääkään, jos ei ole olemassa muita palve-

lumahdollisuuksia, joihin heitä voisi ohjata. Näiden nuorten tapauksissa olisi järkevää resursoida tukihenkilö ennen kaikkea yleiseen elämänhallinnan tukemiseen.

7. Tampereen alueen ammattiopistot tekevät kiinteää yhteistyötä AKU-projektin kanssa. Alkusyöksystä oppilaitokset ilmoittavat ne opiskelijat, jotka eivät ole saapuneet aloittamaan opintojaan tai ”katoavat” aloituksen jälkeen. AKUssa selvitetään mikä heidän tilanteensa on. Oppilaitoksista ollaan aina tarvittaessa yhteydessä AKUun. Tapauskohtaisesti jokainen alaikäinen eroava opiskelija ilmoitetaan lukuvuotena projektiin.

Lähteet

- Antikainen, A & Huotsonen, J. & Huotelin, H. & Kauppila J. (1995) *In Search of the Meaning of Education: the case of Finland*. Scandinavian Journal of Educational Research, Vol. 39, No. 4.
- Antikainen, Huotsonen, Kauppila, Komonen, Koski & Käyhkö (2000) *Koulutuksen merkitys identiteetin ja kulttuurin rakentajana*. Teoksessa Raivola, R. (toim.) Vaikuttavuutta koulutuksen. Suomen Akatemian koulutuksen vaikuttavuusohjelman tutkimuksia. Suomen Akatemian julkaisuja 2/00. Helsinki: Edita, 231–253.
- *Ehkäisevää huumetyötä nuorten työpajoilla kehittävän hankkeen ohjausryhmän muistio*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Työryhmämuistioita 2003:5. Helsinki.
- Heikkilä, M. (1990) *Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinnin puutteiden kasaantumisesta Suomessa*. Sosiaalhallitus. Julkaisuja 8. Helsinki.
- Huotsonen, J. & Kauppila, J. & Komonen, K. (2000) *Koulutus, elämäntilanne ja identiteetti. Kasvatustieteellisiä avauksia suomalaisen oppimiseen*. Joensuun yliopisto. Sosiologian laitoksen julkaisuja 3. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.
- Jyrkämä, J. (1986) *Nuoret sivuraiteelle? Nuorisosta, syrjäytymisestä, yhteiskunnasta*. Julkaisussa Mikkola, A. (toim.) Suomalaista nuorisotutkimusta. Tutkijoiden puheenvuoroja. Kansalaiskasvatuksen keskus. Nuorisopoliittinen kirjasto ja tietopalvelu. Tutkimuksia ja selvityksiä 1, 37–58. Helsinki.
- Järvinen, T. (2001) *Koulutusjärjestelmän yksilöllistyminen ja valinnan vapaus*. Teoksessa Kuure, T. (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot -vuosikirja. Nuoran julkaisuja 19. Pieksämäki: Kirjapaino Raamattutalo Oy, 60–69.

- Kauppila, J. (2002) *Sukupolvet, koulutus ja oppiminen. Tulkintoja koulutuksen merkityksestä elämäntien rakentajana*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 78. Joensuun yliopistopaino.
- Komonen, K. (1999) *Valintoja vai ajautumista? Ammattikouluopinnot keskeyttäneiden nuorten koulutuspolut*. Teoksessa Tolonen, T. (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino, 247–266.
- Komonen, K. (2001) *Työn moraalista koulutuksen moraaliin*. Teoksessa Kuure, T. (toim.) *Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot -vuosikirja*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 16. Kirjapaino Raamattutalo Oy, Pieksämäki. 70–85.
- Konu, A. & Lintonen, T. & Autio, V. (2002) *Evaluation of well-Being in Schools – A Multi-level Analysis of General Subjective Well-Being*. *School Effectiveness and School Improvement*, Vol. 13, No. 2, pp. 187–2000.
- Kuusinen, J. (1992) *Hyvät, huonot ja keskinkertaiset*. *Kasvatus* 23 (1), 47–56.
- Lappalainen, K. (2001) *Yläasteelta eteenpäin – oppilaiden erityisen tuen tarve peruskoulun päättövaiheessa ja toisen asteen koulutuksessa*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja, 71. Joensuun yliopistopaino.
- Lämsä, A.-L. (1998) *”Ihminen tarvitsee sitä, mitä ilman on paha olla.” Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä*. Teoksessa *Lasten ja nuorten syrjäytymistä koskevan tutkimuksen mahdollisuudet*. Ulvinen, V.-M. (toim.) Nuorisoasiain neuvottelukunta, Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Helsinki.
- *Miksi nuoren opinnot keskeytyvät?* Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 39/2000. Hämeenlinna.
- Numminen, U. (2002) *Opinto-ohjaus – Vastaus opiskelijan ja koulujärjestelmän ongelmiin?* Teoksessa Vuorinen, R. & Kasurinen, H. (toim.) *Ohjaus Suomessa 2002*. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto.
- *Nuorisobarometri 2002*. Saarela, P. Nuorisoasiainneuvottelukunta. Nuoran julkaisuja 24. Jyväskylä: Gummerus.
- Óskarsdóttir, G. (1995) *The Forgotten half. Comparison of Dropouts and Graduates in Their Early Work Experience – The Icelandic Case* – Social Science Institute and University Press, University of Iceland. Reykjavík.
- Paju, P. & Vehviläinen J. (2001) *Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla*. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 18. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

- Pirttiniemi, J. (2000) *Koulukokemukset ja koulutusratkaisut. Peruskoulun vaikuttavuuden tarkastelu oppilasnäkökulmasta*. Helsingin yliopiston kasvatustieteenlaitos. Tutkimuksia 168.
- Pirttiniemi, J. (2001) *Peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen ohjaus*. Ammatikasvatuksen aikakauskirja 4, 8–13.
- Pirttiniemi, J. & Päivänsalo, P. (toim.) 2001. *Perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen kehittäminen. Neljän alueellisen projektin kokemuksia*. Opetushallitus. Moniste 14. Helsinki: Edita OYJ.
- Samdal, O. (1998) *The school environment as a risk or resource for students' health-related behaviours and subjective well-being*. Research Centre for Health Promotion, University of Bergen, Norway.
- Scheinin, P. & Niemivirta, M. (2000) *Itsetunto, syrjäytymisuhka ja koulun toimintakulttuuri*. Opetushallitus moniste 4/00. Edita Oy. Helsinki.
- Silvennoinen, H. & Kivinen, O. & Ahola, S. (2002) *Tasa-arvon tavoittelusta markkinoiden puristukseen*. Teoksessa Silvennoinen, H. (toim.) *Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuoran julkaisuja 25. Helsinki: Yliopistopaino.
- Tolonen, T. (2001) *Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset*. Gaudeamus, Helsinki.
- Vehviläinen, J. (1998) *2000-luvun koululaisallergia – ammattikouluttamattomat nuoret yhteiskunnan ja vanhempien huolenaiheena*. Nuorisotutkimus 2, 32–41.
- Vehviläinen, J. (1999) *Polun rakentajat. Nuorten sijoittuminen ammatilliseen koulutukseen ja työelämään*. ESR-julkaisut 49/99.
- Vehviläinen, J. (2002) *Moniammatillinen nuorisotyö. Yksinäisten sankareiden ajasta tiimityöhön*. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaalit 2/2002. Nykypaino Oy.

Painamattomat lähteet:

- Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden opintojen kulku ammatillisessa koulutuksessa opintoaloittain ja oppilaitoksittain 2001. Tilastokeskus, Oppilaitostilastot. (1/2003)
- Hallinnonalojen toiminta nuorten osallisuuden edistämiseksi (2002) Muistio, liite III.
- Kangasniemi, A. Aku-projektin väliraportti.
- Kangasniemi, A. Aku-projektin loppuraportti.
- Koulukiusaaminen vähentynyt selvästi. <http://spektri.oph.fi/> (Haettu 6.3.2003.)
- Kärkkäinen, K. Minun nuorisoni: Sosiaalipsykologista näkökulmaa. <http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/> (Haettu 13.2.2003)
- Nuorisoasiainkeskus. <http://www.nuoriso.hel.fi/tietoa/nuorisoasiainkeskus/>

nuorisotyö/erityisnuorisotyö.html

- Nuorten työpajat. <http://www.minedu.fi/nuoriso/tyopajat>. (Haettu 6.3.2003)
- Oppilaitostilastot 2003. Tilastokeskus.
- Perheet 2001. Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/tk/tp/tasku/suomilukuina.html> (Haettu 1.10.2002)
- Pirttiniemi, J. (2003) Ammatillisen koulutuksen keskeyttämistä voidaan ehkäistä. <http://www.opintoluotsi.fi/puimuri/artikkelit>. (Haettu 30.1.2003)
- Poliisin, seurakuntien ja sosiaalitoimen yhteistyö toimii erityisnuorisotyössä <http://www.evl.fi/kkh/kt/uutiset/hei98/asseri.htm> (Haettu 13.9.2002)
- Projektityöntekijöiden (Anne Kangasniemi, Jukka Tukia ja Jetta Turunen) tapaaminen Tampereella AKUn toimitiloissa 30.10.2002 ja 3.2.2003 sekä puhelut ja sähköpostit.
- Sutela, S. (2003) Toiselle koulutusasteelle siirtymisen riskitekijät. Raportti peruskoulun ja toisen asteen siirtymävaiheessa olevien nuorten haastatteluista. Työterveyslaitos.
- Tampereen ammattiopiston, Hervannan ammattioppilaitoksen sosiaalikuraattori Terhi Drufvan raportointi ammatillisen koulutuksen ja AKUn yhteistyöstä.
- Työllisyys ja työttömyys lääneittäin 2001/8 ja 2002/8. Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/tk/el/tyoll07s.html> (Haettu 1.11.2002)
- Työvoimatoimisto. www.mol.fi/tyonhakijapalvelut/tyottomyysturva.html (Haettu 2/2003)

Liite 1.

KYSELYLOMAKE

HELMIKUU 2002

AKU-PROJEKTI, TAMPERE

TAUSTATIEDOT

SUKUPUOLI: Tyttö ___ Poika ___

Minä vuonna päätit peruskoulun 9. luokan? _____

Ympyröi seuraavissa kysymyksissä oikea vaihtoehto.

Miten asut?

- a) äidin ja isän kanssa
 - b) äidin kanssa
 - c) isän kanssa
 - d) muu asumismuoto, mikä
-

Isäsi koulutus

- a) Ei ammatillista koulutusta

- b) Ammattikoulu
- c) Opistokoulutus
- d) Yliopistollinen koulutus

Äitisi koulutus

- a) Ei ammatillista koulutusta
- b) Ammattikoulu
- c) Opistokoulutus
- d) Yliopistollinen koulutus
- e)

Minkälainen on mielestäsi perheesi taloudellinen tilanne

- a) Hyvä
- b) Kohtalainen
- c) Huono

Onko pääasiallinen huoltajasi

- a) Töissä
- b) Työttömänä
- c) Opiskelemassa
- d) Muu, mikä _____

Montako lasta perheessäsi on? _____

Laita rasti siihen väittämään, joka vastaa käsityksiäsi:

- TS = täysin samaa mieltä
- OS = osittain samaa mieltä
- OE = osittain eri mieltä
- TE = täysin eri mieltä

Peruskoulun kolmen viimeisen vuoden aikana (yläasteella)...

	TS	OS	OE	TE
1. opettajani olivat reiluja minua kohtaan	___	___	___	___
2. onnistuin kykyjeni mukaisesti	___	___	___	___
3. mietin joskus koulun keskeyttämistä	___	___	___	___
4. opiskelu oli mielenkiintoista	___	___	___	___
5. sain hyvin tietoa jatko-opinnoista	___	___	___	___
6. lintsasin melko paljon	___	___	___	___
7. oppilaiden mielipiteet otettiin huomioon	___	___	___	___
8. tunsin itseni yksinäiseksi	___	___	___	___
9. olin opinnoissani hyvä	___	___	___	___
10. tiesin, että menestyn, jos yritän	___	___	___	___
11. tulin hyvin toimeen muiden oppilaiden kanssa	___	___	___	___
12. saatoin opiskella minua kiinnostavia asioita	___	___	___	___
13. opettajat auttoivat minua tekemään parhaani	___	___	___	___
14. opinto-ohjaaja auttoi uran valinnassani	___	___	___	___

15. tunsin itseni onnelliseksi	___	___	___	___
16. oleminen tympäisi usein	___	___	___	___
17. opettajani rohkaisivat minua opinnoissani	___	___	___	___
18. muut oppilaat hyväksyivät minut sellaisena kuin olen	___	___	___	___
19. sain riittävästi henkilökohtaista opinto-ohjausta	___	___	___	___
20. sain oikeudenmukaiset arvosanat opinnoistani	___	___	___	___
21. tunsin oloni turvalliseksi	___	___	___	___
22. koulussani oli hyvä yhteishenki	___	___	___	___
23. opiskeluni oli hyödyllistä tulevaisuuttani varten	___	___	___	___
24. minulla oli hyviä kavereita	___	___	___	___
25. sain hyvät valmiudet jatko-opintoihin	___	___	___	___
26. opiskelu oli hauskaa	___	___	___	___
27. minua ei kiusattu	___	___	___	___
28. Kouluni ja kotini pitivät hyvin yhteyttä keskenään	___	___	___	___
29. Minulla oli kotona vaikeuksia yläasteen aikana	___	___	___	___
30. Vanhempani olivat kiinnostuneita koulunkäynnistäni	___	___	___	___

Muutama kysymys vielä:

31. Mitä harrastat? _____
32. Mistä aineesta pidit eniten yläasteella? _____
33. Mistä aineesta pidit vähiten yläasteella? _____
34. Arvioi yläasteen opettajien ammattitaito omalta kannaltasi (miten hyvä se oli sinun kannaltasi) kouluarvosanalla (4 - 10)
Arvosana: _____
35. Arvioi yläasteen opinto-ohjaus omalta kannaltasi kouluarvosanalla:
Arvosana: _____
36. Harkitsitko missään vaiheessa peruskoulun keskeyttämistä? Jos harkitsit, niin miksi?

37. Mikä peruskoulussa oli mielestäsi parasta?

38. Liittykö kouluaikaasi sellaisia asioita, jotka haluaisit ehdottomasti muuttaa? Jos, niin mitä?

39. Mikä oli ensisijainen jatkosuunnitelmasi peruskoulun jälkeen (ympyröi yksi vaihtoehto)
- a lukio
 - b ammatillinen oppilaitos
- ensisijainen hakutoive: _____
- c kymppiluokka
 - d välivuosi

e työ
f muu vaihtoehto (mikä) _____

40. Pääsitkö peruskoulun jälkeen haluamaasi opiskelupaikkaan?

Kyllä _____ En _____

41. Jos et mennyt peruskoulun jälkeiseen koulutukseen, mikä oli syynä tähän?

42. Jos keskeytit peruskoulun jälkeisen koulutuksen, mitkä olivat syyt tähän?

43. Mitä olet tehnyt peruskoulun päättymisen jälkeen?

44. Oletko mielestäsi saanut riittävästi ohjauksellista apua heti peruskoulun päättymisen jälkeen? Kyllä _____ En _____

45. Jos olisit tarvinnut enemmän ohjausta, niin millaista apua olisit kaivannut?

46. Haetko yhteishaussa keväällä 2002? Kyllä _____ En _____

47. Mikä on ensisijainen hakutoiveesi?

MITÄ MIELTÄ OLET AKUSTA?

TS = TÄYSIN SAMAA MIELTÄ
OS= OSITTAIN SAMAA MIELTÄ
OE= OSITTAIN ERI MIELTÄ
TE= TÄYSIN ERI MIELTÄ

	TE	TS	OS	OE
48. AKU:ssa oleminen on ollut minulle tärkeää	_____	_____	_____	_____
49. AKUN.n aikana olen päässyt riittävästi tutustumaan eri koulutus- ja ammattialoihin	_____	_____	_____	_____
50. AKULLA pitäisi olla oma työpaja tai muuta säännöllistä päivätoimintaa	_____	_____	_____	_____
51. Osallistuisin AKU:n järjestämille ”tunne itsesi-kursseille”	_____	_____	_____	_____
52. Lähtisin AKU:n järjestämälle retkille/leireille	_____	_____	_____	_____

**-Mitä muuta AKUN toiminnassa voisi olla, joka olisi sinun kannaltasi tärkeää?
ANNA ESIMERKKEJÄ!**

Liite 2. Kyselyyn vastanneiden AKU–nuorten koulutuspolut peruskoulun jälkeen

<p>29 nuorta ei päässyt haluamaansa opiskelu- paikkaan peruskoulun jälkeen</p>	<p>8 heistä on keskeyttänyt peruskoulun jälkeiset opintonsa</p>	<p>4 Opiskelee tällä hetkellä - Ei päässyt ammattikouluun haluamalleen linjalle, meni toiselle linjalle, jonka keskeytti, koska ala ei kiinnostanut, meni kypille.</p>
		<p>4 Ei opiskele - Ei päässyt haluamalleen linjalle ammattikouluun. Meni toiselle linjalle, jonka keskeytti, koska tunti olevansa väärällä alalla, ei tee mitään erityistä.</p>
	<p>21 heistä ei ole keskeyttänyt peruskoulun jälkeisiä opintoja</p>	<p>18 Opiskelee tällä hetkellä - Ei päässyt haluamalleen linjalle ammattikouluun, meni 10. luokalle tai talouskouluun</p>
		<p>3 Ei opiskele - Ei päässyt haluamalleen linjalle, ei mennyt muuallekaan, ei tee mitään erityistä. - Ei halunnutkaan mennä suoraan opiskelemaan peruskoulun jälkeen, meni kuitenkin ammattikouluun, jonka keskeytti, koska ala / opiskelu ei kiinnostanut, ei tee mitään erityistä.</p>
<p>18 nuorta pääsi haluamaansa paikkaan peruskoulun jälkeen</p>	<p>7 heistä ei ole keskeyttänyt peruskoulun jälkeisiä opintojaan</p>	<p>5 Opiskelee - Pääsi ammattikouluun haluamalleen linjalle / 10. luokalle, opiskellut siellä.</p>
		<p>2 Opiskelee - Pääsi haluamalleen linjalle ammattikouluun, mutta ei kuitenkaan aloittanut opintoja siellä vaan on opiskellut muualla (10. luokka, 9. luokan kertaus)</p>
	<p>11 heistä on keskeyttänyt peruskoulun jälkeiset opintonsa</p>	<p>3 Opiskelee - Pääsi ammattikouluun haluamalleen linjalle, jonka kuitenkin keskeytti tuntiessaan olevansa väärällä alalla. Vastaushetkellä opiskelee muualla (talouskoulu, 10. luokka)</p>
		<p>8 Ei opiskele tai ole töissä - pääsi ammattikouluun haluamalleen linjalle, jonka kuitenkin keskeytti tuntiessaan olevansa väärällä alalla. Ei tehnyt vastaushetkellä mitään.</p>

Liite 3. AKU:laisen verkostot

